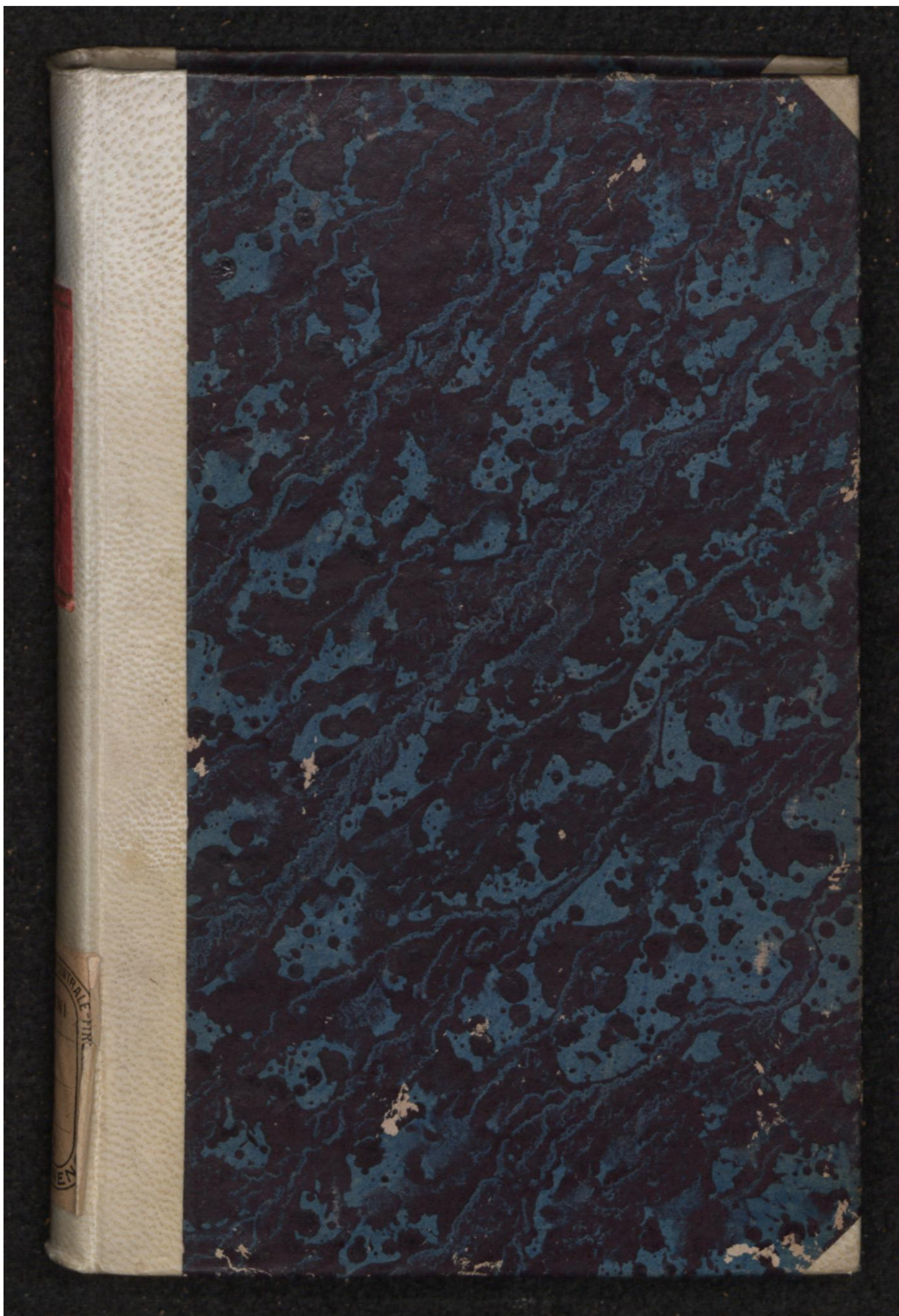
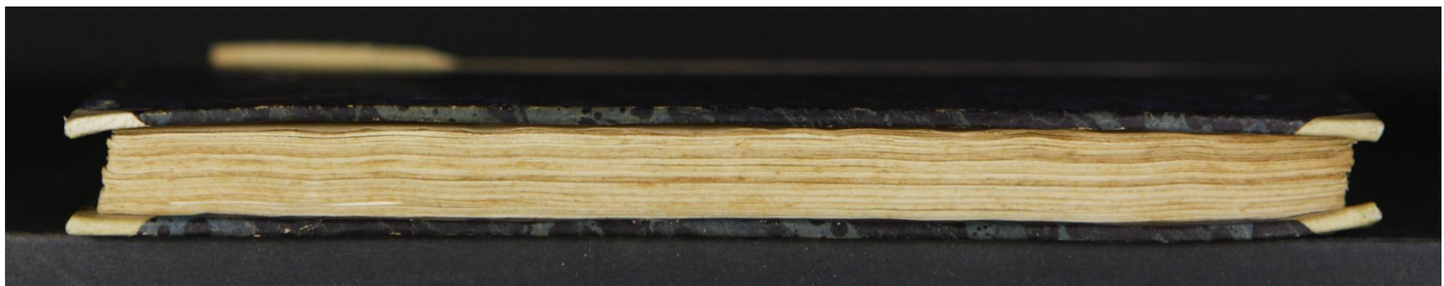

V. PATERCULI
AZIONALE CENTRAL
ALDINI
II
4
32
OLTA NE

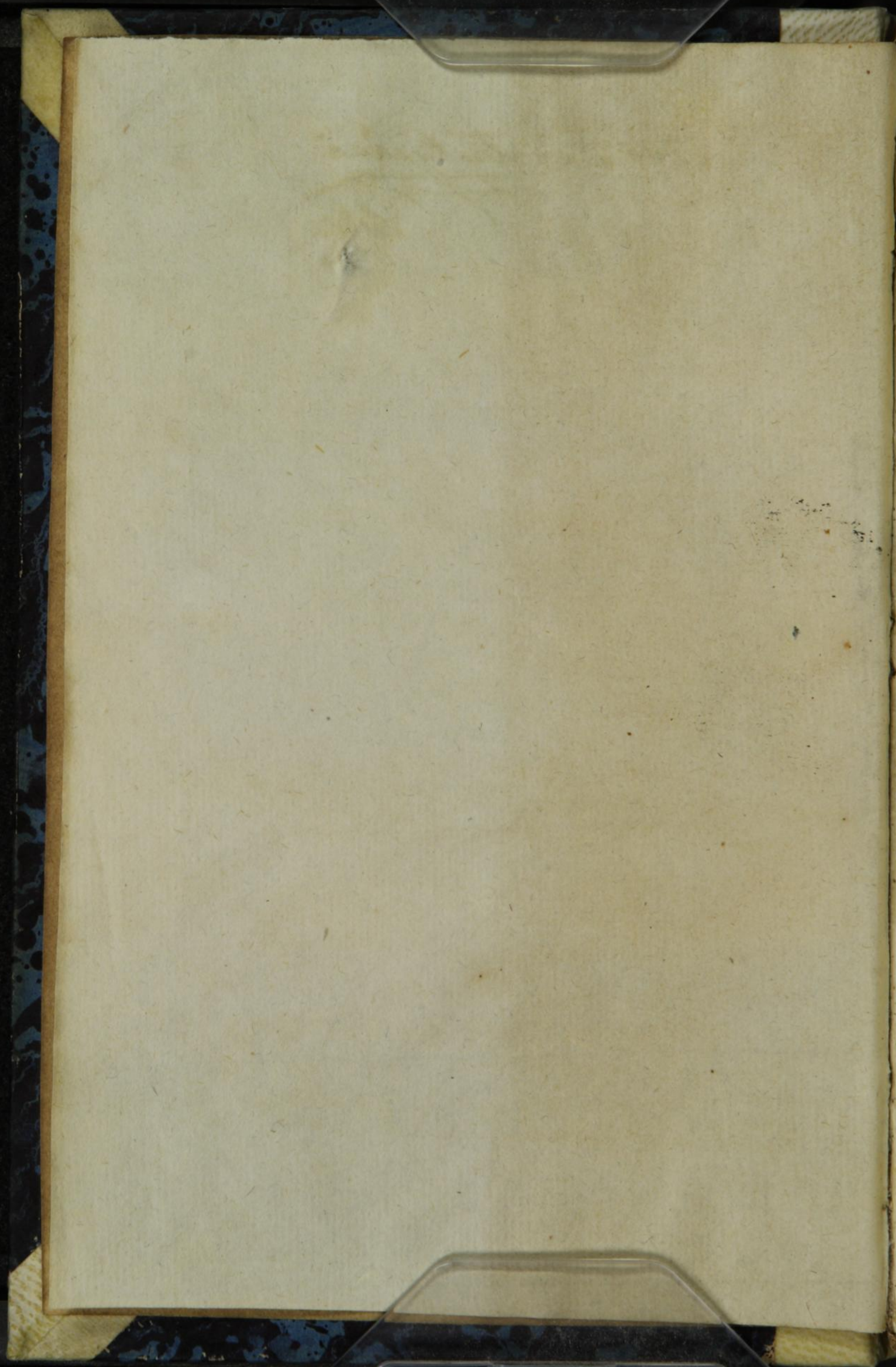

Ex Libris Joannis Nencini
1874

Avv.to Pietro Giri

C. VELLEII PATERCVLI HISTORIAE . ROMANAE AD . M . VINICIVM . COS. LIBRI . II

ab Aldo Manutio, Paulli F. Aldi N. emendati, et Scholiis illustrati.

Aldus Iunior

VENETIIS. ∞ DLXXI

Ex Aedibus Manutianis

Effigies Aldi Senioris.

Lectori.

QVI . LIBRI
CVM . ALDI . IVNIORIS . NOMINE
SENIORISQ . EFFIGIE
IN . POSTERVM . EDENTVR
EOS . TANTVM . SCITO
MANVTIANAE . EDITIONIS
ESSE

CLARISS. PHILOSOPHO

OCTAVIANO . FERRARIO

MEDIOLANENSI

ALDVS . MANVTIVS

PAVLLI . F . ALDI . N.

S . P . D .

MITTO ad te, OCTAVIANE doctissime, idemq. omnium humanissime, munusculum leuidense, cuiusmodi ab exigua doctrina, tenuiq. proficiscuntur ingenio. in quo uelim spectare homines, non quid tua uirtus postulet, sed quid tenuitas mea possit. Maximam ego semper ex Historiae Romanae lectione utilitatem cepisse me fateor: ideoque, ut ei aliquo modo gratiam referrem, quantum in me fuit, elaboraui, ut praecipuos Latinae linguae historicos, Sallustium, & Caesarem, a mendis uindicarem. quod cum, maximo meo labore, sim conatus, an assecutus sim, quod optabam, aliorum esto iudicium. mea certe cum

 tibi,

tibi, tuiq. ſimilibus, placebunt, ſatis amplum tuliſſe me laborum meorum fructum exiſtimabo. Ad Velleium poſtea, doctorum uirorum admonitu, me conuerti: maiorum uigiliarum opus. nam, etſi uolumen exiguae ſit magnitudinis, cum tamen ueterum librorum omni prorſus ope careamus, ingenio tantum, & aliorum ſcriptorū teſtimonio, nitendum fuit. Mendoſa plurima erant: ſanare non omnia licuit: multa tamen ad nitorem, ſpeciemq. priſtinam reſtituimus. nec fortaſſe inanis iudicabitur opella noſtra, quaecumque fuerit. quod ſi cognouero, ad alia fiam alacrior. Hoc uero, quidquid eſt, tibi προσφωνοῦμεν, qui me Patremq. meum ſic ames, ut omni officiorum genere complectaris, quē ego ut alterum parentem aeque colo, ac diligo, quem Pater meus in ore, atque in amore, ſemper habet, quem boni, doctiq. omnes, & recte de uera uirtute iudicantes, obſeruant, extollunt, &, quantum licet, imitari cupiunt. Vale. Venetiis, Idibus Febr. ∞ D L X X.

C. VELLEII . PATERCVLI HISTORIAE . ROMANAE AD . M . VINICIVM COS.

LIBER . PRIMVS

★ ★ *tempestate distractus a duce suo Nestore, Metapontum condidit. Teucer, non receptus a patre Telamone, ob segnitiam non uindicatae fratris iniuriae, Cyprum appulsus, cognomine patriae suae Salamina constituit. Pyrrhus, Achillis filius, Epirum occupauit; Philippus Ephyram in Thesprotia. at rex regum Agamemnon, tempestate in Cretã insulam reiectus, tres ibi urbes statuit, a patriae nomine unam, a uictoriae memoria, Mycenas, Tegeam, Pergamum. idem mox, scelere patruelis fratris Aegisthi, hereditarium exercentis in eum odium, & facinore uxoris oppressus, occiditur. regni potitur Aegisthus per annos* VII. *hunc Orestes, matremque, cum socia consiliorum omnium sorore Electra, uirilis animi femina, obtruncat. factum eius a dijs comprobatum spatio uitae, & felicitate imperij apparuit: quippe uixit annis* XC. *regnauit* LXX. *qui se etiam a Pyrrho, Achillis filio, uirtute uindicauit. nam quod, pactae eius,*

Menelai, atque Helenae filiae Hermiones nuptias occupauerat, Delphis eum interfecit. Per haec tempora Lydus, & Tyrrhenus fratres cum regnarent in Lydia, sterilitate frugum compulsi, sortiti sunt, uter cum parte multitudinis patria decederet. sors Tyrrhenum contigit. peruectus in Italiam, & loco, & incolis, & mari nobile, ac perpetuum a se nomen dedit. Post Orestis interitum, filij eius, Penthelus, & Tisamenus, regnauere triennio. Tum, fere anno octogesimo post Troiam captam, centesimo & uigesimo, quam Hercules ad deos excesserat, Pelopis progenies, quae omni hoc tempore pulsis Heraclidis, Peloponnesi imperium obtinuerat, ab Herculis progenie expellitur. duces recuperandi imperij fuere, Teminus, Cresphontes, Aristodemus quorum atauus fuerat. Eodem fere tempore Athenae sub regibus esse desierunt: quarum ultimus rex fuit Codrus, Melanthi filius, uir non praetereundus: quippe, cum Lacedaemonij graui bello Atticos premerent, respondissetq. Pythius, quorum dux ab hoste esset occisus, eos futuros superiores; deposita ueste regia, pastoralem cultum induit; immistusq. castris hostium, de industria, imprudenter, rixam ciens, interemptus est. Codrum cum morte aeterna gloria, Athenienses secuta uictoria est. quis eum non miretur, qui iis artibus mortem quaesierit, quibus ab ignauis uita quaeri solet? Huius filius Medō primus Archon

Athe-

Athenis fuit. ab hoc posteri apud Atticos dicti Medontidae. sed ij, insequentesq. Archontes, usque ad Charopem, dum uiuerent, eum honorem usurpabant. Peloponnesi, digredientes finibus Atticis, Megaram mediam Corintho, Athenisq. urbem condidere. ea tempestate & Tyria classis, plurimum pollens mari, in ultimo Hispaniae tractu, in extremo nostri orbis termino insulã circumfusam Oceano, perexiguo a continenti diuisam freto, Gades condidit. ab iisdem post paucos annos in Africa Vtica condita est. Exclusi ab Heraclidis Orestis liberi, iactatiq. cum uarijs casibus, tum saeuitia maris, quinctodecimo anno sedem cepere circa Lesbum insulam. Tum Graecia maximis concussa est motibus: Achaei, ex Laconica pulsi, eas occupauere sedes, quas nunc obtinent: Pelasgi Athenas commigrauere: acerq. belli iuuenis, nomine Thessalus, natione Thesprotius, cum magna ciuium manu, eam regionem armis occupauit, quae nunc ab eius nomine Thessalia appellatur, antea Myrmidonum uocitata ciuitas. Quo nomine, mirari conuenit eos, qui, Iliaca componentes tempora, de ea regione ut Thessalia commemorant. quod cum alij faciant, Tragici frequentissime faciunt. quibus minime id concedendum est. nihil enim ex persona poetae, sed omnia sub eorum, qui illo tempore uixerunt, dixerunt. quod si quis a Thessalo, Herculis filio, eos appellatos Thessalos dicet: red-

denda erit ei ratio, cur numquam ante hunc inſequentem Theſſalum ea gens id nominis uſurpauerit. Paullo ante Haletes, ſextus ab Hercule, Hippotis filius, Corinthum, quae antea fuerat Ephyre, clauſtra Peloponneſi continentem, in Iſthmo condidit. Neque eſt, quod miremur ab Homero nominari Corinthum. nam ex perſona poetae & hanc urbem, & quaſdam Ionum colonias ijs nominibus appellat, quibus uocabantur aetate eius, multo poſt Ilium captum conditae. Athenienſes in Euboea Chalcida Erethriam colonis occupauere; Lacedaemonij in Aſia Magneſiam. Nec multo poſt Chalcidenſes, orti, ut praediximus, Atticis, Hippocle, & Megaſthene ducibus, Cumas in Italia cōdiderunt. huius claßis curſum eſſe directum alij columbae antecedentis uolatu ferunt, alij nocturno aeris ſono, qualis Cerialibus ſacris cieri ſolet. Pars horum ciuium magno poſt interuallo Neapolim condidit. utriuſque urbis eximia ſemper in Romanos fides facit eas nobilitate, atque amoenitate ſua dignißimas. ſed alijs diligentior ritus patrij manſit cuſtodia: Cumanos Oſca mutauit uicinia. Vires autem ueteres earum urbium hodieq. magnitudo oſtentat moenium. Subſequenti tempore magna uis Graecae iuuentutis, abundantia uirium ſedes quaeritans, in Aſiam ſe effudit. nam & Iones, duce Ione profecti Athenis, nobilißimam partem regionis maritimae occupauere, quae hodieq. appellatur

pellatur

pellatur Ionia; urbesq. constituere, Ephesum, Miletum, Colophona, Prienen, Lebedum, Myuntem, Erythram, Clazomenas, Phocaeam; multasq. in Aegaeo, atque Icario occupauere insulas, Samum, Chium, Andrum, Tenum, Pharum, Delum, aliasq. ignobiles. Et mox Aeolij, eadem profecti Graecia, longißimisq. acti erroribus, non minus illustres obtinuerunt locos; clarasq. urbes condiderunt, Smyrnam, Cymen, Larissam, Myrinam, Mitylenemque, & alias urbes, quae sunt in Lesbo insula. Clarißimum deinde Homeri illuxit ingenium, sine exemplo maximum: qui magnitudine operum, & fulgore carminum solus appellari Poeta meruit. in quo hoc maximum est, quod neque ante illum, quem ille imitaretur, neque post illum, qui eum imitari posset, inuentus est. neque quemquam alium, cuius operis primus auctor fuerit, in eo perfectißimum, praeter Homerum, & Archilochum, reperiemus. Hic longius a temporibus belli, quod composuit, Troici, quam quidam rentur, abfuit. nam ferme ante annos DCCCCL. floruit, intra ∞ natus est. quo nomine, non est mirandum, quod saepe illud usurpat. * hoc enim ut hominum, ita saeculorum notatur differentia. quem si quis caecum genitum putat, omnibus sensibus orbus est. Insequenti tempore imperium Asiaticum ab Assyrijs, qui id obtinuerant annis ∞ LXX, translatum est ad Medos, ab-

hinc annos ferme DCCLXX. quippe Sardanapalum, eorum regem, mollitijs florentem, & nimium felicem malo suo, tertio & tricesimo loco ab Nino, & Semiramide, qui Babylona condiderant, natum, ita ut semper successor regni paterni foret filius, Pharnaces Medus imperio, uitaq. priuauit. Ea aetate clarißimus Graij nominis Lycurgus Lacedaemonius, uir generis regij, fuit seuerißimarum iustißimarumq. legum auctor, & disciplinae conuenientißimae uir; cuius quamdiu Sparta diligens fuit, excelsißime floruit. Hoc tractu temporum ante annos V & LX, quam urbs Romana conderetur, ab Elissa Tyria, quam quidam Dido autumant, Carthago conditur. Circa quod tempus Caranus, uir generis regij, sextusdecimus ab Hercule, profectus Argis, regnum Macedoniae occupauit. a quo Magnus Alexander cum fuerit septimusdecimus, iure materni generis Achille auctore, paterni Hercule gloriatus est. Aemilius Sura de annis populi Romani. Assyrij, principes omnium gentium, rerum potiti sunt, deinde Medi, postea Persae, deinde Macedones. exinde, duobus regibus, Philippo, & Antiocho, qui a Macedonibus oriundi erant, haud multo post Carthaginem subactam, deuictis, summa imperij ad populum Romanum peruenit. Inter hoc tempus, & initium Nini regis Assyriorum, qui princeps rerum potitus, intersunt anni ∞ DCCCCXCV. Huius tēpo-

ris

ris aequalis Hesiodus fuit, circa CXX. annos distinctus ab Homeri aetate, uir perelegantis ingenij, & mollissima dulcedine carminum memorabilis, otij, quietisq. cupidißimus, ut tempore tanto uiro, ita operis auctoritate, proximus. qui uitauit, ne in id, quod Homerus, incideret: patriamque, & parentes, testatus est; sed patriam, quia multatus ab ea erat, contumeliosißime. Dum in externis moror, incidi in rem domesticam, maximiq. erroris, & multum discrepantem auctorum opinionibus. Nam quidam, huius temporis tractu, aiunt, a Tuscis Capuam, Nolamq. conditã, ante annos fere DCCCXXX. quibus equidem assenserim. sed M. Cato quantum differt? qui dicat, Capuam ab eisdem Tuscis conditam, ac subinde Nolam: stetisse autem Capuam, antequam a Romanis caperetur, annis circiter CCLX. quod si ita est; cum sint a Capua capta anni CCXL, ut condita est, anni sunt fere D. Ego (pace diligentiae Catonis dixerim) uix crediderim, tam mature tantam urbem creuisse, floruisse, concidisse, resurrexisse. Clarißimum deinde omnium ludicrum certamen, & ad exercitandam corporis, animiq. uirtutem efficacißimum, Olympiorum initium habuit, auctore Iphito Elio. is eos ludos, mercatumq. instituit ante annos, quam tu, M. Vinici, consulatum inires, DCCCCIV. hoc sacrum eodem loco instituisse fertur abhinc annos ferme ∞ CCL. Atreus, cum Pelopi patri fune-

bres

bres ludos faceret. quo quidem in ludicro omnis generis certaminum Hercules uictor exstitit. Tum Athenis perpetui Archontes esse desierunt, cum fuisset ultimus Alcmaeon: coeperuntq. in denos annos creari. quae consuetudo in annos LXX. mansit: ac deinde annuis commissa est magistratibus resp. Ex ijs, qui denis annis praefuerunt, primus fuit Charops, ultimus Eryx; ex annuis, primus Creon. Sexta Olympiade, post duo & uiginti annos, quam prima constituta fuerat, Romulus, Martis filius, ultus iniurias aui, Romam Vrbem Parilibus in Palatio condidit. a quo tempore ad uos consules anni sunt DCCLXXXII. id actum post Troiam captam annis CDXXXVII. id gessit Romulus, adiutus legionib. Latini, aui sui: (libenter enim ijs, qui ita prodiderunt, accesserim) cum aliter firmare urbem nouam, tam uicinis Veientibus, alijsq. Etruscis, ac Sabinis, cum imbelli, & pastorali manu uix potuerit. quamquam, iam Asylo facto inter duos lucos, auxit. Hic centum homines electos, appellatosq. Patres, instar habuit consilij publici. hanc originem nomen Patriciorum habet. Raptus uirginum Sabinarum, *

* * *

* *

quam timuerat hostis, expetit. nam biennio adeo uaria fortuna cum consulibus conflixerat, ut ple

rumque

rumque superior fuerit, magnamq. partem Graeciae in societatem suam perduceret. Quin Rhodij quoque, fidelißimi antea Romanis, tum dubia fide, speculati fortunam, proniores regis partibus fuisse uisi sunt: & rex Eumenes in eo bello medius fuit animo, neque fratris initijs, neque suae respondit consuetudini. Tum senatus populusq. Romanus L. Aemilium Paullum, qui & praetor, & consul triumphauerat, uirum in tantum laudandum, in quantum intelligi uirtus potest, consulem creauit, filium eius Paulli, qui ad Cannas quam tergiuersanter perniciosam reip. pugnam inierat, tam fortiter in ea mortem obierat. is Perseum ingenti proelio apud urbem nomine Pydnam in Macedonia, fusum, fugatumque, castris exsuit; deletisq. eius copijs, destitutum omni spe coegit e Macedonia profugere: quam ille linquens, in insulam Samothraciam profugit, templiq. se religioni supplicem credidit. ad eum Cn. Octauius praetor, qui claßi praeerat, peruenit; & ratione magis, quam ui, persuasit, ut se Romanorum fidei committeret. ita Paullus maximum, nobilißimumq. regem in triumpho duxit. quo anno & Octauij, praetoris naualis, & Anicij, regem Illyriorum Gentium ante currum agentis, triumphi fuere celebres. Quam sit aßidua eminentis fortunae comes Inuidia, altißimisq. adhaereat, etiam hoc colligi potest, quod, cum Anicij, Octauijq. triumphum nemo interpellaret,

fuere, qui Paulli impedire obniterētur: cuius tantum priores excesſit, uel magnitudine regis Perſei, uel ſpecie ſimulacrorum, uel modo pecuniae, ut bis millies centies HS aerario contulerit, & omnium ante actorum comparationem amplitudine uicerit. Per idem tempus, cum Antiochus Epiphanes, qui Athenis Olympicum inchoauit, tum regem Syriae, Ptolemaeum puerum Alexandriae obſideret; miſſus eſt ad eum legatus M. Popillius Laenas, qui iuberet incepto deſiſtere: mandataq. expoſuit; & regem, deliberaturum ſe dicentem, circumſcripſit uirgula, iuſsitque, prius reſponſum reddere, quam egrederetur finito arenae circulo. ſic cogitationem regiam Romana diſiecit conſtantia; obeditumq. imperio. Lucio autem Paullo, magnae uictoriae compoti, quattuor filij fuere. ex ijs duos, natu maiores, unum P. Scipioni, P. Africani filio, nihil ex paterna maieſtate, praeter ſpeciem nominis, uigoremq. eloquentiae, retinenti, in adoptionem dederat; alterum Fabio Maximo: duos, minores natu, praetextatos, quo tempore uictoriam adeptus eſt, habuit. Is cum in concione extra urbem, more maiorum, ante triumphi diem, ordinem actorum ſuorum commemoraret, deos immortales precatus eſt, ut, ſi quis eorum inuideret operibus, ac fortunae ſuae, in ipſum potius ſaeuirent, quam in remp. quae uox, ueluti oraculo emiſſa, magna parte eum ſpoliauit ſanguinis ſui. nam alterum

terum ex ijs, quos in familia retinuerat, liberis, ante paucos triumphi, alterum post pauciores ami sit dies. Aspera circa haec tempora censura Fulvij Flacci, & Postumij Albini fuit. quippe Fuluij censoris frater, & quidem consors, Cn. Fuluius senatu motus est ab ijs censoribus. Post uictum, captumq. Perseum, qui quadriennio post in libera custodia Albae decessit, Pseudophilippus, a mendacio simulatae originis appellatus, qui se Philippum, regiaeq. stirpis, ferebat, cum esset ultimae, armis occupata Macedonia, assumptis regni insignibus, breui temeritatis poenas dedit. quippe Q. Metellus praetor, cui ex uirtute Macedonici nomen inditum, praeclara uictoria ipsum, gentemq. superauit, & immani etiam Achaeos, rebellare incipientes, fudit acie. Hic est Metellus Macedonicus, qui porticus, quae fuere circumdatae duabus aedibus sine inscriptione positis, quae nunc Octauiae porticibus ambiuntur, fecerat; quiq. hanc turmam statuarum equestrium, quae frontem aedium spectant, hodieq. maximum ornamentum eius loci, ex Macedonia detulit. cuius turmae hanc caussam referunt: Magnum Alexandrum impetrasse a Lysippo, singulari talium auctore operum, ut eorum equitum, qui ex ipsius turma apud Granicum flumen ceciderant, expressa similitudine figurarum, faceret statuas, & ipsius quoque ijs interponeret. Hic idem, primus omnium Romae aedem ex mar-

more in ijs ipsis monumentis molitus, uel magnificentiae, uel luxuriae princeps fuit. Vix ullius gentis, aetatis, ordinis hominem inueneris, cuius felicitatem fortunae Metelli compares. nam, praeter excellentes triumphos, honoresq. amplissimos, & principale in rep. fastigium, extentumq. uitae spatium, & acres, innocentesq. pro rep. cum inimicis contentiones, quattuor filios sustulit, omnes adultae aetatis uidit, omnes reliquit superstites, & honoratissimos. mortui eius lectum pro Rostris sustulerunt quattuor filij, unus consularis, & censorius, alter consularis, tertius consul, quartus candidatus consulatus, quem honorem adeptus est. Hoc est nimirum magis, feliciter de uita migrare, quam mori. Vniuersa deinde, ut praediximus, instincta in bellum Achaia, cum pars magna, eiusdem Metelli Macedonici uirtute, armisque, tracta erat, maxime Corinthijs in arma, cum grauibus etiam in Romanos contumelijs, instigantibus. destinatus ei bello gerendo consul Mummius. Et sub idem tempus, magis, quia uolebant Romani, quidquid de Carthaginiensibus diceretur, credere, quam quia credenda afferebantur, statuit senatus Carthaginem excidere. ita eodem tempore P. Scipio Aemilianus, uir auitis P. Africani, paternisq. L. Paulli uirtutibus simillimus, omnibus belli, ac togae dotibus, ingenijque, ac studiorum eminentissimus saeculi sui, qui nihil in uita, nisi laudandum, aut fecit,

aut

aut dixit, ac ſenſit, quem, Paullo genitum, adoptatum a Scipione, Africani filio, diximus, aedilitatem petens conſul creatus eſt. Bellum Carthagini, iam ante biennium a prioribus conſulibus illatum, maiore ui intulit; cum ante in Hiſpania murali corona, in Africa obſidionali donatus eſſet; in Hiſpania uero etiam ex prouocatione, ipſe modicus uirium, immanis magnitudinis hoſtem interemiſſet. Eamq. urbem, magis inuidia imperij, quam ullius temporis noxiae, inuiſam Romano nomini, funditus ſuſtulit, fecitq. ſuae uirtutis monumentum, quod fuerat aui eius clementiae. Carthago diruta eſt, cum ſtetiſſet annis DCLXVII, abhinc annos CLXXVII. Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio cos. Hunc finem habuit Romani imperij Carthago aemula; cum qua bellare maiores noſtri coepere Claudio, & Fuluio cos. ante annos CCXCVI, quam tu, M. Vinici, conſulatum inires. ita per annos CXV. aut bellum inter eos populos, aut belli praeparatio, aut infida pax fuit. neque ſe Roma, iam terrarum orbe ſuperato, ſecuram ſperauit fore, ſi nomen uſquam ſtantis maneret Carthaginis. adeo odium, certaminibus ortum, ultra metum durat, & ne in uictis quidem deponitur, neque ante inuiſum eſſe deſinit, quam eſſe deſiit. Ante triennium, quam Carthago deleretur, M. Cato, perpetuus diruendae eius auctor, L. Cenſorino, M. Manlio cos. mortem obijt. Eodem anno, quo Carthago concidit, L.

Mummius Corinthũ, post annos DCCCCLII, quã ab Halete, Hippotis filio, erat condita, funditus eruit. uterque imperator, deuictae a se gentis nomine honoratus, alter Africanus, alter appellatus est Achaicus. nec quisquam ex nouis hominibus prior Mummio cognomen uirtute partum uindicauit. Diuersi imperatoribus mores, diuersa fuere studia. quippe Scipio tam elegans liberalium studiorum, omnisq. doctrinae & auctor, & admirator fuit, ut Polybium, Panaetiumque, praecellentes ingenio uiros, domi militiaeq. secum habuerit. neque enim quisquam hoc Scipione elegantius interualla negotiorum otio dispunxit: semperq. aut belli, aut pacis seruiit artibus: semper inter arma, ac studia uersatus, aut corpus periculis, aut animum disciplinis exercuit. Mummius tam rudis fuit, ut, capta Corintho, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas, ac statuas in Italiam portandas locaret, iuberet praedici conducentibus, si eas perdidissent, nouas eos reddituros. Non tamen puto dubites, Vinici, quin magis pro rep. fuerit, manere adhuc rudem Corinthiorum intellectum, quam in tantum ea intelligi; & quin hac prudentia illa imprudentia decori publico fuerit conuenientior.

Cum facilius cuiusque rei in unum contracta species, quam diuisa temporibus, oculis, animisq. inhaereat; statui priorem huius uoluminis,

poste-

posterioremq. partem, non inutili rerum notitia in artum contracta, distinguere, atque huic loco inserere, quae quoque tempore, post Romam a Gallis captam, deducta sit colonia iussu senatus. nam militarium & caussae, & auctores, & ipsarum praefulgent nomina. huic rei per idem tempus ciuitates propagatas, auctumq. Romanum nomen communione iuris, haud intempestiue subtexturi uidemur. Post septem annos, quam Galli urbem ceperunt, Sutrium deducta colonia est, & post annum Setina, nouemq. interiectis annis Nepe; deinde, interpositis duobus & triginta, Aricini in ciuitatem recepti. abhinc annos autem CCCL, Sp. Postumio, Veturio Caluino cos. Campanis data est ciuitas, partiq. Samnitium sine suffragio: & eodem anno Cales deducta colonia. Interiecto deinde triennio Fundani, & Formiani in ciuitatem recepti, eo ipso anno, quo Alexandria condita est. insequentibusq. consulibus, a Sp. Postumio, Philone Publilio censoribus Acerranis data ciuitas. & post triennium Tarracinam deducta colonia. interpositoq. quadriennio, Luceria; ac deinde, interiecto triennio, Suessa Aurunca, & Saticula, Interamnaq. post biennium. Decem deinde hoc munere anni uacauerunt. tunc Sora, atque Alba deductae coloniae, & Carseoli post biennium. at quinctum Fabio, Q. Decio Mure quartum cos.

quo anno Pyrrhus regnare coepit, Sinuessam, Minturnasq. *missi coloni, post quadriennium* Venusiam. *interiectoq. biennio*, M' *Curio*, *& Rufino Cornelio cos*. Sabinis *sine suffragio data ciuitas. id actum ante annos ferme* CCCXX. *at* Cossam, & Paestum *abhinc annos ferme* CCC, *Fabio Dorsone*, & *Claudio Canina cos. interiecto quinquennio, Sempronio Sopho*, & *Appio Caeci filio cos*. Ariminum, Beneuentum *coloni missi*; & *suffragij ferendi ius* Sabinis *datum. at initio primi belli Punici* Firmum, & Castrum *colonis occupata*. & *post annum* Aesernia, *postq*. XXII. *annos*. Aesulum, & Alsium, Fregellaeq. *post biennium*; *proximoq. anno, Torquato, Sempronioq. cos*. Brundisium, & *post triennium* Spoletium: *quo ann o Floralium ludorum factum est initium. postq. biennium deducta* Valentia, &, *sub aduentum in Italiam Hannibalis*, Cremona, *atque* Placentia. *Deinde, neque dum Hannibal in Italia moratur, neque proximis post excessum eius annis, uacauit Romanis colonias condere; cum esset in bello conquirendus potius miles, quam dimittendus*, & *post bellum uires refouendae magis, quam spargendae. Cnaeo autem Manlio Volsone*, & *M. Fuluio Nobiliore cos*. Bononia *deducta colonia, abhinc annos ferme* CCXVII. &, *post quadriennium*, Pisaurum, *ac* Potentia; *interiectoq. triennio*, Aquileia, &

Grauisca,

Grauisca, & post quadriennium Luca. Eodem temporum tractu, quamquam apud quosdam ambigitur, Puteolos, Salernumque, & Buxentum missi coloni: Auximum autem in Picenum, abhinc annos ferme CLXXXVII. ante triennium, quam Cassius censor, a Lupercali in Palatium uersus, theatrum facere instituit: cui in demoliendo eximia ciuitatis seueritas, & consul Caepio restitere. quod ego inter clarissima publicae uoluntatis argumenta numerauerim. Cassio autem Longino, & Sextio Caluino, qui Sallues apud Aquas, quae ab eo Sextiae appellantur, deuicit, consulibus, Fabrateria deducta est, abhinc annos ferme CLVII. &, post annum, Scylacium, Mineruium, Tarentum, Neptunia, Carthagoq. in Africa prima, ut praediximus, extra Italiam, colonia condita est. de Dertona ambigitur. Narbo autem Marcius in Gallia, M. Porcio, Q. Marcio cos. abhinc annos circiter CLIII. deducta colonia est. post tres, & uiginti annos in Vagiennis Eporaedia, Mario sexies, Valerioq. Flacco cos. Neque facile memoriae mandauerim, quae, nisi militaris, post hoc tempus deducta sit.

Cum haec particula operis uelut formam propositi excesserit: quamquam intelligo, mihi, in hac tam praecipiti festinatione, quae me, rotae, proni ue gurgitis, ac uerticis modo, nusquam patitur consistere, paene magis necessaria praetereunda,

tereunda, quam superuacua amplectenda: nequeo tamen temperare mihi, quin rem, saepe agitatam animo meo, neque ad liquidum ratione perductam, signem stylo. Quis enim abunde mirari potest, quod eminentißima cuiusque professionis ingenia, in eam formam, & in idem artati temporis congruens spatium, & quemadmodum clausa capsa, alioq. saepto diuersi generis animalia, nihilo minus separata alienis, in unum quoque corpus congregantur; ita cuiusque clari operis capacia ingenia in similitudinem et temporum, & profectuum semetipsa ab alijs separauerunt? Vna, neque multorum annorum spatio diuisa, aetas, per diuini spiritus uiros, Aeschylum, Sophoclem, Euripidem, illustrauit tragoedias: una priscam illam, & ueterem sub Cratino, Aristophane, & Eupolide comoediam: ac nouam comicam Menandrus, aequalesq. eius aetatis magis, quam operis, Philemon, ac Diphilus, & inuenere intra paucißimos annos, neque imitanda reliquere. Philosophorum quoque ingenia, Socratico ore defluentia, omnium, quos paullo ante enumerauimus, quanto post Platonis, Aristotelisq. mortem floruere spatio? Quid ante Isocratem, quid post eius auditores, eorumq. discipulos clarum in oratoribus fuit? adeo quidem artatum angustijs temporum, ut nemo memoria dignus alter ab altero uideri nequiuerint. neque hoc in

Graecis,

Graecis, quam in Romanis, euenit magis. nam, nisi aspera, ac rudia repetas, & inuenti laudanda nomine, in Attio, circaq. eum Romana tragoedia est: dulcesq. Latini leporis facetiae per Caecilium, Terentiumque, & Afranium sub pari aetate nituerunt. Historicos, (ut & Liuium quoque priorum aetati adstruas) praeter Catonem, & quosdam ueteres, & obscuros, minus LXXX. *annis circumdatum aeuum tulit. ut nec poetarum in antiquius, citerius ue processit ubertas. at oratio, ac uis forensis, perfectumq. prosae eloquentiae decus, ut idem separetur Cato, (pace P. Crassi, Scipionisque, & Laelij, & Gracchorum, & Fannij, & Ser. Galbae dixerim) ita uniuersa sub principe operis sui erupit Tullio: ut delectari ante eum paucissimis, mirari uero neminem possis, nisi aut ab illo uisum, aut qui illum uiderit. Hoc idem euenisse grammaticis, plastis, pictoribus, scalptoribus, ut quisque temporum institerit notis, reperiet, eminentia cuiusque operis artissimis temporum claustris circumdata. Huius ergo, praecedentisq. saeculi, ingeniorum similitudines congregantis & in studium par, et in emolumentum, caussas cum semper requiro, numquam reperio, quas esse ueras confidam, sed fortasse uerisimiles, inter quas has maxime. Alit aemulatio ingenia: & nunc inuidia, nunc admiratio incitationem accendit: naturaque, quod summo studio petitum est,*

adſcendit in ſummum: difficilisq. in perfecto mora eſt: naturaliterque, quod procedere non poteſt, recedit. &, ut primo ad conſequendos, quos priores ducimus, accendimur: ita, ubi aut praeteriti, aut aequari eos poſſe deſperauimus, ſtudium cum ſpe ſeneſcit, &, quod aſſequi non poteſt, ſequi deſinit, &, uelut occupatam relinquens materiam, quaerit nouam: praeteritoq. eo, in quo eminere non poſſumus, aliquid, in quo nitamur, conquirimus: ſequiturque, ut frequens, ac mobilis tranſitus maximum perfecti operis impedimentum ſit. Tranſit admiratio ad condicionem temporum, & ad urbium. Vna urbs Attica pluribus annis eloquentiae, quam uniuerſa Graecia, operibusq. floruit; adeo ut corpora gentis illius ſeparata ſint in alias ciuitates, ingenia uero ſolis Athenienſium muris clauſa exiſtimes. Neque ego hoc magis miratus ſim, quam, neminem Argiuum, Thebanum, Lacedaemonium oratorem aut, dum uixit, auctoritate, aut poſt mortem memoria dignum exiſtimatum. quae urbes, & multae aliae, talium ſtudiorum fuere ſteriles, niſi Thebas unum os Pindari illuminaret. nam Alcmana Lacones falſo ſibi uindicant.

C. VELLEII . PATERCVLI HISTORIAE . ROMANAE AD . M . VINICIVM COS.

LIBER . SECVNDVS

POTENTIAE Romanorum prior Scipio uiam aperuerat, luxuriae posterior aperuit. quippe, remoto Carthaginis metu, sublataq. imperij aemula, non gradu, sed praecipiti cursu a uirtute descitum, ad uitia transcursum; uetus disciplina deserta, noua inducta; in somnum a uigiliis, ab armis ad uoluptates, a negotiis in otium conuersa ciuitas. tum Scipio Nasica in Capitolio porticus, tum, quas praediximus, Metellus, tum in circo Cn. Octauius multo amoenissimam moliti sunt: publicamq. magnificentiam secuta priuata luxuria est. Triste deinde, & contumeliosum bellum in Hispania, duce latronum Viriatho, secutum est: quod ita uaria fortuna gestum est, ut saepius Romanorum gereretur aduersa. sed, interempto Viriatho fraude magis, quam uirtute, Seruilij Caepionis, Numantinum grauius exarsit. haec urbs numquam x. plura, quam propriae iuuentutis, armauit. sed, uel ferocia ingenij, uel inscitia nostrorum ducum, uel fortunae in-

dulgentia,

dulgentia, cum alios duces, tum Pompeium, magni nominis uirum, ad turpißima deduxit foedera, (hic primus e Pompeiis consul fuit) nec minus turpia, ac detestabilia Mancinum Hostilium consulem. sed Pompeium gratia impunitum habuit, Mancinum uerecundia. quippe, non recusando perduxit huc, ut per Fetiales nudus, ac post tergum religatis manibus, dederetur hostibus: quem illi recipere se negauerunt, sicut quondam Caudini fecerunt, dicentes, publicam uiolationem fidei non debere unius lui sanguine. Immanem deditio Mancini ciuitatis mouit dissensionem. quippe Ti. Gracchus, Ti. Gracchi, clarißimi, atque eminentißimi uiri, filius, P. Africani ex filia nepos, quo quaestore, & auctore id foedus ictum erat, nunc grauiter ferens aliquid a se factum infirmari, nunc similis uel iudicij, uel poenae metuens discrimen, tribunus pl. creatus, uir alioqui uita innocentißimus, ingenio florentißimus, proposito sanctißimus, tantis denique adornatus uirtutibus, quantas perfecta & natura, et industria mortalis condicio recipit, P. Mucio Scaeuola, L. Calpurnio cōsulibus, abhinc annos CLXII desciuit a bonis; pollicitusq. toti Italiae ciuitatem, simul etiam promulgatis agrariis legibus, omnibus statum concupiscentibus, summa imis miscuit; & in praeruptum, atque anceps periculum adduxit remp. Octauioq. collegae, pro bono pu-

blico

blico stanti, imperium abrogauit: III uiros agris diuidendis, coloniisq. deducendis creauit se, socerumq. suum consularem Appium, & Gracchum fratrem, admodum iuuenem. tum P. Scipio Nasica, eius, qui optimus uir a senatu iudicatus erat, nepos, eius, qui censor porticus in Capitolio fuerat, filius, pronepos autem Cn. Scipionis, celeberrimi uiri, P. Africani patruus, priuatusque, & togatus, cum esset cōsobrinus Ti. Gracchi, patriam cognationi praeferens, &, quidquid publice salutare non esset, priuatim alienum existimans, ob eas uirtutes primus omnium absens pontifex max. factus est, cum data laeuo brachio togae lacinia, ex superiore parte Capitolij, summis gradibus insistens, hortatus est, qui saluam uellent remp. se sequerentur. Tum optimates, senatus, atque equestris ordinis pars melior, & maior, & intacta perniciosis consilijs plebs, inruere in Gracchum, stantem in area cum cateruis suis, & concientem paene totius Italiae frequentiam. is fugiens, decurrensq. cliuo Capitolino, fragmine subsellij ictus, uitam, quam gloriosissime degere potuerat, immatura morte finiuit. Hoc initium in urbe Roma ciuilis sanguinis, gladiorumq. impunitatis fuit. inde ius ui obrutum, potentiorq. habitus prior; discordiaeq. ciuium, antea condicionibus sanari solitae, ferro diiudicatae; bellaq. non caussis inita, sed prout eorum

merces

merces fuit. quod haud mirum est. non enim ibi consistunt exempla, unde coeperunt, sed quamlibet in tenuem recepta tramitem, latißime euagandi sibi uiam faciunt: &, ubi semel recto deerratum est, in praeceps peruenitur: nec quisquam sibi putat turpe, quod alij fuit fructuosum. Interim, dum haec in Italia geruntur, Aristonicus, mortuo rege Attalo, a quo Asia populo Romano hereditate relicta erat, sicut relicta postea est a Nicomede Bithynia, mentitus regiae stirpis originem, armis eam occupat. is, uictus a M. Perperna, ductusq. in triumpho, sed M' Aquillio capite poenas dedit, cum, initio belli, Crassum Mucianum, uirum iuris scientißimum, decedentem ex Asia proconsulem interemisset. Et P. Scipio Africanus Aemilianus, qui Carthaginem deleuerat, post tot acceptas circa Numantiam clades, creatus iterum consul, missusq. in Hispaniam, fortunae, uirtutique, expertae in Africa, respondit in Hispania; & intra annum, ac tres menses, quam eo uenerat, circumdatam operibus Numantiam, excisamq. aequauit solo. nec quisquam ullius gentis hominum ante eum clariore urbium excidio nomen suum perpetuae commendauit memoriae. quippe, excisa Carthagine, ac Numantia, ab alterius nos metu, alterius uindicauit contumeliis. Hic, eum interrogante tribuno Carbone, quid de Ti. Gracchi caede sentiret, respondit: si

is

is occupandae reip. animum habuiſſet, iure caeſum. Et, cum omnis concio acclamaſſet: Hoſtium, inquit, armatorum toties clamore non territus, qui poſſum ueſtro moueri, quorum nouerca eſt Italia? Reuerſus in urbem, intra breue tempus, M. Aquillio, C. Sempronio cos. abhinc annos CL. poſt duos conſulatus, duosq. triumphos, & bis exciſos terrores reip. mane in lectulo repertus eſt mortuus, ita ut quaedam eliſarum faucium in ceruice reperirentur notae. De tanti uiri morte nulla habita eſt quaeſtio: eiusq. corpus uelato capite elatum eſt, cuius opera ſuper totum terrarum orbem Roma extulerat caput: ſeu fatalem, ut plures, ſeu conflatam inſidiis, ut aliqui prodidere memoriae, mortem obiit. uitam certe digniſſimam egit, quae nullius ad id temporis, praeterquam auito, fulgore uinceretur. Deceſſit anno ferme LVI. de quo ſi quis ambiget, recurrat ad priorem conſulatum eius, in quem creatus eſt anno XXXVI. ita dubitare deſinet. Ante tempus exciſae Numantiae, praeclara in Hiſpania militia A. Bruti fuit, qui, penetratis omnibus Hiſpaniae gentibus, ingenti ui hominum, urbiumq. potius numero, aditis quae uix audita erant, Gallaeci cognomen meruit. Et ante eum paucis annis tam ſeuerum illius Q. Macedonici in his gentibus imperium fuit, ut, cum urbem, Contrebiam nomine, in Hiſpania oppugnaret, pulſas praecipiti loco

quin-

quinque cohortes legionarias eodem protinus ſub ire iuberet, facientibusq. omnibus in procinctu teſtamenta, uelut ad certam mortem eundum foret, non deterritus propoſito, perſeuerantia ducis, quem moriturum miſerat, militem uictorem recepit. tantum effecit miſtus timori pudor, ſpesq. deſperatione quaeſita. Hic uirtute, ac ſeueritate facti; at Fabius Aemilianus, Paulli exemplo, diſciplinae in Hiſpania fuit clariſsimus. Decem deinde interpoſitis annis, qui Ti. Gracchum, idem Caium, fratrem eius, occupauit furor, tam uirtutibus eius omnibus, quam huic errori ſimilem, ingenio etiam, eloquentiaq. longe praeſtantiorem. qui cum, ſumma quiete animi, ciuitatis princeps eſſe poſſet, uel uindicandae fraternae mortis gratia, uel praemuniendae regalis potentiae, eiuſdem exempli tribunatum ingreſſus, longe maiora, & acriora repetens, dabat ciuitatem omnibus Italicis, extendebat eam paene uſque Alpes; diuidebat agros; uetabat quemquam ciuem plus D. iugeribus habere: quod aliquando lege Licinia cautum erat: noua conſtituebat portoria; nouis coloniis replebat prouincias; iudicia a ſenatu transferebat ad equites; frumentum plebi dare inſtituerat; nihil immotum, nihil tranquillum, nihil quietum denique in eodem ſtatu relinquebat: quin alterum etiam continuauit tribunatum. hunc L. Opimius conſul, qui praetor Fregel-

las exciderat, perſecutus armis, unaq. Fuluium Flaccum, conſularem, ac triumphalem uirum, aeque praua cupientem, quem C. Gracchus in locum Tiberij fratris III uirũ nominauerat, eumq. ſocium regalis aſſumpſerat potentiae, morte afficit. id unum nefarie ab Opimio proditum, quod capitis non dicam Gracchi, ſed ciuis R. pretium ſe daturum, idq. auro repenſurum propoſuit. Flaccus, in Auentino armatos ad pugnam ciens, cum filio maiore iugulatus eſt. Gracchus profugiens, cum iam comprehenderetur ab iis, quos Opimius miſerat, ceruicem Euporo ſeruo praebuit, qui non ſegnius ſe ipſe interemit, quam domino ſuccurrerat. Quo die ſingularis Pomponij, equitis R. in Gracchum fides fuit, qui, more Coclitis, ſuſtentatis in ponte hoſtibus, eius gladio ſe transfixit. Vt Tiberij Gracchi antea corpus, ita Caij, mira crudelitate uictorum, in Tiberim deiectum eſt. Hunc Ti Gracchi liberi, P. Scipionis Africani nepotes, uiua adhuc matre Cornelia, Africani filia, uiri optimis ingeniis male uſi, uitae, mortisq. habuere exitum: qui ſi ciuilem dignitatis concupiſſent modum, quidquid tumultuando adipiſci geſtierunt, quietis obtuliſſet reſp. Huic atrocitati adiectum ſcelus unicum. quippe iuuenis, ſpecie excellens, necdum duodeuiceſimum tranſgreſſus annum, immunisq. delictorum paternorum, Fuluii Flacci filius, quem pater legatum de

condi-

cōdicionibus miſerat, ab Opimio interemptus eſt. quem cum haruſpex Tuſcus, amicus, flentem in uincula duci uidiſſet, Quin tu hoc potius, inquit, facis? protinusq. inliſo capite in pontem lapideum ianuae carceris, effuſoq. cerebro exſpirauit. Crudelesq. mox quaeſtiones, in amicos, clientesq. Gracchorum, habitae ſunt. ſed Opimium, uirum alioqui ſanctum, & grauem, damnatum poſtea iudicio publico, memoria ipſius ſaeuitiae, nulla ciuilis perſecuta eſt miſericordia. Eadem Rutilium, Popilliumque, qui conſules aſperrime in Tiberij Gracchi amicos ſaeuierant, poſtea iudiciorum publicorum merito oppreſsit inuidia. Rei tantae parum ad notitiam pertinens interponetur. Hic eſt Opimius, a quo conſule celeberrimum Opimiani uini nomen; quod iam nullum eſſe, ſpatio annorum colligi poteſt; cum ab eo ſint ad te, M. Vinici, conſulē, anni CLI. Factum Opimij, quod inimicitiarum quaeſita erat ultio, minor ſecuta auctoritas: & uiſa ultio, priuato odio magis, quam publicae uindictae, data. Subinde, Porcio, Marcioq. coſ. deducta colonia, Narbo Marcius. Mandetur deinde memoriae ſeueritas iudiciorum. quippe coſ. Cato conſularis, M. Catonis nepos, Africani ſororis filius, repetundarum ex Macedonia damnatus eſt; cum lis eius IIII aeſtimaretur. adeo illi uiri magis uoluntatem peccandi intuebantur, quam modum: factaq. ad conſilium diri-

bant,

gebant, & quid, non in quantum, admissum foret, aestimabant. Circa eadem tempora M. Metelli fratres uno die triumphauerunt. Non minus clarum exemplum, & adhuc unicum Fuluij Flacci, eius, qui Capuam ceperat, filiorum, sed alterius in adoptionem dati, in collegio consulum fuit. adoptiuus in Acidiani Manlij familiam datus. nam censura Metellorum, patruelium, non germanorum fratrum fuit: quod solis contigerat Scipionibus. Tum Cimbri, & Teutoni transscendere Rhenum, multis mox nostris, suisq. cladibus nobiles. Per eadem tempora clarus eius Minucij, qui porticus, quae hodieq. celebres sunt, molitus est, ex Scordiscis triumphus fuit. Eodem tractu temporũ nituerunt oratores Scipio Aemilianus, Laeliusque, Ser. Galba, duo Gracchi, C. Fannius, Carbo Papirius. Nec praetereundus Metellus Numidicus, & Scaurus, & ante omnes L. Crassus, & M. Antonius. Quorum aetati, ingeniisq. successere C. Caesar Strabo, P. Sulpicius. namque Mucius iuris scientia, quam propriae eloquentiae nomine, celebrior fuit. Clara etiam per idem aeui spatium fuere ingenia, in Togatis Afranij, in Tragoediis Pacuuij, atque Attij, usque in Graecorum ingeniorum comparationem euecti, magnamq. inter hos ipsos facientis operi suo locum, adeo quidem, ut in illis limae, in hoc paene plus uideatur fuisse sanguinis. Celebre & Lucilij nomen fuit, qui sub P. Africano, Numantino bello, eques

militauerat. quo quidem tempore iuuenis adhuc Iugurtha, ac Marius, sub eodem Africano militantes, in iisdem castris didicere, quae postea in contrariis facerent. Historiarum auctor iam tum Sisenna erat iuuenis, sed opus belli ciuilis Sullani post aliquot annos ab eo seniore editum est. Vetustior Sisenna fuit Coelius, aequalis Sisennae Rutilius, Claudiusq. Quadrigarius, & Valerius Antias. Sane, non ignoremus, eadem aetate fuisse Pomponium, sensibus celebrem, uerbis rudem, & nouitate inuenti a se operis commendabilem. Persequamur notam seueritatem censorum, Caßij Longini, Caepionisque, qui abhinc annos CLVII. Lepidum Aelium, augurem, quod sex millibus aedes conduxisset, adesse iusserunt. at nunc, si quis tanti habitet, uix ut senator agnoscitur: adeo mature a rectis in uitia, a uitiis in praua, a prauis in praecipitia peruenitur. Eodem tractu temporum & Domitij ex Aruernis, & Fabij ex Allobrogibus uictoria fuit nobilis. Fabio, Paulli nepoti, ex uictoria cognomen Allobrogico inditum. Notetur Domitiae familiae peculiaris quaedam, &, ut clarißima, ita artata numero felicitas. uti ante hunc, nobilißimae simplicitatis iuuenem, Cn. Domitium, fuere singulis omnino parentibus geniti, sed omnes ad consulatum, sacerdotiaque, ad triumphi autem paene omnes peruenerunt insignia. Bellum deinde Iugurthinum gestum est per Q. Metellum, nulli secundum sae-

culi

culi sui. huius legatus fuit C. Marius, quem praediximus, natus equestri loco, hirtus, atque horridus, uitaq. sanctus, quantum bello optimus, tantum pace pessimus, immodicus gloriae, insatiabilis, impotens, semperq. inquietus. hic, per publicanos, aliosq. in Africa negotiantes, criminatus Metelli lentitudinem, trahentis iam in tertium annum bellum, & naturalem nobilitatis superbiam, morandiq. in imperiis cupiditatem, effecit, ut, cum, commeatu petito, Romam uenisset, consul crearetur, bellique, paene patrati a Metello, qui bis Iugurtham acie fuderat, summa committeretur sibi. Metelli tamen & triumphus fuit clarissimus, & meritum, uirtutiq. cognomen Numidici inditum. Vt paullo ante, Domitiae familiae, ita Caeciliae notanda claritudo est: quippe intra XII. ferme annos huius temporis consules fuere Metelli, aut censores, aut triumpharunt amplius XII. ut appareat, quemadmodum urbium, imperiorumque, ita gentium nunc florere fortunam, nunc senescere, nunc interire. At C. Marius L. Sullam, iam tunc, ut praecauentibus fatis, copulatum sibi quaestorem habuit, et per eum missum ad regem Bocchum, Iugurtha rege, abhinc annos ferme CXXXIIX. potitus est: designatusq. iterum consul, in urbem reuersus, secundi consulatus initio Kal. Ian. eum in triumpho duxit. Effusa, ut praediximus, immanis uis Germanarum gentium, quibus nomen Cimbris, ac Teutonis erat,

cum Caepionem, Manliumq. consulem, & ante Carbonem, Silanumq. fudissent, fugassentq. in Galliis, & exsuissent exercitu, Scaurumq. Aurelium cos. & alios celeberrimi nominis uiros trucidassent, populus R. non alium repellendis tantis hostibus magis idoneum imperatorem, quam Marium, est ratus. tum multiplicati consulatus eius. Tertius, in apparatu belli consumptus, quo anno Cn. Domitius tribunus pl. legem tulit, ut sacerdotes, quos antea collegae sufficiebant, populus crearet. Quarto, trans alpes circa Aquas Sextias cum Teutonis conflixit, amplius CL. hostium, priore, ac postero die, ab eo trucidatis, gensq. excisa Teutonum. Quincto, citra alpes in campis, quibus nomen erat Raudis, ipse consul, & proconsul Q. Lutatius Catulus fortunatissimo decertauere proelio. caesa, aut capta amplius C M. hominum. Hac uictoria uidetur meruisse Marius, ne eius nati remp. paeniteret, ac bona malis repensasse. Sextus consulatus ueluti praemium ei meritorum datus. Non tamen huius consulatus fraudetur gloria; quo Seruilij Glauciae, Saturniniq. Appuleij furorem, continuatis honoribus remp. lacerantium, & gladijs quoque, & caede comitia discutientium, consul armis compescuit; hominesq. exitiabiles in Hostilia curia morte multauit. Deinde, interiectis paucis annis, tribunatum iniit M. Liuius Drusus, uir nobilissimus, eloquentissimus, sanctissimus, meliore in omnia

ingenio,

ingenio, animoque, quam fortuna usus: qui, cum senatui priscum restituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus ad eum transferre ordinem; (quippe, eam potestatem nacti equites, Gracchanis legibus cum in multos clarissimos, atque in nocentissimos uiros saeuissent, tum P. Rutilium, uirum non saeculi sui, sed omnis aeui optimum, interrogatum lege repetundarum, maximo cum gemitu ciuitatis, damnauerant) in iis ipsis, quae pro senatu moliebatur, senatum habuit aduersarium, non intelligentem, si qua de plebis commodis ab eo agerentur, ueluti inescandae, illiciendaeq. multitudinis caussa fieri, ut, minoribus perceptis, maiora permitteret. Denique ea fortuna Drusi fuit, ut malefacta collegarum, quam eius optime ab ipso cogitata, senatus probaret magis; & honorem, qui ab eo deferebatur, sperneret; iniurias, quae ab aliis intendebantur, aequo animo reciperet; & huius summae gloriae inuideret, illorum modicam ferret. Tum conuersus Drusi animus, quando bene coepta male cedebant, ad dandam ciuitatem Italiae. quod cum moliens reuertisset e foro, immensa illa, & incognita, quae eum semper comitabatur, cinctus multitudine, in atrio domus suae cultello percussus, qui affixus lateri eius relictus est, intra paucas horas decessit. Sed, cum ultimum redderet spiritum, intuens circumstantium, maerentiumq. frequentiam, effudit uocem, conuenientissimam conscientiae suae:

Ecquando, inquit, propinqui, amicique, similem mei ciuem habebit resp? Hunc finem clarißimus iuuenis uitae habuit: cuius morum minime omittatur argumentum. Cum aedificaret domum in Palatio in eo loco, ubi est, quae quondam Ciceronis, mox Censorini fuit, nunc Statilij Sisennae est; promitteretq. ei architectus, ita se eam aedificaturum, ut libera a conspectu, immunis ab omnibus hominibus esset, neque quisquam in eam despicere posset: Tu uero, inquit, si quid in te artis est, ita compone domum meam, ut, quidquid agam, ab omnibus perspici poßit. In legibus Gracchi inter perniciosißima numerauerim, quod extra Italiam colonias posuit. id maiores (cum uiderent tanto potentiorem Tyro Carthaginem, Maßiliam Phocaea, Syracusas Corintho, Cyzicum, ac Byzantium Mileto, genitali solo) diligenter uitauerant, ut ciues Romanos ad censendum ex prouinciis in Italiam reuocauerint. Prima autem extra Italiam colonia Carthago condita est. Mors Drusi, iam pridem tumescens, bellum excitauit Italicum. quippe L. Caesare, P. Rutilio cos. abhinc annos CXX. cum id malum in uniuersa Italia ab Asculanis esset, (quippe Seruium praetorem, Fonteiumq. legatum occiderant) ac deinde, a Marsis exceptum, in omnes penetrasset regiones; arma aduersus Romanos cepit. quorum ut fortuna atrox, ita caussa fuit iustißima. petebant enim eam ciuitatem, cuius imperium armis

tuebantur:

tuebantur: per omnes annos, atque omnia bella, duplici numero se militum, equitumq. fungi, neque in eius ciuitatis ius recipi, quae per eos in id ipsum peruenisset fastigium, per quod homines, eiusdem & gentis, & sanguinis, ut externos, alienosq. fastidire posset. id bellum amplius CCC. iuuentutis Italicae abstulit. Clarissimi autem imperatores fuerunt Romani eo bello, Cn. Pompeius, Cn. Pompeij Magni pater, C. Marius, de quo praediximus, L. Sulla, anno ante praetura functus, Q. Metellus, Numidici filius, qui meritum cognomen Pij consecutus erat. quippe expulsum ciuitate L. Saturnino tribuno pl. quod solus in leges eius iurare noluerat, pietate sua auctoritate senatus, consensu reip. restituit patrem. Nec triumphis, honoribusque, quam aut caussa exsilij, aut exsilio, aut reditu clarior fuit Numidicus. Italicorum autem fuerunt celeberrimi duces, Silo Poppaedius, Herius Asinius, Insteius Cato, C. Pontidius, Telesinus Pontius, Marius Egnatius, Papius Mutilius. Neque ego, uerecundia, domestici sanguinis gloriae quidquam, dum uerum refero, subtraham. quippe multum Minatij Magij, ataui mei, Asculanensis, tribuendum est memoriae: qui, nepos Decij Magij, Campanorum principis celeberrimi, & fidelissimi uiri, tantam hoc bello Romanis fidem praestitit, ut cum legione, quam ipse in Hirpinis conscripserat, Herculaneum simul cum T. Didio caperet, Pompeios

cum L. Sulla oppugnaret, Coſamq. occuparet. cu
ius de uirtutibus cum alij, tum maxime, diluci-
deq. Q. Hortenſius in Annalibus ſuis retulit. cu
ius pietati plenam populus R. gratiam retulit; ip
ſum uiritim ciuitate donando, duos filios eius
creando praetores, cum ſeni adhuc crearentur.
Tam uaria, atque atrox fortuna Italici belli fuit,
ut per biennium continuum duo Romani conſu-
les, Rutilius, ac deinde Cato Porcius ab hoſti-
bus occiderentur, exercitus P. R. multis in locis
funderentur, utq. ad ſaga iretur, diuq. in eo
habitu maneretur. Caput imperij ſui Corfinium le
gerant, quod appellarent Italicum. Paullatim
deinde recipiendo in ciuitatem, qui arma aut non
ceperant, aut depoſuerant maturius, uires refe
ctae ſunt, Pempeio, Sullaque, & Mario fluen-
tem, procumbentemq. Remp. reſtituentibus. Fi-
nito ex maxima parte, niſi quae Nolani belli ma
nebant reliquiae, Italico bello, (quo quidem Ro
mani uictis, afflictisq. ipſi exarmati, quam inte-
gris uniuerſis ciuitatem dare maluerunt) conſu-
latum inierunt Q. Pompeius, & L. Cornelius
Sulla, uir, qui neque ad finem uictoriae ſatis lau-
dari, neque poſt uictoriam abunde uituperari po
teſt. hic, natus familia nobili, ſextus a Cornelio
Rufino, qui bello Pyrrhi inter celeberrimos fue-
rat duces, cum familiae eius claritudo intermiſ-
ſa eſſet, diu ita ſe geſſit, ut nullam petendi conſu-
latum cogitationem habere uideretur. deinde poſt

praeturam illuſtratus bello Italico, & ante in Gallia legatione ſub Mario, qua eminentiſsimos duces hoſtium fuderat, ex ſucceſſu animum ſumpſit; petensq. conſulatum, paene omnium ciuium ſuffragiis factus eſt. ſed eum honorem undequinquageſimo aetatis ſuae anno aſſecutus eſt. Per ea tempora Mithridates, Ponticus rex, uir, neque ſilendus, neque dicendus ſine cura, bello acerrimus, uirtute eximius, aliquando fortuna, ſemper animo maximus, conſiliis dux, miles manu, odio in Romanos Hannibal, occupata Aſia, necatisq. in ea omnibus ciuibus R. quos quidem eadem die, atque hora, redditis ciuitatibus litteris, ingenti cum pollicitatione praemiorum interimi iuſſerat, (quo tempore neque fortitudine aduerſus Mithridatem, neque fide in Romanos quiſquam Rhodiis par fuit. Horum fidem Mitylenaeorum perfidia illuminauit, qui M' Aquillium, aliosq. Mithridati uinctos tradiderunt; quibus libertas, in unius Theophanis gratiam, poſtea a Pompeio reſtituta eſt) cum terribilis Italiae quoque uideretur imminere, ſorte obuenit Sullae Aſia prouincia. is, egreſſus urbe, cum circa Nolam moraretur; (quippe ea urbs pertinaciſsime arma retinebat, exercituq. Romano obſidebatur, uelut paeniteret eius fidei, quam omnium ſanctiſsimam bello praeſtiterat Punico) P. Sulpicius, tribunus pl. diſertus, acer, opibus, gratia, amicitiis, uigore ingenij, atque animi celeberrimus, cum antea,

rectißima uoluntate, apud populum maximam quaesisset dignitatem, quasi pigeret eum uirtutum suarum, & bene consulta ei male cederent, subito prauus, & praeceps, C. Mario, post LXX. annum omnia imperia, & omnes prouincias concupiscenti, addixit, legemq. ad populum tulit, qua Sullae imperium abrogaretur, C. Mario bellum decerneretur Mithridaticum; aliasq. leges perniciosas, & exitiabiles, neque tolerandas liberae ciuitati, tulit: quin etiam Q. Pompeij consulis filium, eundemq. Sullae generum, per emissarios factionis suae interfecit. Tum Sulla, contracto exercitu, ad urbem rediit, eamq. armis occupauit, XII. auctores nouarum, peßimarumq. rerum, inter quos Marium, cum filio, & P. Sulpicio, urbe exturbauit, ac, lege lata, exsules fecit. Sulpicium etiam assecuti equites, in Laurentinis paludibus iugulauere, caputq. eius erectum, & ostentatum, pro Rostris, uelut omen imminentis proscriptionis, fuit. Marius post sextum consulatum, annoq. LXX. nudus, ac limo obrutus, oculis tantummodo, ac naribus eminentibus, extractus arundineto, circa paludem Maricae, in quam se, fugiens consectantes Sullae equites, abdiderat, iniecto in collum loro, in carcerem Minturnensium, iussu II uiri, perductus est. ad quem interficiendum missus cum gladio seruus publicus, natione Germanus, qui forte ab imperatore eo bello Cimbrico captus erat, ut agnouit Marium,

rium, magno eiulatu expromenti indignationem casus tanti uiri, abiecto gladio, profugit e carcere. Tum ciues, ab hoste, misereri paullo ante principis uiri, docti, instructum eum uiatico, collataq. ueste, in nauem imposuerunt. at ille, assecutus circa Aenariam filium, cursum in Africam direxit; inopemq. uitam in tugurio ruinarum Carthaginiensium, tolerauit; cum Marius, adspiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri possent esse solatio. Hoc primum anno, sanguine consulis Romani, militis imbutae manus sunt: quippe Pōpeius, collega Sullae, ab exercitu Cn. Pompeij proconsulis, seditione, sed quam dux creauerat, interfectus est. Non erat Mario, Sulpicioq. Cinna temperatior. itaque, cum ita ciuitas Italiae data esset, ut in octo tribus contribuerentur noui ciues; ne potentia eorum, & multitudo, ueterum ciuium dignitatem frangeret; plusq. possent recepti in beneficium, quam auctores beneficij; Cinna, in omnibus tribubus eos se distributurum, pollicitus est. quo nomine, ingentem totius Italiae frequentiam in urbem acciuerat. e qua pulsus, collegae, optimatiumq. uiribus, cum in Campaniam tenderet, ex auctoritate senatus, consulatus ei abrogatus est, suffectusq. in eius locum L. Cornelius Merula, flamen Dialis. Haec iniuria homine, quam exemplo, dignior fuit. Tum Cinna, corruptis primo centurionibus, ac tribunis, mox etiam, spe largitionis,

militibus,

militibus, ab eo exercitu, qui circa Nolam erat, receptus est. is, cum uniuersus in uerba eius iurasset, retinens insignia consulatus, patriae bellum intulit, fretus ingenti numero nouorum ciuium, e quorum delectu CCC. *amplius cohortes conscripserat, ac triginta legionum instar impleuerat. Opus erat partibus, auctoritate, gratia cuius augendae, C. Marium, cum filio, de exsilio reuocauit, quiq. cum iis pulsi erant. Dum bellum autem infert patriae Cinna, Cn. Pompeius, Magni pater, (cuius praeclara opera bello Marsico praecipue circa Picenum agrum, ut praescripsimus, usa erat resp. quiq. Asculum ceperat, circa quam urbem, cum in multis aliis regionibus exercitus dispersi forent,* V & LXX. *ciuium Romanorum, amplius* LX. *Italicorum una die conflixerant) frustratus spe continuandi consulatus, ita se dubium, mediumq. partibus praestitit, ut omnia ex proprio usu ageret, temporibusq. insidiari uideretur, & huc, atque illuc, unde spes maior affuisset potentiae, se, exercitumq. deflecteret; sed, ad ultimum, magno, atrociq. proelio, cum Cinna conflixit. Cuius commissi, patratiq. sub ipsis moenibus, sociisq. urbis Romanae pugnantibus, spectantibusque, quam fuerit euentus exitiabilis, uix uerbis exprimi potest. Post hoc, cum utrumque exercitum, uelut parum bello exhaustum, laceraret pestilentia, Cn. Pompeius decessit: cuius interitus uoluptas, amissorum*

aut

aut gladio, aut morbo ciuium paene damno re-
pensata est: populusq. Romanus, quam uiuo ira
cundiam debuerat, in corpus mortui contulit. Seu
duae, seu tres Pompeiorum fuere familiae, pri-
mus eius nominis, ante annos fere CLXVIII,
Q. Pompeius cum Cn. Seruilio consul fuit. Cin-
na, & Marius, haud incruentis utrimque cer-
taminibus editis, urbem occupauerunt: sed prior
ingressus Cinna, de recipiendo Mario, legem tu-
lit. mox C. Marius, pestifero ciuibus suis redi-
tu, intrauit moenia. nihil illa uictoria fuisset cru
delius, nisi mox Sullana esset secuta. neque licen
tia immediocri saeuitum, sed excelsissimi quique
eminentissimae ciuitatis uiri uariis suppliciorum
generibus affecti. in iis consul Octauius, uir lenis
simi animi, iussu Cinnae, interfectus est. Meru
la autem, qui se sub aduentum Cinnae consulis ab
dicauerat, incisis uenis, superfusoq. altaribus
sanguine, quos saepe pro salute reip. flamen Dia-
lis precatus erat deos, eos in exsecrationem Cin-
nae, partiumq. eius tum precatus, optime de rep.
meritum spiritum reddidit. M. Antonius, prin-
ceps ciuitatis, atque eloquentiae, gladiis mili-
tum, quos ipsos facundia sua moratus erat, iussu
Marij, Cinnaeque, confossus est. Q. Catulus, &
aliarum uirtutum, & belli Cimbrici gloria, quae
illi cum Mario communis fuerat, celeberrimus,
cum ad mortem conquireretur, conclusit se loco,
nuper calce, arenaq. perpolito, illatoq. igni,
qui

qui uim odoris excitaret, simul exitiali hausto spiritu, simul incluso suo, mortem magis uoto, quam arbitrio inimicorum, obiit. Omnia erant praecipitia in rep. nec tamen adhuc quisquam inueniebatur, qui bona ciuis Romani aut donare auderet, aut petere sustineret. Postea id quoque accessit, ut saeuitiae caussam auaritia praeberet, & modus culpae ex pecuniae modo constitueretur; & qui fuisset locuples, fieret nocens, sui quisque periculi merces foret; nec quidquam uideretur turpe, quod esset quaestuosum. Secundum deinde consulatum Cinna, & septimum Marius, in priorum dedecus, iniit; cuius initio, morbo oppressus, decessit, uir in bello hostibus, in otio ciuibus infestissimus, quietisq. impatientissimus. In huius locum suffectus Valerius Flaccus, turpissimae legis auctor, qua creditoribus quadrantem solui iusserat: cuius facti merita eum poena intra biennium consecuta est. Dominante in Italia Cinna, maior pars nobilitatis ad Sullam in Achaiam, ac deinde post in Asiam perfugit. Sulla interim, cum Mithridatis praefectis, circa Athenas, Boeotiamq. & Macedoniam, ita dimicauit, ut & Athenas reciperet, & plurimo circa multiplices Piraeei portus munitiones labore expleto, amplius CC. hostium interficeret, nec minus multa caperet. Si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenae oppugnatae a Sulla sunt, imputat Athenienfibus, nimirum ueri, uetustatisq. ignarus est. adeo enim certa

ta Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re, quidquid sincera fide gereretur, id Romani Attica fieri praedicarent. Ceterum tum oppreßi Mithridatis armis homines miserrimae condicionis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra moenia, corpora, neceßitati seruientes, intra muros habebant. Transgressus deinde in Asiam Sulla, parentem ante omnia, supplicemq. Mithridatem inuenit, quem multatum pecunia, ac parte nauium, Asia, omnibusq. aliis prouinciis, quas armis occupauerat, decedere coegit: captiuos recepit: in perfugas, noxiosq. animaduertit: paternis, idest Ponticis, finibus contentum esse iußit. C. Flauius Fimbria, qui praefectus equitum ante aduentum Sullae, Valerium Flaccum, consularem uirum, interfecerat, exercituq. occupato imperator appellatus, forte Mithridatem pepulerat proelio, sub aduentu Sullae se ipse interemit, adolescens, quae peßime ausus erat, fortiter exsecutus. Eodem anno P. Laenas tribunus pl. Sex. Lucilium, qui priore anno tribunus pl. fuerat, saxo Tarpeio deiecit; &, cum collegae eius, quibus diem dixerat, metu ad Sullam profugissent, aqua igniq. iis interdixit. Tum Sulla, compositis transmarinis rebus, cum ad eum, primum omnium Romanorum, legati Parthorum uenissent, & in iis quidam magi ex notis corporis respondissent, caelestem eius uitam, & memoriam futuram, reue-

ctus

ctus in Italiam, haud plura, quam XXX. armatorum millia aduersum CC. amplius hostium exposuit Brundisii. Vix quidquam in Sullae operibus clarius duxerim, quam quod, cum per triennium Cinnanae, Marianaeq. partes Italiam obsiderent, neque illaturum se bellum iis dißimulauit, nec, quod erat in manibus, omisit; existimauitque, ante frangendum hostem, quam ulciscendum ciuem; repulsoq. externo metu, ubi, quod alienum esset, uicisset, superaret, quod erat domesticum. Ante aduentum L. Sullae Cinna, seditione orta, ab exercitu interemptus est, uir dignior, qui arbitrio uictorum moreretur, quam iracundia militum. de quo uere dici potest, ausum eum, quae nemo auderet bonus, perfecisse, quae a nullo, nisi fortißimo, perfici possent; & fuisse eum in consultando temerarium, in exsequendo uirum. Carbo, nullo suffecto collega, solus toto anno consul fuit. Putares, Sullam uenisse in Italiam, non belli uindicem, sed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam, Apuliamq. cum singulari cura frugum, agrorum, hominum, urbium, perduxit in Campaniam; tentauitq. iustis legibus, & aequis condicionibus bellum componere: sed iis, quibus & peßima, & immodica cupiditas erat, non poterat pax placere. Crescebat interim in dies Sullae exercitus, confluentibus ad eum optimo quoque, & sanißimo. Felici deinde circa Capuam

euentu

euentu Scipionem Norbanumq. consules superat: quorum Norbanus, acie uictus; Scipio, ab exercitu suo desertus, ac proditus, inuiolatus a Sulla dimissus est. adeo enim Sulla dissimilis fuit bellator, ac uictor, ut, dum uincit, iustissimo lenior, post uictoriam audito fuerit crudelior. nam & consul, ut praediximus, exarmatum Q. Sertorium, propinquanti mox bello facem, & multos alios, potitus eorum, dimisit incolumes: credo, ut in eodem homine duplicis, ac diuersissimi animi cō spiceretur exemplum. Post uictoriam, qua descendens montem Tifata cum C. Norbano concurrerat Sulla, gratus Dianae, cuius numini regio illa sacrata est, soluit; aquas salubritate in medendisq. corporibus nobiles ut potius agros omnes adduxit deae, huius gratae religionis memoria, & inscriptio, templi affixa posti, hodieq. testatur aerea crabula. Interea deinde cōsules Carbo III. & C. Marius septies consulis filius, annos natus XXVI. uir animi magis, quam aeui paterni, multa fortiterq. molitus, neque usquam inferior nomine consulis, apud Sacriportum pulsus a Sulla acie, Praeneste, quod ante natura munitum praesidiis firmauerat, se, exercitumq. contulit. Ne quid umquam malis publicis deesset, in qua ciuitate semper uirtutibus certatum erat, certabatur sceleribus; optimusq. sibi uidebatur, qui fuerat pessimus. quippe, dum ad Sacriportum dimicatur, Damasippus praetor Domitium Scaeuolam etiam pon

tificem maximum, & diuini, humaniq. iuris au-ctorem celeberrimum, & C. Carbonem praetoriũ, consulis fratrem, & Antistium aedilicium, uelut fauentes Sullae partibus, in curia Hostilia trucidauit. Non perdat nobilißimi facti gloriam Calpurnia, Bestiae filia, uxor Antistij, quae, iugulato, ut praediximus, uiro, gladio se ipsam transfixit. quantum huius gloriae, famaeq. acceßit? nũc uirtute eminet, patria latet. At Pontius Telesinus, dux Samnitium, uir domi, belliq. fortißimus, penitusq. Romano nomini infestißimus, contractis circiter XL. fortißimae, pertinacißimaeq. in retinendis armis iuuentutis, Carbone, ac Mario cos. abhinc annos XL. Kal. Nou. ita ad portam Collinam cum Sulla dimicauit, ut ad summum discrimen & eum, & remp. perduceret: quae non maius periculum adiit, Hannibalis intra tertium miliarium castra conspicata, quam eo die, quo circumuolans ordines exercitus sui Telesinus, dictitansq. adesse Romanis ultimum diem, uociferabatur eruendam, delendamq. urbem; adiiciens, nũquam defuturos raptores Italicae libertatis lupos, nisi silua, in quam refugere solerent, esset excisa. Post primam demum horam noctis & Romana acies respirauit, & ostium ceßit. Telesinus postera die semianimis repertus est, uictoris magis, quam morientis, uultum praeferens: cuius abscissum caput ferri, gestariq. circa Praeneste Sulla iußit. Tum demum, desperatis rebus suis,

C. Ma-

*C. Marius adoleſcens per cuniculos, qui, miro o-
pere fabricati, in diuerſas agrorum partes ferunt,
conatus erumpere, cum foramine e terra emerſiſ-
ſet, a diſpoſitis in id ipſum interemptus eſt. Sunt,
qui ſua manu; ſunt, qui concurrentem mutuis icti
bus cum minore fratre Teleſino, una obſeſſo, &
erumpente, occubuiſſe prodiderint. utrumque ce-
cidit, hodieq. tanta patris imagine non obſcura-
tur eius memoria. de quo iuuene quid exiſtimaue
rit Sulla, in promptu eſt. occiſo enim demum eo,
Felicis nomen aſſumpſit: quod quidem uſurpaſſet
iuſtiſsime, ſi eundem & uincendi, & uiuendi finẽ
habuiſſet. Oppugnationi autem Praeneſtis, ac Ma
rii praefuerat Offella Lucretius; qui, cũ ante Ma
rianarum fuiſſet partium, praetor ad Sullam trãſ-
fugerat. Felicitatem diei, quo Samnitium, Tele-
ſiniq. pulſus eſt exercitus, Sulla perpetua ludo-
rum Circẽſium honorauit memoria, quibus ſine no
mine Sullanae uictoriae celebrantur. Paullo an-
te, quam Sulla ad Sacriportum dimicaret, magni
ficis proeliis partium eius uiri hoſtium exercitum
fuderant, duo Seruilii apud Cluſium, Metellus
Pius apud Fauẽtiam, M. Lucullus circa Fidentiã.
Videbantur finita belli ciuilis mala, cum Sullae
crudelitate aucta ſunt. quippe, dictator creatus,
(cuius honoris uſurpatio per annos* CXX. *inter-
miſſa. nam proximus poſt annum, quam Hanni-
bal Italia exceſſerat: ut appareat populum Roma
num uſum dictatoris non tam deſideraſſe, quam ti*

muisse potestatem imperii, quo priores ad uindicandam maximis periculis remp. usi fuerant) immodicae crudelitatis licentia usus est. Primus ille, & utinam ultimus, exemplum proscriptionis inuenit, ut, in qua ciuitate petulantis conuicii iudicium histrioni exoleto redditur, in ea iugulati ciuis reip. constitueretur auctoramentum; plurimumq. haberet, qui plurimos interemisset; neque occisi hostis, quam ciuis, uberius foret praemium; fieretq. quisque merces mortis suae. Nec tamen in eos, qui contra arma tulerant, sed in multos insontes saeuitum. adiectum etiam, ut bona proscriptorum uenirent; exclusiq. paternis opibus liberi, etiam petendorum honorum iure prohiberentur; simulque, quod indignissimum est, senatorum filii & onera ordinis sustinerent, & iura perderent. Sub aduentum in Italiam L. Sullae, Cn. Pompeius, eius Pompeii filius, quem magnificentissimas res in consulatu gessisse bello Marsico, praediximus, XXIII. annos natus, abhinc annos CXIII. priuatis ut opibus, ita consiliis magna ausus, magnificeq. conata exsecutus, ad uindicandam, restituendamq. dignitatem patriae, Firmum ex agro Piceno, qui totus paternis eius clientelis refertus erat, contraxit exercitum. cuius uiri magnitudo multorum uoluminum instar exigit: sed operis modus paucis eum narrari iubet. Fuit hic genitus matre Lucilia, stirpis senatoriae, forma excellens, non

ea, qua flos commendatur aetatis, sed ex dignitate, constantiaq. in illam conueniens amplitudinem, fortunam quoque eius, ad ultimum uitae comitata est diem: innocentia eximius, sanctitate praecipuus, eloquentia medius; potentiae, quae honoris caussa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidißimus; dux bello peritißimus; ciuis in toga (nisi ubi uereretur, ne quem haberet parem) modestißimus; amicitiarum tenax, in offensis exorabilis, in reconcilianda gratia fidelißimus, in accipienda satisfactione facillimus, potentia sua numquam, aut raro ad impotentiam usus, paene omniũ uotorum expers, nisi numeraretur inter maxima, in ciuitate libera dominaq. gentium, ind gnari, cum omnes ciues iure haberet pares, quemquam aequalem dignitate conspicere. Hic, a toga uirili assuetus commilitio prudentißimi ducis parentis sui, bonum, & capax recta discendi ingenium singulari rerum militarium prudentia excoluit, ut a Sertorio Metellus laudaretur magis, Pompeius timeretur ualidius. Tum M. Perperna, praetorius, e proscriptis, gentis clarioris, quam animi, Sertorium inter cenam Etoscae interemit, Romanisq. certam uictoriam, partibus suis excidium, sibi turpißimam mortem peßimo auctorauit facinore. Metellus, & Pompeius ex Hispanis triumpharunt: sed Pompeius, hoc quoque triumpho, adhuc eques Romanus, ante diem, quã consulatum iniret, curru urbem inuectus est. quem

uirum, quis non miretur, per tot extraordinaria imperia in ſummum faſtigium uectum, iniquo tuliſſe animo, C. Caeſaris, in altero conſulatu petendo, ſenatum populumq. R. rationē habere. adeo familiare eſt hominibus, omnia ſibi ignoſcere, nihil aliis remittere; & inuidiam rerum non ad cauſſam, ſed ad uoluntatem, perſonasq. dirigere. Hoc conſulatu Pompeius tribuniciam poteſtatem reſtituit, cuius Sulla imaginem in iure reliquerat. Dū Sertorianum bellum in Hiſpania geritur, LXIV. fugitiui e ludo gladiatorio Capua profugientes, duce Spartaco, raptis ex ea urbe gladiis, primo Veſuuium montem petiere, mox, creſcente in dies multitudine, grauibus, uariisq. caſibus affecere Italiam: quorum numerus in tantum adoleuit, ut, qua ultimo dimicauere acie, $\overline{XL}$. hominum ſe Romano exercitui oppoſuerint. Huius patrati gloria penes M. Craſſum fuit, mox Romanorum omniū principem. Conuerterat Cn. Pompeii perſona totum in ſe terrarum orbem, & per omnia maiore ui habebatur: qui cum conſul perquam laudabiliter iuraſſet, ſe in nullam prouinciam ex eo magiſtratu iturum, idq. ſeruaſſet, poſt biennium A. Gabinius tribunus legem tulit, ut, cum belli more, non latrociniorum, orbem claſſibus, iam non furtiuis expeditionibus, piratae terrerent, quaſdam etiam Italiae urbes diripuiſſent; Cn. Pompeius ad eos opprimendos mitteretur; eſſetq. ei imperium aequum in omnibus prouinciis cum proconſu

libus, usque ad quinquagesimum miliarium a mari. quo S. C. paene totius terrarum orbis imperium uni uiro deferebatur: sed tamen idem hoc ante biennium in M. Antonii praetura decretum erat. sed interdum persona, ut exemplo nocet, ita inuidiam auget, aut leuat. in Antonio homines aequo animo passi erant. raro enim inuidetur eorum honoribus, quorum uis non timetur. Contra, in iis homines extraordinaria reformidant, qui ea suo arbitrio aut deposituri, aut retenturi uidentur, & modum in uoluntate habent. Dissuadebāt optimates: sed consilia impetu uicta sunt Digna est memoria Q. Catuli cum auctoritas, tum uerecundia: qui cum, dissuadens legem, in concione dixisset, esse quidem praeclarum uirum Cn. Pompeium, sed nimium iam liberae reip. neque omnia in uno reponenda; adiecissetque, Si quid huic acciderit, quem in eius locum substituetis? succlamauit uniuersa concio, Te, Q. Catule. Tum ille, uictus consensu omnium, & tam honorifico ciuitatis testimonio, e concione discessit. Hic hominis uerecundiam, populi iustitiam mirari libet: huius, quod non ultra contendit; plebis, quod dissuadētem, & aduersarium uoluntatis suae, uero testimonio fraudare noluit. Per idem tempus Cotta iudicandi munus, quod C. Gracchus, ereptum senatui, ad equites, Sulla ab illis ad senatum transtulerant, aequaliter inter utrumque ordinem partitus est. & Horoscius lege sua equitibus in thea-

tro loca restituit. At Cn. Pompeius, multis, & praeclaris uiris in id bellum assumptis, descriptoq. in omnes recessus maris praesidio nauium, breui, inexsuperabili manu, terrarum orbem liberauit, praedonesq. per multa proelia multis locis uictos, circa Ciliciam classe aggressus, fudit, ac fugauit. et, quo maturius bellum, tam late diffusum, confi ceret, reliquias eorum contractas, in urbibus, remotoq. a mari loco, in certa sede constituit. Sunt, qui hunc carpant. sed, quamquam in auctore satis rationis est, tamen ratio quemlibet magnum aucto rem faceret. data enim facultate, sine rapto uiuen di, rapinis arcuit. Cum esset in fine bellum Piraticum, & L. Lucullus, (qui, ante septem annos ex consulatu sortitus Asiam, Mithridati oppositus erat, magnasque, ac memorabiles res ibi gesse rat, Mithridatem saepe multis locis fuderat, egregia Cyzicum liberarat uictoria, Tigranem, regum maximum, in Armenia uicerat, ultimamq. bello manum paene magis noluerat imponere, quam nō potuerat, qui, alioqui per omnia laudabilis, & bel lo paene inuictus, pecuniae expellebatur cupidine) idem bellum adhuc administraret, Manilius tribunus pl. semper uenalis, & alienae minister potentiae, legem tulit, ut bellum Mithridaticum per Cn. Pompeium administraretur. Accepta ea, magnisq. certatum inter imperatores iurgiis, cum Pompeius Lucullo infamiam pecuniae, Lucul lus Pompeio interminatam cupiditatem obiiceret

imperii,

imperii, neuterq. ab eo, quod arguebatur, mentitus argui posset. namneque Pompeius, ut primum ad remp. aggressus est, quemquam animo parem tulit: & in quibus rebus primus esse debebat, solus esse cupiebat. neque eo uiro quisquam aut alia omnia minus, aut gloriam magis concupiit. in appetendis honoribus immodicus, in gerendis uerecundissimus, ut qui eos, ut libentissime iniret, ita finiret aequo animo; &, quod cupisset arbitrio suo sumere, alieno deponeret. & Lucullus summus alioqui uir, profusae huius in aedificiis, conuictibusque, & apparatibus luxuriae primus auctor fuit: quem ob iniectas moles mari, & receptum suffossis montibus in terras mare, haud infacete Magnus Pompeius Xerxem togatum uocare assueuerat. Per id tempus a Q. Metello Creta insula in populi R. potestatem redacta est, quae, ducibus Panare, & Lasthene, XXIV. *millibus iuuenum coactis, uelocitate pernicibus, armorum, laborumq. patientissimis, sagittarum usu celeberrimis, per triennium Romanos exercitus fatigauerat. Ne ab huius quidem usura gloriae temperauit animum Cn. Pompeius, quin uictoriae partem conaretur uindicare. sed & Luculli, & Metelli triumphum cum ipsorum singularis uirtus, tum etiam inuidia Pompeii apud optimum quemque fecit fauorabilem. Per haec tempora* M. Cicero, *qui omnia incrementa sua sibi debuit, uir nouitatis nobilissimae, &, ut uita clarus, ita*

inge-

ingenio maximus, qui effecit, ne, quorum arma uiceramus, eorum ingenio uinceremur; consul, Sergii Catilinae, Lentulique, & Cethegi, & aliorum utriusque ordinis uirorum coniurationem singulari uirtute, constantia, uigilia, curaq. eripuit. Catilina metu consularis imperii urbe pulsus est. Lentulus consularis, & praetor iterum, Cethegusque, & alii, clari nominis uiri, auctore senatu, iussu consulis, in carcere necati sunt. ille senatus dies, quo haec acta sunt, uirtutem M. Catonis, iam multis in rebus cōspicuam, atque praenitentem, in altißimo luminauit. Hic, genitus proauo M. Catone, principe illo familiae Porciae, homo uirtuti simillimus, & per omnia ingenio diis, quam hominibus, propior, qui numquam recte fecit, ut facere uideretur, sed quia aliter facere non poterat; cuiq. id solum uisum est rationē habere, quod haberet iustitiam, omnibus humanis uitiis immunis, semper fortunam in sua potestate habuit. hic, tribunus pl. designatus, adhuc admodum adolescens, cum alii suaderent, ut per municipia Lentulus, coniuratiq. custodirentur, paene inter ultimos interrogatus sententiam, tanta ui animi, atque ingenii, inuectus est in coniurationem, ut ardore oris orationem omnium, lenitatem suadentium societate consilii, suspectam fecerit: sic impendentia ex ruinis incendiisq. urbis, & commutatione status publici pericula exposuit, ita consulis uirtutem amplificauit, ut uniuersus

sena-

senatus in eius sententiam transiret, animaduertendumq. in eos, quos praediximus, censeret; maiorq. pars ordinis eius Catonem prosequerentur domum. At Catilina non segnius nota obiit, quã sceleris conandi consilia inierat: quippe, fortissime dimicans, quem spiritũ supplicio debuerat, supplicio reddidit. Consulatui Ciceronis nõ mediocre adiecit decus natus eo anno D. AVGVSTVS *abhinc annos* LXXXII. *omnibus omniũ gentiũ uiris magnitudine sua inducturus caliginẽ. Iam paene superuacaneum uideri potest, eminentium ingeniorum notare tempora. quis enim ignorat diremptos gradibus aetatis floruisse hoc tempore Ciceronem, Hortensium, saneq. Crassum, Catonem, Sulpicium, moxq. Brutum, Calidium, Coelium, Caluum, & proximum Ciceroni Caesarem; eorumq. uelut alumnos Coruinum, ac Pollionem Asinium, aemulumq. Thucydidis Sallustium, auctoresq. carminum Varronem, ac Lucretium, neque ullo in suspecti operis sui carmine minorem Catullum. Paene stulta est inhaerẽtium oculis ingeniorũ enumeratio, inter quae maxime nostri aeui eminent, princeps carminũ Virgilius, Rabiriusque, & cõsecutus Sallustium Liuius, Tibullusque, & Naso, perfectissime in forma operis sui. nam uiuorum ut magna admiratio, ita censura difficilis est. Dum haec in urbe, Italiaq. geruntur, Cn. Pompeius memorabile aduersus Mithridatem, qui post Luculli profectionem magnas noui exercitus uires*

repa-

reparauerat, bellũ gesßit. At rex, fusus fugatusq. & omnibus exsutus copiis, Armeniã Tigranemq. socerum petit, regem eius temporis, nisi quia Luculli armis erat infractus, potentißimum. Simul itaque duos persecutus Pompeius, intrauit Armeniam. prior filius Tigranis, sed discors patris, peruenit ad Pompeiũ, mox ipse supplex, & praesens se, regnumq. ditioni eius permisit, praefatus neminẽ alium, neque Romanũ, neque ullius gentis uirũ, futurũ fuisse, cuius se societati commissurus foret, quam Cn. Pompeium: proinde omnem sibi uel aduersam, uel secundam, cuius auctor ille esset, fortunam tolerabilem futuram: non esse turpe, ab eo uinci, quem uincere esset nefas: neque ei inhoneste aliquem summitti, quem fortuna super omnes extulisset. Seruatus regi honos imperii, sed multato ingenti pecunia: quae omnis, sicuti Pompeio moris erat, redacta in quaestoris potestatem, ac publicis descripta litteris. Syria, aliaeque, quas occupauerat, prouinciae, ereptae, & aliae restitutae populo Romano, aliae tum primum in eius potestatem redactae, ut Syria, quae tum primum facta est stipendiaria. Finis imperii regis terminatus Armenia.

Haud absurdum uidetur propositi operis regulae, paucis percurrere, quae cuiusque ductu gens, ac natio redacta in formulam prouinciae, stipendia pacta sit, notauimus facilius, ut quae partibus simul uniuersa conspici poßint. Primus in Siciliã

trans-

transiecit exercitum consul Claudius, & prouinciã eã, post annos ferme LII, captis Syracusis, fecit Marcellus Claudius. Primus Africam Regulus, nono ferme anno primi Punici belli: sed post CCIV. annos P. Scipio Aemilianus, eruta Carthagine, abhinc annos CLXXXII. Africam in formulam redegit prouinciae. Sardinia inter primũ, & secundum bellum Punicum, ductu T. Manlij consulis, certum recepit imperii iugum. Immane bellicae ciuitatis argumentum, quod semel sub regibus, iterum hoc T. Manlio consule, tertio Augusto principe, certae pacis argumentum Ianus Geminus clausus dedit. In Hispanias primi omniũ duxere exercitus Cn. & P. Scipiones, initio secundi belli Punici, abhinc annos CCL. inde uarie possessa, & saepe amissa partibus, uniuersa, ductu Augusti, facta stipendiaria est. Macedoniã Paullus, Mũmius Achaiã, Fuluius Nobilior subegit Aetoliam: Asiam L. Scipio, Africani frater, eripuit Antiocho: sed beneficio senatus, populiq. R. mox ab Attalis possessam regibus, M. Perperna, capto Aristonico, fecit tributariam. Cypro deuicta, nullis aßignanda gloria est. quippe Senatusconsulto ministerio Catonis, regis morte, quam ille cõscientia acciuerat, facta prouincia est. Creta, Metelli ductu, lõgißimae libertatis fine multata. Et Syria, Pontusq. Cn. Põpeii uirtutis monumenta sunt. Gallias primum Domitio Fabio nepote Paulli, qui Allobrogicus uocatus est,

intra-

intratas cũ exercitu, magna mox clade nostra, saepe & affectauimus, & amisimus. sed fulgẽtissimũ C. Caesaris opus in iis conspicitur; quippe, eius ductu, auspiciisq. infractae, paene idem, quod totus terrarum orbis, ignauum conferunt stipendium. Ab eodem facta Numidicus Ciliciam perdomuit, uisa uicisset post bellum Antiochinum Vulso Manlius Gallograeciam. Bithynia, ut praediximus, testamento Nicomedis relicta hereditaria. D. Augustus, praeter Hispanias, aliasq. gentes, quarum titulis forum eius praenitet, paene idem, facta Aegypto stipendiaria, quantum pater eius Gallia, in aerarium reditus contulit. At Ti. Caesar, quam certam Hispanis parendi confeßionem extorserat, parem Illyriis, Dalmatisq. extorsit. Raetiam autem, & Vindelicos, ac Noricos, Pannoniamque, & Scordiscos nouas imperio nostro subiunxit prouincias. Vt has armis, ita auctoritate Cappadociam populo R. fecit stipendiariam. Sed reuertamur ad ordinem.

Secura deinde Cn. Pompeii militia, gloriae, laboris ne maioris, incertum est. Penetratae cum uictoria Media, Albania, Hiberia; ac deinde flexum agmẽ ad eas nationes, quae dextra, atque intima Ponti incolunt, Colchos, Heniochosque, & Achaeos. et, oppressus auspiciis Pompeii, insidiis filii Pharnacis, Mithridates, ultimus omniũ iuris sui regum, praeter Parthicos.

Tum uictor omnium, quas adierat, gentiũ Pompeius,

peius, ſuoque, & ciuium uoto maior, & per omnia fortunam hominis egreſſus, reuertit in Italiam, cuius reditum fauorabilem opinio fecerat. quippe plerique, non ſine exercitu uenturum in urbem, affirmabant, & libertati publicae ſtatuturum arbitrio ſuo modum. Quo magis hoc homines timuerant, eo gratior ciuilis tãti imperatoris reditus fuit. omni quippe Brundiſii dimiſſo exercitu, nihil, praeter nomen, imperatoris retinens, cũ priuato comitatu, quem ſemper illi uacare, moris fuit, in urbem rediit; magnificentiſſimumq. de tot regibus per biduum egit triumphum; longeq. maiorẽ omni ante ſe inlata pecunia in aerariũ, praeterquam a Paullo, ex manubiis intulit. abſente Cn. Pompeio, T. Ampius, & T. Labienus tribuni pl. legem tulerunt, ut s. ludis Circenſibus corona aurea, & omni cultu triumphantium uteretur, ſcenicis autem praetexta, coronaq. aurea. id ille non plus, quam ſemel, (& hoc ſane nimiũ fuit) uſurpare ſuſtinuit. Huius uiri faſtigium tantis auctibus fortuna extulit, ut primũ ex Africa, iterum ex Europa, tertio ex Aſia triumpharet: &, quot partes terrarum orbis ſunt, totidem faceret monumenta uictoriae ſuae. Numquam eminentia inuidia carent. Itaque & Lucullus, memor tamen acceptae iniuriae, & Metellus Creticus, non iniuſte querens, (quippe, ornamentum triumphi eius, captiuos duces Pompeius ſubduxerat) & cum iis pars optimatium refragabatur,

tur, ne aut promissa ciuitatibus a Pompeio, aut benemeritis praemia, ad arbitrium eius, persoluerentur. Secutus deinde est consulatus C. Caesaris, qui scribenti manum iniicit, &, quamlibet festinantem, in se morari cogit. hic, nobilissima Iuliorum genitus familia, &, quod inter omnes antiquissimos constabat, ab Anchise, ac Venere deducens genus, forma omnium ciuium excellentissimus, uigore animi acerrimus, munificentiae effusissimus, animo super humanam & naturam, & fidē euectus, magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, patientia periculorum, Magno illi Alexandro, sed sobrio, neque iracundo, simillimus; qui denique semper & somno, & cibo in uitam, non in uoluptatem, uteretur; cum fuisset C. Mario sanguine coniunctissimus, atque idem Cinnae gener; cuius filiam ut repudiaret, nullo modo compelli potuit; cum M. Piso consularis Anniam, quae Cinnae uxor fuerat, in Sullae dimisisset gratiam; habuissetq. fere XIIX. annos, eo tempore, quo Sulla rerum potitus est; magis ministris Sullae, adiutoribusq. partium, quam ipso, conquirentibus eũ ad necem, mutata ueste, dissimilemq. fortunae suae indutus habitum, nocte urbe elapsus est. Idem postea admodum iuuenis, cum a piratis captus esset, ita se per omne spatium, quo ab iis retentus est, apud eos gessit, ut pariter iis terrori uenerationiq. esset; neque umquam aut nocte, aut die (cur enim, quod uel maximum est, si nar-

rari

rari uerbis ſpecioſis non poteſt, omittatur? (aut ex calcearetur, aut diſcingeretur, in hoc ſcilicet, ne, ſi quando aliquid ex ſolito uariaret, ſuſpectus iis, qui oculis tantummodo eum cuſtodiebant, foret. Longum eſt narrare, quid, & quoties auſus ſit, quanto opere conata eius qui obtinebat Aſiã magiſtratus P. R. motu ſuo deſtituetit. Illud referatur, documentum tanti mox euaſuri uiri; Quae nox eam diem ſecuta eſt, qua publica ciuitatium pecunia redemptus eſt, (ita tamen, ut cogeret, ante obſides a piratis ciuitatibus dari) cõtracta claſſe, & priuatus, & tumultuaria, inuectus in eum locum, in quo ipſi praedones erant, partem claßis fugauit, partem merſit, aliquot naues, multosq. mortales cepit; laetusq. nocturnae expeditionis triumpho, ad ſuos reuerſus eſt; mandatisq. cuſtodiae, quos ceperat, in Bithyniam perrexit, ad proconſulem Iunium, (cum idem enim Aſiam eam quam obtinebat) petens, ut auctor fieret ſumendi de captiuis ſupplicii. quod cum ille, ſe facturũ, negaſſet, uenditurumq. captiuos dixiſſet, (quippe ſequebatur inuidia inertiam) incredibili celeritate reuectus ad mare, prius, quam de ea re ulli proconſulis redderentur epiſtolae, omnes, quos ceperat, ſuffixit cruci. Idem mox ad ſacerdotium ineundum (quippe abſens pontifex factus erat, cum in Cottae conſularis locum paene puer a Mario, Cinnaq. Flamen Dialis creatus, uictoria Sullae, qui omnia ab iis acta fecerat irrita, amiſiſſet

id ſacerdotium) feſtinans in Italiam, ne conſpicere tur a praedonibus, omnia tunc obtinentibus maria, & merito iam infeſtis ſibi, quattuor ſcalmorum nauem, una cum duobus amicis, decemq. ſeruis, ingreſſus, effuſiſsimum Hadriatici maris trãſiecit ſinum. Quo quidem in curſu conſpectis ut putabat, piratarum nauibus, cum exſuiſſent ueſtẽ, alligaſſetq. pugionem ad femur, alterutri ſe fortunae parans, mox intellexit, fruſtratum eſſe uiſum ſuum, arborumq. ex longinquo ordinem antemnarum praebuiſſe imaginem. Reliqua eius acta in urbe, nobiliſsimaq. Dolabellae accuſatio, & maior ciuitatis in ea fauor, quam reis praeſtari ſolet; contentionesq. ciuiles, cum Q. Catulo, atque aliis eminentiſsimis uiris, celeberrimae; & ante praeturam uictus, maximi pontificatus petitione, Q. Catulus, omnium confeſsione ſenatus princeps; & reſtituta in aedilitate, aduerſante quidem nobilitate, monumenta C. Marii; ſimulq. reuocati ad ius dignitatis proſcriptorum liberi; & praetura, quaeſturaq. mirabili uirtute, atque induſtria obita in Hiſpania, cum eſſet quaeſtor ſub Vetere Antiſtio, auo huius Veteris, conſularis atque pontificis, duorum conſularium, & ſacerdotum patris, uiri in tantum boni, in quantum humana ſimplicitas intelligi poteſt; quo notiora ſunt, minus egent ſtylo.

Hoc igitur cos. inter eum, & Cn. Pompeium, & M. Craſſum inita potentiae ſocietas, quae urbi,

orbiq. terrarum, nec minus diuerso quoque tempore, ipsis exitiabilis fuit. Hoc consilium sequendi Pompeius caussam habuerat, ut tandem acta in transmarinis prouinciis, quibus, ut praediximus, multi obtrectabant, per Caesarem confirmarentur consulem: Caesar autem, quod animaduertebat se, cedendo Pompeij gloriae, aucturum suam, &, inuidia communis potentiae in illum relegata, cõfirmaturum uires suas: Crassus, ut, quem principatum solus assequi non poterat, auctoritate Pompeii, uiribus teneret Caesaris. Affinitas etiam inter Caesarem, Pompeiumq. contracta nuptiis. quippe filiam C. Caesaris Cn. Magnus duxit uxorem.

In hoc consulatu Caesar legem tulit, ut ager Campanus plebei diuideretur, suasore legis Pompeio. ita circiter XX. ciuium eo deducta, & ius ab his restitutum post annos circiter CLII. quã bello Punico ab Romanis Capua in formam praefecturae redacta erat.

Bibulus collega Caesaris, cum actiones eius magis uellet impedire, quam posset, maiore parte anni domi se tenuit. quo facto dum augere uult inuidiam collegae, auxit potentiam.

Tum Caesari decretae in quinquẽnium Galliae.

Per idem tempus P. Clodius, homo nobilis, disertus, audax, qui neque dicendi, neque faciendi ullũ, nisi quem uellet, nosset modum, malorum propositorũ exsecutor acerrimus, infamis etiam sororis

 stupro,

ſtupro, & actus inceſti reus, ob initum inter religioſiſsima P. R. ſacra adulterium; cum graues inimicitias cum M. Cicerone exerceret, (quid enim inter tam diſsimiles amicum eſſe poterat?) & a patribus ad plebem tranſiret, legem in tribunatu tulit: Qui ciuem R. damnatum interemiſſet, ei aqua, & igni interdiceretur. Cuius uerbis, etſi non nominabatur Cicero, tamen ſolus petebatur. ita uir optime meritus de rep. conſeruatae patriae pretium calamitate exſilii tulit. Non caruerunt ſuſpicione oppreſsi Ciceronis Caeſar & Pompeius. Hoc ſibi contraxiſſe uidebatur Cicero, quod inter XX. uiros diuidendo agro Campano eſſe noluiſſet. Idem intra biennium, ſera Cn. Pompeii cura, uerum & cupito interitu, uotisq. Italiae, ac decretis ſenatus, uirtute, atque actione Annii Milonis, tribuni pl. dignitati, patriaeq. reſtitutus eſt. Neque, poſt Numidici exſilium, aut reditum, quiſquam aut expulſus inuidioſius, aut receptus eſt laetius. Cuius domus, quam infeſte a Clodio diſiecta erat, tam ſpecioſe a ſenatu reſtituta eſt.

Idem P. Clodius in ſenatu, ſub honorificentiſsimo miniſterii titulo, M. Catonem a rep. relegauit. quippe legem tulit, ut is quaeſtor cum iure praetorio, adiecto etiam quaeſtore, mitteretur in inſulam Cyprum, ad ſpoliandum regno Ptolemaeũ, omnibus morum uitiis eam contumeliam meritum. ſed ille, ſub aduentum Catonis, uitae ſuae uim intulit: unde pecuniam longe ſperata maiorem Cato

Romam retulit: cuius integritatem laudari, nefas est: insolentia paene argui potest, quod, una cum consulibus, ac senatu effusa ciuitate, obuiam cum per Tiberim subiret nauibus, non ante is egressus est, quam ad eum locum peruenit, ubi erat exponenda pecunia.

Cum deinde immanes res, uix multis uoluminibus explicandas, C. Caesar in Gallia ageret; nec contentus plurimis, ac felicißimis uictoriis, innumerabilibusq. caesis, & captis hostium millibus, etiam in Britanniam transiecisset exercitum, alterum paene imperio nostro, ac suo quaerens orbem: inuictum par consulum Cn. Pompeius, & M. Crassus, alterum iniere consulatum, qui neque petitus honeste ab his, neque probabiliter gessus est.

Caesari, lege, qua Pompeius ad populum tulit, prorogatae in idem spatium temporis prouinciae: Crasso, bellum Parthicum in animo molienti, Syria decreta. qui uir, cetera sanctißimus, immunisq. uoluptatibus, neque in pecunia, neque in gloria concupiscenda aut modum norat, aut capiebat terminum. hunc proficiscentem in Syriam diris cum ominibus, tribuni pl. frustra retinere conati. quorum exsecrationes si in ipsum tantummodo ualuissent, utile imperatoris damnũ saluo exercitu fuisset reip. Transgressum Euphratem Crassum, petentemq. Seleuciam, circumfusis immanibus copiis equitum, rex Orodes una cum parte ma

iore Romani exercitus interemit. reliquias legionum C. Caßius, atrocißimi mox auctor facinoris, tum quaestor, conseruauit; Syriamq. adeo in P. R. potestate retinuit, ut transgressos in eam Parthos, felici rerum euentu, fugaret, ac funderet.

Per haec, insequentiaque, & quae praediximus, tempora, amplius CCCC. hostium a C. Caesare caesa sunt, plura capta. pugnatum saepe directa acie, saepe in agminibus, saepe eruptionibus. bis penetrata Britannia. nouem denique aestatibus, uix ulla non iustißimus triumphus emeritus. Circa Alexiam uero tantae res gestae, quantas audere, uix hominis; perficere, paene nullius, nisi dei, fuerit.

Septimo ferme anno Caesar morabatur in Galliis, cum medium iam ex inuidia Pompeii male cohaerentis inter Cn. Pompeium, & C. Caesarem concordiae pignus, Iulia, uxor Magni, decessit; atque omnia inter destinatos tanto discrimini duces dirimente fortuna, filius quoque paruus Pompeii, Iulia natus, intra breue spatium obiit. Tum, in gladios, caedesq. ciuium furente ambitu, cuius neque finis reperiebatur, nec modus, tertius consulatus soli Cn. Pompeio, etiam aduersantium antea dignitati eius iudicio, delatus est. cuius ille honoris gloria, ueluti reconciliatis sibi optimatibus, maxime a C. Caesare alienatus est. sed eius consulatus omnem uim in coërcitionem ambitus exercuit.

Quo

Quo tempore P. Clodius, a Milone, candidato consulatus, exemplo inutili, facto salutari reip. circa Bouillas, contracta ex occursu rixa, iugulatus est. Milonem reum non magis inuidia facti, quam Pompeii damnauit uoluntas. quem quidem M. Cato palam lata absoluit sententia. quam si maturius tulisset, non defuissent, qui sequerentur exemplum; probarẽtque, eum ciuem occisum, quo nemo perniciosior reip. neque bonis inimicior uixerat.

Intra breue deinde spatium belli ciuilis exarserunt initia, cum iustißimus quisque & a Caesare, & a Pompeio uellet dimitti exercitus. quippe Pompeius in secundo consulatu Hispanias sibi decerni uoluerat, easq. per triennium absens ipse, ac praesidens urbi, per Afranium, & Petreium, consularem, ac praetorium, legatos suos administrabat; & iis, qui a Caesare dimittendos exercitus contendebant, assentabatur; iis, qui ab ipso, aduersabatur. qui si ante biennium, quam ad arma itum est, perfectis muneribus theatri, & aliorum operum, quae ei circumdedit, grauißima tentatus ualetudine, decessisset in Campania, (quo quidem tempore uniuersa Italia uota pro salute eius, primo omnium ciuium, suscepit) defuisset fortunae destruendi eius locus; &, quam apud superos habuerat magnitudinem, inlibatam detulisset ad inferos.

Bello autem ciuili, & tot, quae deinde per con

tinuos XX. annos consecuta sunt, malis, non alius maiorem, flagrantioremque, quam C. Curio, tribunus pl. subiecit facem, uir nobilis, eloquens, audax, suae, alienaeq. & fortunae, & pudicitiae prodigus, homo ingeniosissime nequam, & facundus malo publico. cuius animo, uoluptatibus, uel libidinibus, neque opes ullae, neque cupiditates sufficere possent. hic primo pro Pompeii partibus, idest, ut tunc habebatur, pro rep. mox, simulatione, contra Pompeium, & Caesarem, sed animo pro Caesare stetit. id gratis, an accepto centies HS fecerit, ut accepimus, in medio relinquemus. ad ultimum, saluberrimas, & coalescentis condiciones pacis, quas & Caesar iustissimo animo postulabat, & Pompeius aequo recipiebat, discussit, ac rupit, unice cauente Cicerone concordiae publicae. Harum, praeteritarumq. rerum ordo cum iustis aliorum uoluminibus promitur, tum, uti spero, nostris explicabitur.

Nunc proposito operi sua forma reddatur, si prius gratulatus ero Q. Catulo, duobus Lucullis, Metelloque, & Hortensio; qui cum sine inuidia in rep. floruissent, eminuissentq. sine periculo, quieta, aut certe non praecipitata, fatali ante initium bellorum ciuilium morte functi sunt.

Lentulo, & Marcello cos. post urbem conditā annis DCCIII. & anno LXXIIX, quam tu, M. Vinici, consulatum inires, Bellum ciuile exarsit. Alterius ducis caussa melior uidebatur, alterius

erat firmior. Hic omnia speciosa, illic ualentia. Pompeium senatus auctoritas, Caesarem militum armauit fiducia. consules, senatusq. caussae, non Pompeio, summam imperii detulerunt. Nihil relictum a Caesare, quod, seruandae pacis caussa, tentari posset. nihil receptum a Pompeianis; cum alter consul iusto esset ferocior; Lentulus uero salua rep. saluus esse nonposset; M. autem Cato moriendum ante, quam ullam condicionem ciuis accipiendam reip. contenderet; uir antiquus, & grauis Pompeii partes laudaret magis, prudens sequeretur Caesaris; & illa gloriosa, haec terribiliora duceret. Vt deinde, spretis omnibus, quae Caesar postulauerat, tantummodo contentus cum una legione titulum retinere prouinciae, priuatus in urbem ueniret, & se in petitione consulatus suffragiis P. R. committere decreuerat: ratus bellandum Caesar, cum exercitu Rubiconem transiit: Cn. Pompeius, consulesque, & maior pars senatus, relicta urbe, ac deinde Italia, transmisere Dyrrhachium. At Caesar Domitio, legionibusq. Corfinij, quae una cum eo fuerant, potitus, duce, aliisque, qui uoluerant abire ad Pompeium, sine dilatione dimißis, persecutus Brundisium, ita ut appareret, malle integris rebus, & condicionibus finire bellum, quam opprimere fugientes, cum transgressos reperisset consules, in urbem reuertit: redditaq. ratione consiliorum suorum in senatu, & in concione, ac miserrimae neceßitudinis, cum alie-

nis

nis armis ad arma compulsus esset, Hispanias petere decreuit. Festinationem itineris eius aliquandiu morata Maßilia est, fide melior, quam consilio prudentior, intempestiue principalium armorum arbitria captans, quibus ii se debent interponere, qui non parentem coercere possunt. Exercitus deinde, qui sub Afranio consulari, ac Petreio praetorio fuerat, ipsius aduentu uigore, ac fulgore occupatus, se Caesari tradidit. uterque legatorum, & quisquis cuiusque ordinis sequi eos uoluerat, remißi ad Pompeium. Proximo anno, cum Dyrrhachium, ac uicina ei urbi regio castris Pompeii teneretur, (qui, accitis ex omnibus transmarinis prouinciis legionibus, equitum, ac peditum auxiliis, regumq. & tetrarcharum, simulq. dynastarum copiis, immanem exercitum confecerat, & mare praesidiis claßium, ut rebatur, saepserat, quo minus Caesar legiones posset transmittere) sua & celeritate, & fortuna C. Caesar usus, nihil in mora habuit, quo minus &, cum uellet, ipse, exercitusq. classibus perueniret, & primo paene castris Pompeii sua iungeret, mox etiam obsidione, munimentisq. eum complecteretur. Sed inopia obsidentibus, quam obseßis, erat grauior. Tum Balbus Cornelius, excedente humanam fidem temeritate, ingressus castra hostium, saepiusq. cum Lentulo collocutus, cõsule dubitante quanti se uenderet, illis incrementis fecit uiam, quibus non Hispaniae suae natus, sed Hispanus in triumphum,

& ponti-

& pontificatum assurgeret, fieretq. ex priuato cõ sularis. Variatũ deinde proeliis, sed uno longe magis Põpeianis prospero, quo grauiter impulsi sunt Caesaris milites. Tum Caesar cum exercitu fatalem uictoriae suae Thessaliam petiit. Pompeius, longe diuersa aliis suadentibus, (quorum plerique hortabantur, ut in Italiam transmitteret: neque hercules quidquam partibus illis salubrius fuit: alii, ut bellum traheret, quod dignationi partem in die ipsi magis prosperum fieret) usus impetu suo, hostem secutus est. Aciem Pharsalicam, & illum cruentissimum Romano nomini diem, tantumq. utriusque exercitus profusum sanguinis, & collisa inter se duo reip. capita, effusumq. alterum Romani imperii lumen, tot talesq. Pompeianarum partium caesos uiros, non recipit enarranda hic scripturae modus. Illud notandum est: ut primum C. Caesar inclinatam uidit Pompeianorum aciem, neque prius, neque antiquius quidquam habuit, quam in omnes partes (ut militari & uerbo, & consuetudine utar) dimitteret. Pro dii immortales, quod huius uoluntatis erga Brutum suae postea uir tam mitis pretium tulit. Nihil illa uictoria mirabilius, magnificentius, clarius fuit; quando neminem, nisi acie consumptum, ciuem patria desiderauit: sed munus misericordiae corrupit pertinacia, cum libentius uitam uictor iam daret, quam uicti acciperent. Pompeius, profugiens cũ duobus Lentulis consularibus, Sextoq. filio, & Fa

uonio

uonio praetorio, quos uictores darent comites ei fortuna aggregauerat, aliis ut Parthos, aliis ut Africam peteret, (in qua fidelißimum partiũ sua rum haberet regem Iubam) suadentibus, Aegyptum petere proposuit, memor beneficiorum, quae in patrem eius Ptolemaei, qui tum puero, quam iu ueni, propior regnabat, Alexandriae contulerat. Sed quis in aduersis beneficiorum seruat memoriam? aut quis ullam calamitosis deberi putat gratiam? aut quando fortuna non mutat fidem? Missi itaque ab rege, qui uenientem Cn. Pompeium (is iam a Mitylenis Corneliam uxorem receptam in nauem, fugae comitem habere coeperat) consilio Theodoti, & Achillae exciperent, hortarenturque, ut ex oneraria in eam nauem, quae obuiam processerat, transscenderet. quod cum fecisset, princeps Romani nominis, imperio, arbitrioq. Aegyptii mancipii, C. Caesare, P. Seruilio cos. iugulatus est. Hic, post tres consulatus, & totidem triumphos, domitumq. terrarum orbem, sanctißimi, ac praestantißimi uiri, in id euecti, super quod adscendi non potest, duodesexagesimum annum agentis, pridie natalem ipsius, uitae fuit exitus: in tantum in illo uiro a se discordante fortuna, ut, cui modo ad uictoriam terra defuerat, deesset ad sepulturam. Quid aliud, quam nimium occupatos dixerim, quos in aetate & tanti, & paene nostri saeculi, uiri fefellit quinquennium? cum a C. Atilio, &

Q. Serui-

Q. Seruilio consulibus tam facilis esset annorum digestio. quod adieci, non ut arguerem, sed ne arguerer. Non fuit tamen maior in Caesarem, quam in Pompeium fuerat, regis, eorumque, quorum is auctoritate regebatur, fides. quippe cum uenientem eum tentassent insidiis, ac deinde bello lacessere auderent, utrique summo imperatorum, alteri superstiti meritas poenas luere suppliciis. Nusquam erat Pompeius corpore, adhuc ubique Iubae nomine: quippe ingens partium eius fauor bellũ excitauerat Africum. quod ciebat rex Iuba, & Scipio, uir consularis, ante biẽnium, quam exstingueretur Pompeius, lectus ab eo socer. eorumq. copias auxerat M. Cato, ingenti cũ difficultate itinerum, locorumq. inopia, perductis ad eos legionibus: qui uir, cum summum ei a militibus deferretur imperiũ, honoratiori parere maluit. Admonet promissae breuitatis fides, quanto omnia transcursu dicenda sint. Sequens fortunam suam Caesar, peruectus in Africã, quã occiso Curione, Iulianarum duce partium, Pompeiani obtinebant exercitus, ibi primo uaria fortunam expugnauit uia, inclinataeq. hostium copiae. Nec dissimilis ibi aduersus uictos, quam in priores, clementia Caesaris fuit. Victorem Africani belli C. Caesarem grauius excepit Hispaniense, (nam uictus ab eo Pharnaces uix quidquam gloriae eius adstruxit) quod Cn. Pompeius, Magni filius, adolescens, impetus ad bella maximi, ingens, ac terribi-

terribile conflauerat, undique ad eum adhuc paterni nominis magnitudinem sequētium, ex toto orbe terrarum auxiliis confluentibus. Sua Caesarem in Hispaniam comitata fortuna est. sed nullum umquam atrocius, periculosiusq. ab eo initum proelium, adeo ut, plus quam dubio Marte, descenderet equo, consistensq. ante recedentem suorum aciē increpita prius fortuna, quod se in eũ seruasset exitum, denunciaret militibus, uestigio se non recessurum: proinde uiderent, quem, & quo loco imperatorem deserturi forent. uerecundia magis, quam uirtute, acies restitutae, C. A. duce, quam a milite, fortius. Cn. Pompeius, grauis uulnere inuentus, inter solitudines auias interemptus est. Labienum, Varumq. acies abstulit. Caesar, omnium uictor, regressus in urbē, quod humanam excedat fidem, omnibus, qui contra se arma tulerant, ignouit, magnificentissimisq. gladiatorii muneris, naumachiae, & equitum peditumque, simul elephantorum certaminis spectaculis, epuliq. per multos dies dati celebratione, repleuit eam. Quinque egit triumphos. Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini testudine, Africi ebore, Hispaniensis argento rasili constitit. Pecunia, ex manubiis lata, paullo amplius sexies milles HS. Neque illi tanto uiro, & tam clementer omnibus uictoriis suis uso, plus quinque mensium principalis quies contigit: quippe cũ mēte Octobri in urbē reuertisset, idibus

Martiis, coniurationis auctoribus Bruto, & Cassio, quorum alterum, promittendo consulatum, nõ obligauerat, contra, differendo, Cassium offenderat; adiectis etiam consiliariis caedis familiarissimis omnium, & fortuna partium eius in summum euectis fastigium, D. Bruto, & C. Trebonio, aliisq. clari nominis uiris, interemptus est. cui magnam inuidiam conciliarat M. Antonius, omnibus audendis paratissimus, consulatus collega, imponendo capiti eius Lupercalibus sedentis pro Rostris insigne regium, quod ab eo ita repulsum erat, ut non offensus uideretur. Laudandum experientia consilium est Pansae, atque Hirtii, qui semper praedixerant Caesari, ut principatum, armis quaesitum, armis teneret. ille, dictitans, mori se, quam timeri malle, dum clementiam, quam praestiterat, exspectat, incautus ab ingratis occupatus est, cum quidem plurima praesagia, atque indicia dii immortales futuri obtulissent periculi. nam & haruspices praemonuerant, ut diligentissime iduum Martiarũ caueret diem; & uxor Calpurnia, territa nocturno uisu, ut ea die domi subsisteret, orabat; & libelli, coniurationem nunciantes, dati, ab eo neque protinus lecti erant. Sed profecto ineluctabilis fatorum uis, cuius cum fortunam mutare constituit, consilia corrumpit. Quo anno id patrauere facinus Brutus, & C. Cassius, praetores erant, D. Brutus consul designatus. Hi una cum coniurationis globo, stipati gladiatorum

D. Bru-

D. Bruti manu, Capitolium occupauere, cum consul Antonius, (quem cum simul interimendum censuisset Caßius, testamentumq. Caesaris abolendum, Brutus repugnauerat; dictitans, nihil amplius ciuibus praeter tyranni, ita enim appellari Caesarem facto eius expediebat, petendum esse sanguinem) conuocato senatu, cum iam Dolabella, quem substituturus sibi Caesar designauerat consulem, fasces, atque insignia corripuisset consularia, uelut pacis auctor, liberos suos obsides in Capitolium misit, fidemq. descendendi tuto interfectoribus Caesaris dedit: & illud decreti Atheniensium celeberrimi exemplum, relatum a Cicerone, obliuionis praeteritarum rerum, decreto patrum comprobatum est. Caesaris deinde testamentum apertum est, quo C. Octauium, nepotem sororis suae Iuliae, adoptabat; de cuius origine, etiã si praeuentis & pauca dicenda sunt. Fuit C. Octauius, ut non patricia, ita admodum speciosa equestri genitus familia, grauis, sanctus, innocens, diues. Hic praetor inter nobilißimos uiros creatus, primo loco, cum ei dignatio Iulia genitã Atiã conciliasset uxorem, ex eo honore sortitus Macedoniam, appellatusq. in ea imperator, decedens ad petitionem consulatus obiit, praetextato relicto filio, quem C. Caesar, maior eius auunculus, educatum apud Philippum uitricum, dilexit ut suum, natumq. annos XIIX. Hispaniensis militiae assecutum se postea comitem habuit, nunquã aut

alio usum hospitio, quam suo, aut alio uectum uehiculo: pontificatusq. sacerdotio puerum honorauit. Et paratis bellis ciuilibus, ad erudiendum liberalibus disciplinis singularis indolem iuuenis, Apolloniam eum in studia miserat, mox belli Getici, ac deinde Parthici habiturus commilitonem. Cui ut est nunciatum de caede auunculi, cum protinus ex uicinis legionibus centuriones suam, suorumq. militum operam ei polliceretur, neque eam spernendam Saluidenus, & Agrippa dicerent; ille festinans peruenire in urbem, omnem ordinationem & necis, & testamenti Brundisii comperit. Cui aduentanti Romam, immanis amicorum occurrit frequentia: &, cum intraret urbem, solis orbis super caput eius, curuatus aequaliter, rotundatusque, in colorem arcus, ueluti coronam tanti mox uiri capiti imponens, conspectus est. Non placebat Atiae matri, Philippoq. uitrico, adiri nomen inuidiosae fortunae Caesaris: sed asserebant salutaria reip. terrarumq. orbis fata conditorem, conseruatoremq. Romani nominis. Spreuit itaque caelestis animus humana consilia; & cum periculo potius summa, quam tuto humilia, proposuit sequi; maluitq. auunculo, & Caesari de se, quam uitrico, credere; dictitans, nefas esse, quo nomine Caesari dignus esset uisus, semetipsum uideri indignum. Hunc protinus Antonius consul superbe excipit; (neque is erat contemptus, sed metus) uixq. admisso in Pompeianos

hortos,loquendi ſecum tempus dedit; mox etiam,
uelut inſidiis eius petitus,ſceleſte inſimulare coe-
pit: in quo turpiter deprehenſa eius uanitas eſt.
Aperte deinde Antonii, ac Dolabellae conſulum
ad nefandam dominationem erupit furor. HS ſe-
pties millies, depoſitum a C. Caeſare ad aedem
Opis,occupatum ab Antonio, actorum eiuſdem,
inſertis falſis,ciuitatibusq. corruptis,commenta-
riis. Atque omnia pretio temperata, uendente
remp. conſule. Idem, prouinciam D. Bruto deſi
gnato conſuli decretam,Galliam occupare ſtatuit:
Dolabella tranſmarinas decreuit ſibi: interq. na-
turaliter diſsimillimos, ac diuerſa uolentes creſce-
bat odium. eoq. C. Caeſar iuuenis quotidianis
Antonii petebatur inſidiis. Torpebat oppreſſa do
minatione Antonii ciuitas. indignatio, & dolor
omnibus, uis ad reſiſtendum nulli aderat, cum
C. Caeſar, XIX. annum ingreſſus, mira auſus,
ac ſumma conſecutus, priuato conſilio, maiorem
ſenatu pro rep. animum habuit. primumq. a Ca-
latia, mox a Caſilino ueteranos exciuit paternos.
Quorum exemplum ſecuti alii,breui in formam iu
ſti coiere exercitus. mox,cum Antonius occurriſ
ſet exercitui, quem ex tranſmarinis prouinciis
Brundiſium uenire iuſſerat,legio Martia,et Quar
ta,cognita & ſenatus uoluntate, & tanti iuuenis
indole, ſublatis ſignis,ad Caeſarem ſe contulerũt.
Eum ſenatus, honoratum equeſtri ſtatua, quae
hodieq. in Roſtris poſita aetatẽ eius ſcriptura indi

cat,

cat, (qui honor non alii, per CCC annos, quam L. Sullae, & Cn. Pompeio, & C. Caesari contigerat) propraetorem una cum consulibus designatis, Hirtio, & Pansa, bellum cum Antonio gerere iussit. Ab eo, annum agente uicesimum, fortissime circa Mutinam administratum est; & D. Brutus obsidione liberatus; Antonius turpi, ac nuda fuga coactus deserere Italiam: consulũ autem alter in acie, alter post paucos dies ex uulnere mortem obiit. Omnia ante, quam fugaretur Antonius, honorifice a senatu in Caesarem, exercitumq. eius decreta sunt, maxime auctore Cicerone: sed, ut recessit metus, erupit uoluntas, protinusq. Pompeianis partibus rediit animus. Bruto, Cassioq. prouinciae, quas iam ipsi sine ullo S.C. occupauerant, decretae. laudati, quicumque his se exercitus tradidissent. omnia transmarina imperia eorum commissa arbitrio. quippe M. Brutus, & C. Cassius, nunc metuentes arma Antonii, nunc, ad augendam eius inuidiam, simulantes se metuere, testati edictis, libenter se uel in perpetuo exsilio uicturos, dum resp. constaret concordia, nec ullam belli ciuilis praebituros materiam, plurimum sibi honoris esse in conscientia facti sui, profecti urbe, atque Italia, intento, ac pari animo, sine auctoritate publica, prouincias, exercitusq. occupauerant; &, ubicumque ipsi essent, praetexentes esse remp. pecunias etiam, quae ex transmarinis prouinciis Romam ab quae-

ſtoribus deportabantur, a uolentibus acceperant. quae omnia ſenatus decretis comprehenſa, & cõprobata ſunt. Et D. Bruto, quod alieno beneficio uiueret, decretus triumphus. Panſae, atque Hirtii corpora publica ſepultura honorata. Caeſaris adeo nulla habita mentio, ut legati, qui ad exercitũ eius mißi erant, iuberentur, ſummoto eo, milites alloqui. Non fuit tam ingratus exercitus, quam fuerat ſenatus. nam, cum eam iniuriam diſſimulando Caeſar ferret, negauere milites, ſine imperatore ſuo ulla ſe audituros mandata. Hoc eſt illud tempus, quo Cicero, inſito amore Pompeianarum partium, Caeſarem laudandum, & tollendum cenſebat; cum aliud diceret, aliud intelligi uellet. Interim Antonius, fuga tranſgreſſus Alpes, primo per colloquia repulſus a M. Lepido, qui, pontifex maximus in C. Caeſaris locum furto creatus, decreta ſibi Hiſpania, adhuc in Gallia morabatur: mox ſaepius in conſpectum ueniens militum, cum & Lepido omnes imperatores forent meliores, et multis Antonius, dum erat ſobrius, per auerſa caſtrorum proruto uallo militibus receptus eſt: qui titulo imperii cedebat Lepido, cum ſumma uirium penes eum foret. Sub Antonii ingreſſum in caſtra Iuuentius Laterenſis, uir uita ac morte conſentaneus, cum acerrime ſuaſiſſet Lepido, ne ſe cũ Antonio, hoſte iudicato, iungeret, irritus conſilii, gladio ſeipſe transfixit. Plancus deinde, dubia, ideſt ſua fi-

de,

de, diu, quarum esset partium, secum luctatus, ac sibi difficile consentiens, & nunc adiutor D. Bruti, designati consulis, collegae sui, senatuiq. se litteris uenditans, mox eiusdem proditor; Asinius autem Pollio, firmus proposito, & Iulianis partibus fidus, Pompeianis aduersus; uterque exercitus tradidere Antonio. D. Brutus, desertus primo a Planco, post etiam insidiis eiusdem petitus, paullatim relinquente eum exercitu, fugiens, in hospitis cuiusdam, nobilis uiri, nomine Cameli, domo ab iis, quos miserat Antonius, iugulatus est; iustißimasq. optime de se merito uiro C. Caesari poenas dedit: cuius cum primus omnium amicorum fuisset, interfector fuit, & fortunae, ex qua fructum tulerat, inuidiam in auctorem relegabat, censebatq. aequum, quae acceperat a Caesare, retinere, Caesarem, qui illa dederat, perisse. Haec sunt tempora, quibus M. Tullius continuis actionibus aeternas Antonii memoriae inußit notas. sed hic fulgentißimo, & caelesti ore, at tribunus Canutius continua rabie lacerabat Antonium. Vtrique uindicta libertatis morte stetit, sed tribuni sanguine commissa proscriptio, Ciceronis uel satiato Antonio poena finita. Lepidus deinde a senatu hostis iudicatus est, ut ante fuerat Antonius. Tum inter eum, Caesaremque, & Antoniũ, commercia epistolarum; & condicionum facta mẽtio, cum Antonius & subinde Caesarem admoneret, quam inimicae ipsi Pompeianae partes forẽt;

& in quod iam emerſiſſent faſtigium; & quanto
Ciceronis ſtudio Brutus, Caßiusq. attolleretur; de
nunciaretque, ſe cum Bruto, Caßioque, qui iã de-
cem, & ſeptem legionum potentes erant, iunctu-
rum uires ſuas, ſi Caeſar eius aſpernaretur con-
cordiam; diceretq. plus Caeſarem patris, quam
ſe amici ultione debere. tum inita potentiae ſocie
tas, & hortantibus, orantibusq. exercitibus, inter
Antoniũ etiã, & Caeſarẽ facta affinitas, cũ eſſet
priuigna Antonii deſponſa Caeſari. cõſulatumq.
iniit Caeſar pridie, quam uiginti annos impleret,
x. Kal. Octobres, cum collega Q. Pedio, poſt
V. C. annis DCCIX. ante LXXII. quam tu, M.
Vinici, conſulatum inires. Vidit hic annus Ven-
tidium, per quam urbem inter captiuos Picentium
in triumpho ductus erat, in ea conſularem praete-
xtã iungentem praetoria. Idẽ hic poſtea triũpha
uit. Furẽte deinde Antonio, ſimulq. Lepido, quorũ
uterque, ut praediximus, hoſtes iudicati erant,
cum ambo mallent ſibi nunciari quid paßi eſſent,
quam quid emeruiſſent, repugnante Caeſare, ſed
fruſtra aduerſus duos, inſtauratum Sullani exem-
pli malum, proſcriptio. Nihil tam indignum illo
tempore fuit, quam quod aut Caeſar aliquem pro-
ſcribere coactus eſt; aut ab illo Cicero proſcriptus
eſt; abſciſſaq. ſcelere Antonij uox publica eſt,
cum eius ſalutem nemo defendiſſet, qui per tot
annos & publicam ciuitatis, & priuatam ciuium
defenderat. Nihil tamen egiſti, M. Antoni:

(cogit

(cogit enim excedere propositi formam operis erumpens animo, ac pectore, indignatio) nihil, inquam, egisti, mercedem caelestißimi oris, & clarißimi capitis abscißi numerando, auctoramentoq. funebri ad conseruatoris quondam reip. tantiq. cos. irritando necem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem solicitam, & aetatem senilem, & uitam inferiorem te principe, quam sub te III. uiro mortem: famam uero, gloriamq. factorum, atque dictorum, adeo non abstulisti, ut auxeris. Viuit, uiuetq. per omnium saeculorum memoriam. Dumq. hoc uel forte, uel prouidentia, uel utcumque constitutum, rerum naturae corpus, quod ille paene solus Romanorum animo uidit, ingenio complexus est, eloquentia illuminauit, manebit incolume: comitem aeui sui laudem Ciceronis trahet; omnisq. posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum exsecrabitur; citiusq. in mundo genus hominum, quam cadet. Huius totius temporis fortunam ne deflere quidem quisquam satis digne potuit, adeo nemo exprimere uerbis potest. Id tamen notandum est, fuisse in proscriptos uxorum fidem summam, libertorum mediam, seruorum aliquam, filiorum nullam. adeo difficilis est hominibus utcumque conceptae spei mora. Ne quid ulli sanctum relinqueretur, uel in dotem inuitamentumq. sceleris, Antonius L. Caesarem auunculum, Lepidus Paullum fratrem proscripserant. Nec Planco

gratia defuit ad impetrandum, ut frater eius Plancus Plotius proscriberetur. Eoq. inter iocos militares, qui currum Lepidi, Planciq. secuti erant, inter exsecrationem ciuium usurpabant hunc uersum: De Germanis, non de Gallis, duo triumphant cōsules. Suo praeteritum loco referatur. neque enim persona umbram actae rei capit. Dum in acie Pharsalica, Africaq. de summa rerum Caesar dimicat, M. Coelius, uir eloquio, animoq. Curioni simillimus, sed in utroque perfectior, nec minus ingeniose nequam, cum in modica quidem seruari posset, quippe peior illi res familiaris, quam mens, erat, in praetura nouarum tabularum auctor exstitit; nequiitq. senatus, & auctoritate coss. deterreri, accito etiam Milone Annio, qui, non impetrato reditu, Iulianis partibus infestus erat, in urbe seditionem magis, occulte autem bellicum tumultum mouens, primo summotus a rep. mox, consularibus armis, auctore senatu, circa Turios oppressus est. Incepto pari similis fortuna Milonis fuit; qui, Cōpsam in Hirpinis oppugnans, ictusq. lapide, tum P. Clodio, tum patriae, quam armis petebat, poenas dedit; uir inquies, & ultra fortem temerarius. Quatenus autem aliquid ex omißis peto, notetur immodica & intempestiua libertate usos aduersus C. Caesarem, Marullum Epidium, Flauiumq. Caesetium, trib. pl. dum arguunt in eo regni uoluntatem, paene uim dominationis expertos. In hoc tamen

men saepe laceßiti principis ira exceßit, ut, censo ria potius contentus nota, quam animaduersione dictatoria, summoueret eos a rep. testareturque, esse sibi miserrimũ, quod aut natura sua ei excedendũ foret, aut minuenda dignitas. Sed ad ordinem reuertendum est. Iam & Dolabella in Asia C. Trebonium consularem, cui succedebat, fraude deceptum, Smyrnae occiderat, uirum aduersus merita Caesaris ingratißimum, participemq. caedis eius, a quo ipse in consulare prouectus fastigium fuerat: & C. Caßius, acceptis a Staio Murco, & Crispo Marcio, praetoriis uiris, imperatoribus, qui praeualidis in Syria legionibus, inclusum Dolabellam, qui, praeoccupata Asia, in Syriam peruenerat, Laodicea expugnat; ita tamen, ut ad ictum serui sui Dolabella non segniter ceruicem daret; & decem legiones in eo tractu sui iuris fecerat. & M. Brutus C. Antonio, fratri M. Antonij in Macedonia, Vatinioq. circa Dyrrhachium uolentes legiones extorserat: sed Antonium bello laceßierat: Vatinium dignatione obruerat: cum & Brutus cuilibet ducum praeferendus uideretur; & Vatinius nulli nomini non esset postferendus. in quo deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenij, adeo, ut animus eius dignißimo domicilio inclusus uideretur. eratq. septem legionibus ualidus. Et lege Pedia, quam consul Pedius, collega Caesaris, tulerat, omnibus, qui Caesarem patrem interfecerant, aqua,

igniq. damnatis interdictum erat . quo tempore Capito , patruus meus , uir ordinis senatorii, Agrippae subscripsit in C.Caßium. Dumq. ea in Italia geruntur , acri , atque prosperrimo bello Caßius Rhodum , rem immanis operis , ceperat ; Brutus Lycios deuicerat ; & inde in Macedoniam exercitus transiecerant;cum per omnia repugnans naturae suae Caßius , etiam Bruti clementiam uinceret . Neque reperias , quos aut pronior fortuna comitata sit , aut ueluti fatigata maturius destituerit, quam Brutum, & Caßium . Tum Caesar , & Antonius transiecerunt exercitus in Macedoniam , & apud urbem Philippos cum M. Bruto , Caßioq. acie concurrerunt.Cornu, cui Brutus praeerat , impulsis hostibus castra Caesaris cepit. nam ipse Caesar,etiam si infirmißimus ualetudine erat , obibat munia ducis , oratus etiam ab Artorio medico , ne in Castris remaneret , manifeste denunciatione quietis territo . Id autem, in quo Caßius fuerat, fugatum,ac male multatum,in altiora se receperat loca . Tum Caßius , ex sua fortuna euentum collegae aestimans , cum dimisisset euocatum , iußissetq. nunciare sibi , quae esset multitudo , ac uis hominum , quae ad se tenderet, tardius eo nunciante , cum in uicino esset agmen cursu ad eum tendentium, neque puluere facies , aut signa denotari possent ; existimans , hostes esse , qui irruerent , lacerna caput circumdedit, extentamq. ceruicem interritus liberto praebuit .

Deciderat

Deciderat Caßii caput, cum euocatus aduenit, nuncians Brutum eſſe uictorem. qui, cum imperatorem proſtratum uideret; Sequar, inquit, eum, quem mea occidit tarditas, & ita in gladium occubuit. Poſt paucos deinde dies Brutus conflixit cum hoſtibus, & uictus acie, cum in tumulum nocte ex fuga ſe recepiſſet, impetrauit a Stratone Aegeate, familiari ſuo, ut manum morituro commodaret ſibi; reiectoq. laeuo ſuper caput brachio, cum mucronem gladij eius dextera tenens, ſiniſtrae admonuiſſet mammillae, ad eum ipſum locum, qua cor emicat, impellens ſe in uulnus, uno ictu transfixus, exſpirauit. Protinus Meſſalla, fulgentißimus iuuenis, proximus in illis caſtris Bruti, Caßiiq. auctoritati, cum eſſent, qui eum ducem poſcerent, ſeruari beneficio Caeſaris maluit, quam dubiam ſpem armorum tentare amplius. Nec aut Caeſari quidquam ex uictoriis ſuis fuit laetius, quam ſeruaſſe Coruinum; aut maius exemplum hominis grati, ac pii, quam Coruinus in Caeſarem fuit. Non aliud bellum cruentius caede clarißimorum uirorum fuit. Tum Catonis filius cecidit. Eadem Lucullum, Hortenſiumq. eminentißimorum ciuium filios fortuna abſtulit. nam Varro ad ludibrium moriturus Antonii, digna illo, ac uera de exitu eius magna cum libertate ominatus eſt. Druſus Liuius, Iuliae Auguſtae pater, & Varus Quinctilius, ne tentata quidem hoſtis miſericordia, alter ſe ipſe in tabernaculo inter-

emit:

emit: Varus autem liberti, quem id facere coegerat, manu, cum se insignibus honorum uelasset, iugulatus est. Hunc exitum M. Bruti partium septimum & trigesimũ annum agẽtis fortuna esse uoluit, corrupto animo eius in diem, quae illi omnes uirtutes unius temeritate facti abstulit. Fuit autẽ dux Caßius melior, quanto uir Brutus. e quibus Brutum amicum habere malles, inimicum magis timeres Caßium. in altero maior uis, in altero uirtus. Qui si uicissent, quantum reip. interfuit, Caesarem potius habere quam Antonium principem, tantum retulisset habere Brutum, quam Cassium. Cn. Domitius, pater L. Domitii, nuper a nobis uisi, eminentißimae, ac nobilißimae simplicitatis uiri, auus huius Cn. Domitii, clarißimi iuuenis, occupatus nauibus, tum magno sequentium consilia sua comitatu, fugae, fortunaeq. se commisit, semetipso contentus duce partium. Staius Murcus, qui claßi, & custodiae maris praefuerat, cum omni commissa sibi parte exercituum, nauiũq. Sex. Pompeium, Cn. Magni filium, qui ex Hispania reuertens, Siciliam armis occupauerat, petit. ad quem & e Brutianis castris, & ex Italia, aliisq. terrarum partibus, quos praesenti periculo fortuna subduxerat, proscripti confluebant. quippe nullum habentibus statum quilibet dux erat idoneus; cum fortuna non electionem daret, sed perfugium ostenderet; exitialemq. tempestatem fugientibus statio pro portu foret. Hic

ad-

adolescens erat studiis rudis, sermone barbarus, impetu strenuus, manu promptus, cogitatione celer, fide patri dissimillimus, libertorum suorum libertus, seruorumq. seruus, speciosis inuidens, ut pareret humillimis: quem senatus paene totus, adhuc e Pompeianis constans partibus, post Antonii a Mutina fugam, eodem illo tempore, quo Bruto, Cassioq. transmarinas prouincias decreuerat, reuocatum ex Hispania, ubi aduersus eum clarissimum bellum Pollio Asinius praetorius gesserat, in paterna bona restituerat, & orae maritimae praefecerat. Is tum, ut praediximus, occupata Sicilia, seruitia, fugitiuosq. in numerum exercitus sui recipiens, magnum modum legionum effecerat; perq. Menam, & Menecratem, paternos libertos, praefectos classium, latrociniis, ac praedationibus infestato mari, ad se, exercitumq. tuendum rapto utebatur, cum eum non depuderet uindicatum armis, ac ductu patris sui mare infestare piraticis sceleribus. Fractis Brutianis, Cassianisq. partibus, Antonius transmarinas obiturus prouincias substitit; Caesar in Italiam se recepit, eamq. longe, quam sperauerat, tumultuosiorem reperit. quippe L. Antonius consul, uitiorum fratris sui consors, sed uirtutum, quae interdum in illo erant, expers, modo apud ueteranos criminatus Caesarem, modo eos, qui iuste diuisione praediorum, nominatisq. colonis agros amiserant, ad arma cōciens, magnum exercitum conflauerat.

Ex altera parte uxor Antonii Fuluia, nihil mulie bre, praeter corpus, gerens, omnia armis, tumultuq. miscebat. Haec belli sedem Praeneste ceperat. Antonius, pulsus undique uiribus Caesaris, Perusiam se contulerat; Plancus, Antonianarum adiutor partium, spem magis ostenderat auxilii, quam opem ferebat Antonio. Vsus Caesar uirtute, & fortuna sua, Perusiam expugnauit; Antonium inuiolatum dimisit. in Perusinos magis ira militum, quam uoluntate saeuitum ducis. urbs incensa, cuius initium incendii princeps eius loci fecit Macedonicus, qui, subiecto rebus, ac penatibus suis igni, transfixum se gladio flammae intulit. Per eadem tempora exarserat in Campania bellum, quod, professus eorum, qui perdiderant agros, patrocinium, ciebat Ti. Claudius Nero, praetorius, & pontifex, Ti. Caesaris pater, magni uir animi, doctissimiq. ingenii. id quoque aduentu Caesaris sepultum, atque discussum est. Quis Fortunae mutationes, quis dubios rerum humanarum casus satis mirari queat? quis non diuersa praesentibus, contrariaq. exspectatis aut speret, aut timeat? Liuia, nobilissimi, & fortissimi uiri, Drusi Claudiani, filia, genere, probitate, forma, Romanarum eminentissima, quam postea coniugem Augusti uidimus, quam transgressi ad eos sacerdotem, ac filiam, tum fugiens mox futuri sui Caesaris arma, cuius bimum hunc Tiberiū Caesarem, uindicem Romani imperii, futurumq. eius-

dem Caesaris filium, gestans sinu, per auia itinerum uitatis militum gladiis uno comitante, quo facilius occultaretur fuga, peruenit ad mare, & cũ uiro Nerone peruecta in Siciliam est. Quod alieno testimonium redderem, in eo non fraudabo auũ meum. quippe C. Velleius, honoratißimo inter illos CCCLX. iud. loco a Cn. Pompeio lectus, eiusdem, Marciq. Bruti, ac Tironis praefectus fabrũ, uir nulli secundus, in Campania, digressu Neronis a Neapoli, cuius ob singularem cum eo amicitiam partium adiutor fuerat, grauis iam aetate, & corpore, comes esse non posset, gladio se ipse transfixit. Inuiolatam excedere Italia Caesar passus Fuluiam, Plancumq. muliebris fugae comitem. nam Pollio Asinius cum septem legionibus, diu retenta in potestate Antonii Venetia, magnis, speciosisq. rebus circa Altinum, aliasq. eius regionis urbes editis, Antonium petens, uagum adhuc Domitium, quem digressum e Brutianis castris post caedem eius praediximus, & propriae claßis factum ducem, consiliis suis illectum, ac fide data, iunxit Antonio. Quo facto quisquis aequum se praestiterit, sciat non minus a Pollione in Antonium, quam ab Antonio in Pollionem esse collatum. Aduentus deinde in Italiam Antonii, praeparatusq. contra eum Caesaris, habuit belli metum: sed pax circa Brundisium composita. Per quae tempora Rufi Saluideni scelesta consilia patefacta sunt. qui, natus obscurißimis initiis,

itiis, parum habebat summam accepisse, & proximus a Cn. Pompeio, ipsoq. Caesare ex equestri ordine consul creatus esse, nisi adscendisset, quo infra se & Caesarem uideret, & remp. Tum, expostulante consensu populi, quē grauis urebat infesto mari annona, cum Pompeio quoque circa Misenū pax inita: qui haud absurde cum in naui Caesarēque, & Antonium cena exciperet, dixit: In carinis suis se cenam dare. referens hoc dictum ad loci nomen, in quo paterna domus ab Antonio possidebatur. In hoc pacis foedere placuit, Siciliam, Achaiamq. Pompeio concedere: in quo tamen animus inquies manere non potuit: id unum tantum modo salutare aduentu suo patiriae attulit, quod omnibus proscriptis, aliisque, qui ad eū ex diuersis caussis fugerant, reditum, salutemq. pactus est. quae res & alios clarissimos uiros, & Neronem Claudium, & M. Silanum, Sentiumq. Saturninum & Aruntium Actium restituit reip. Staiū autem Murcum, qui, aduentu suo classisq. celeberrimae, uires eius duplicauerat, insimulatum falsis criminationibus, quia talem uirum collegam officii Mena & Menecrates fastidierant, Pompeius in Sicilia interfecerat. Hoc tractu temporum Octauiam, sororem Caesaris, M. Antonius duxit uxorem. Redierat Pompeius in Siciliam, Antonius in transmarinas prouincias: quas magnis momentis Labienus, ex Brutianis castris profectus ad Parthos, producto eorū exercitu in Syriam, inter-

fectoq.

fectoq. legato Antonii, concusserat: qui uirtute, & ductu Ventidij una cum Parthorum copiis, celeberrimoq. iuuenum Pacoro regis filio, exstinctus est. Interim Caesar per haec tempora, ne, res disciplinae inimicißima, Otium corrumperet militem, crebris in Illyrico, Dalmatiaq. expeditionibus, patientia periculorum, belliq. experientia durabat exercitum. Eadem tempestate Caluinus Domitius, cum ex consulatu obtineret Hispaniam, grauißimi, comparandiq. antiquis exempli auctor fuit: quippe primipili centurionem, nomine Vibillium, ob turpem ex acie fugã, fuste percußit. Crescente in dies & classe, & fama Pompeij, Caesar molẽ belli eius suscipere statuit. Aedificandis nauibus, contrahendoq. militi, ac remigi, naualibusq. adsuescendo certaminibus, atque exercitationibus, praefectus est M. Agrippa, uirtutis nobilißimae, labore, uigilia, periculo inuictus, parendiq. sed uni scientißimus, aliis sane imperandi cupidus, & per omnia extra dilationes positus, consultisq. facta coniungens. Hic, in Auerno, ac Lucrino lacu speciosißima classe fabricata, quotidianis exercitationibus militem, remigemq. ad summam & militaris, & maritimae rei perduxit scientiam. Hac classe Caesar, cum prius, despondente ei Nerone, cui ante nupta fuerat, Liuiam, auspicatis reip. ominibus, duxisset eam uxorem, Pompeio, Siciliaeq. bellum intulit. Sed uirũ, humana ope inuictum, grauiter eo tempore fortu

na concußit. quippe longe maiorem partem classis circa Veliam, Palinuriq. promontorium adorta uis Africi lacerauit, ac distulit. Ea patrando bello mora fuit, quod postea dubia, & interdum ancipiti fortuna gestum est. nam &, claßis eodẽ loco uexata est tempestate; &, ut nauali primo praelio, apud Mylas, ductu Agrippae, pugnatũ prospere; ita inopinato claßis aduentu, grauis sub ipsius Caesaris oculis circa Tauromenium accepta clades: neque ab ipso periculum abfuit. Legiones, quae cum Cornificio erant, legato Caesaris, expositae in terra, paene a Pompeio oppressae sunt. Sed ancipitis fortuna temporis, matura uirtute correcta. Explicatis quippe utriusque partis claßibus, paene omnibus exsutus nauibus, Põpeius Asiam fuga petiuit. iussuq. M. Antonii, cuius opem petierat, dum inter ducem, & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nũc uitam precatur, a Titio iugulatus est: cui intantum durauit hoc facinore contractum odium, ut mox, ludos in theatro Pompeii faciens, exsecratione populi, spectaculo, quod praebebat, pelleretur. Acciuerat gerens contra Pompeium bellum ex Africa Caesar Lepidum cum XII. semiplenis legionibus. Hic uir omnium uanißimus, neque ulla uirtute tam longam fortunae indulgentiam meritus, exercitum Pompeij, quia propior fuerat, sequentem non ipsius, sed Caesaris auctoritatem, ac fidem, sibi iunxerat: inflatusq. amplius XX. legionum

gionum

gionum numero, in id furoris processerat, ut inutilis in aliena uictoria comes, quã diu moratus erat, dißidendo in consiliis Caesaris, & semper diuersa iis, quae aliis placebant, dicendo, totam uictoriam ut suam interpretaretur; audebatq. denunciare Caesari, excederet Sicilia. Non ab Scipionibus, aliisq. ueteribus Romanorum ducum, quidquam ausum, patratumq. fortius, quam tunc a Caesare. Quippe cum inermis, & lacernatus esset, praeter nomen nihil trahens, ingreßus castra Lepidi, euitatis, quae iussu hominis prauißimi tela in eum iacta erant, cum lacerna eius perforata esset lancea, Aquilam legionis rapere ausus est. Scires, quid interesset inter duces. Armati inermem secuti sunt; decimoq. anno, quam ad dißimillimam uitae suae potentiam peruenerat Lepidus, & a militibus, & a fortuna desertus, pulloq. uelatus amiculo, inter ultimam confluentium ad Caesarem turbam latens, genibus eius aduolutus est. Vita, rerumq. suarum dominium concessa ei sunt: spoliata quan intueri non poterat dignitas. Subita deinde exercitus seditio, qui, plerũque contemplatus frequentiam suam, a disciplina descis cit; &, quod cogere se putat posse, rogare non sustinet, partim seueritate, partim liberalitate discussa principis. Speciosumq. per id tempus adiectum supplementum Campanae coloniae. eius reditus erant publici, pro his longe uberiores reditus duodecies H-S in Creta insula redditi, & aqua

promiſſa, quae hodieq. ſingulare & ſalubritatis inſtar, & amoenitatis ornamentum eſt. Inſigne coronae claßicae, quo nemo umquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa ſingulari uirtute meruit. Victor deinde Caeſar reuerſus in Vrbẽ, contractas emptionibus complures domos per procuratores, quo laxior fieret ipſius, publicis ſe uſibus deſtinare profeſſus eſt: Templumq. Apollini, & circa porticus facturum promiſit, quod ab eo ſingulari exſtructum munificentia eſt. Qua ae-*ſtate Caeſar eam proſpere Lepidum in Sicilia bene fortuna in Caeſare, & rep. militauit ad Oriẽtem; quippe Antonius cum XIII. legionibus egreſſus Armeniam, ac deinde Mediam, & per eas regiones Parthos petens, habuit regem eorum obuium. primoq. duas legiones, cum omnibus impedimentis, tormentisque, & Statiano legato, amiſit; mox ſaepius ipſe, cum ſummo totius exercitus diſcrimine, ea adiit pericula, quibus ſeruari ſe poſſe deſperauerat; amiſſaq. non minus quarta parte militum, captiui cuiuſdam, ſed Romani, conſilio, ac fide ſeruatus; qui clade Craßiani exercitus captus, cum fortunam, non animum mutaſſet, acceßit nocte ad ſtationem Romanam; praedixitque, ne deſtinatum iter peterent, ſed diuerſo, ſilueſtriq. peruaderent. Hoc M. Antonio acto, illis legionibus saluti fuit: de quibus tamẽ, totoq. exercitu haud minus pars quarta, ut praediximus, militum; calonũ ſeruitiiq. deſiderata eſt; impedimentorũ uix
ulla

ulla superfuit. Hãc tamẽ Antonius fugã suã, quia uiuus exierat, Victoriã uocabat. Qui, tertia aestate reuersus in Armeniã, regẽ eius Artauasden, fraude deceptũ, catenis, sed, ne quid honori deesset, aureis uinxit. Crescente deinde & amoris in Cleopatrã incendio, & uitiorũ, quae semper facultatibus, licẽtiaque, & assentationibus aluntur, magnitudine, bellũ patriae inferre cõstituit; cũ ante, nouum se Liberũ Patrem appellari iussisset, cũ, redimitus hederis, coronaq. uelatus aurea, & thyrsum tenẽs, cothurnisq. succinctus, curru, uelut Liber Pater, uectus esset Alexandriae. Inter hunc apparatum belli, Plancus non iudicio recta legendi, neque amore reip. aut Caesaris, (quippe haec semper impugnabat,) sed morbo proditor, cũ fuisset humillimus assentator reginae, & infra seruos cliens, cum Antonii librarius, cum obscenissimarum rerũ & auctor, & minister, cum in omnia, & in omnibus uenalis, cum ceruleatus, & nudus, caputq. redimitus arundine, & caudam trahens, genibus innixus, Glaucum saltasset, in conuiuio refrigeratus ab Antonio, ob manifestarum rapinarum indicia, transfugit ad Caesarem. & idem postea clementiam uictoris pro sua uirtute interpretabatur; dictitans, id probatum a Caesare, cui ille ignouerat. Mox autem hunc mox auũculum Titius imitatus est. Haud absurde Coponius, uir praetorius, grauissimus pater, Silii socer, cum recens transfuga, multa, ac nefanda Plan-

cus absenti Antonio, in senatu obiiceret: Multa, inquit, mehercules fecit Antonius, pridie, quam tu illum relinqueres. Caesare deinde, & Messalla Coruino cos. debellatum apud Actium; ubi lõge, ante quam dimicaretur, exploratißima Iulianarum partium fuit uictoria. Vigebat in hac parte miles, atque imperator, illam arcebant omnia. hinc reges firmißimi, illinc inopia affectißimi. nauium haec magnitudo, modica ne celeritate, aduersa illa specie terribilior. hinc ad Antonium nemo, illinc ad Caesarem quotidie aliqui transfugiebant. Denique, in ore, atque oculis Antonianae claßis, per M. Agrippam Leucas expugnata, Patrae captæ, Corinthus occupata, bis ante ultimum discrimẽ claßis hostiũ superata. Rex Amyntas meliora, & utiliora secutus: nam de illis exẽ-
* plis uitae natura Dolabella ad Caesarem, uirq. clarißimus, Cn. Domitius, qui, solus Antonianarum partium, numquam reginam, nisi nomine, salutauit, maximo, & praecipiti periculo, transmisit ad Caesarem. Aduenit deinde maximi discriminis dies, quo Caesar, Antoniusque, productis claßibus, pro salute alter, in ruinam alter terrarum orbis dimicauere. Dextrum nauium Iulianarum cornu M. Lario commissum, laeuum Aruntio, Agrippae omne claßici certaminis arbitrium. Caesar, ei parti destinatus, in quam a fortuna uocaretur, ubique aderat: claßis Antonii regimen Publicolae, Sosioq. commissum. At in

terre

terra locatū exercitum Taurus Caesaris, Antonii regebat Canidius. Vbi initum certamen est, omnia in altera parte fuere, dux, remiges, milites; in altera nihil, praeter milites. prima occupat fugam Cleopatra: Antonius fugientis Reginae, quam pugnantis militis sui, comes esse maluit: & imperator, qui in desertores saeuire debuerat, desertor exercitus sui factus est. Illis, etiam detracto capite, in longum fortissime pugnandi durauit constantia; &, desperata uictoria, in mortem dimicabatur. Caesar, quos ferro poterat interimere, uerbis mulcere cupiens, clamitansque, & ostendens, fugisse Antonium, quaerebat, pro quo, & cū quo pugnarent. At illi, cū diu pro absente dimicassent duce, aegre summissis armis, cessere uictoriam; citiusq. uitã, ueniãq. Caesar promisit, quam illis, ut ea precarentur, persuasum est. Fuitq. in confesso, milites optimi imperatoris, imperatorem fugacissimi militis functum officio. ut dubites, suo ne, an Cleopatrae arbitrio uictoriam temperaturus fuerat, qui ad eius arbitrium direxit fugam. Idem locatus in terra fecit exercitus, cum se Canidius, praecipiti fuga, rapuisset ad Antonium. Quid ille dies terrarum orbi praestiterit, ex quo in quem statum peruenerit fortuna publica, quis in hoc transcursu tam artati operis exprimere audeat? Victoria uero fuit clementissima; nec quisquam interemptus, nisi paucissimi, & ij, qui deprecari quidem pro se non sustinerent. Ex qua lenitate

ducis, colligi potuit, quem aut initio triumuiratus sui, aut in campis Philippis, si licuisset, uictoriae suae facturus fuerit triumphum. ad solium alarunt, in prisca grauitate celeberrimi fides, mox diu clementia luctatus sua Caesar, seruauit incolumem. Non praetereatur Asinii Pollionis factum, & dictum memorabile. namque, cum se post Brundisinam pacem continuisset in Italia, neque aut uidisset umquam reginam, aut post eneruatum, amore eius, Antonii animum, partibus eius se miscuisset, rogante Caesare, ut secum ad bellum proficisceretur Actiacum; Mea, inquit, in Antonium maiora merita sunt, illius in me beneficia notiora: itaque discrimine uestro me subtraham, & ero praeda uictoris. Proximo deinde anno, persecutus reginam, Antoniumq. Alexādriam, ultimam bellis ciuilibus imposuit manum. Antonius se ipse non segniter interemit, adeo ut multa desidiae crimina morte redimeret. At Cleopatra, frustratis custodibus, illata aspide, morsu sane eius, expers muliebris metus, spiritum reddidit. Fuitq. & fortuna, & clementia Caesaris dignum, quod nemo ex iis, qui contra eum arma tulerant, ab eo, iussu ue eius interemptus. D. Brutum Antonii interemit crudelitas. Sex. Pompeium, ab eodem uictum, idem Antonius, cum dignitatis quoque seruandae dedisset fidem, etiam spiritu priuauit. Brutus, & Cassius ante, quam uictorum experirentur animum, uoluntaria morte obierunt.

Antonii, Cleopatraeq. quis fuisset exitus, narrauimus. Canidius timidius deceßit, quam professioni eius, qua semper usus erat, congruebat. Vltimus autem ex interfectoribus Caesaris, Parmensis Caßius, morte poenas dedit, ut dederat Trebonius. Dum ultimam bello Actiaco, Alexandrinoq. Caesar imponit manum, M. Lepidus, iuuenis, forma, quam mente, melior; Lepidi eius, qui III uir fuerat reip. constituendae, filius; Iunia, Bruti sorore, natus, interficiendi, simul in Vrbem reuertisset, Caesaris consilia inierat. Tūc Vrbis custodiis praepositus C. Maecenas, equestris, & splendido genere natus, uir, ubi res uigiliam exigeret, sane exsomnis, prouidens, atque agendi sciens; simul uero aliquid ex negotio remitti posset, otio, ac mollitiis paene ultra feminam fluens, non minus Agrippa Caesari carus, sed minus honoratus: quippe uixit, angusti claui paene contentus; nec minora consequi potuit, sed non tā concupiuit. hic speculatus est per summam quietē ac dißimulationem, praecipitis consilia iuuenis & mira celeritate, nullaq. cum perturbatione aut rerum, aut hominum oppresso Lepido, immane noui, ac resurrecturi belli ciuilis restinxit initium. et ille quidem male consultorum poenas exsoluit. Aequetur praedictae Calpurn ae Antistii Seruilia, Lepidi uxor; quae, uiuo igni deuorato, praematuram mortem immortali nominis sui pensauit memoria. Caesar autem, reuersus in Italiam, at-

que urbem occursus, quo fauore omnium hominũ, aetatium, ordinum exceptus sit; quae magnificentia triumphorum eius, quae fuerit munerum, ne in operis quidem iusti materia, nedum huius tam recisi, digne exprimi potest. Nihil deinde optare a diis homines, nihil dii hominibus praestare possunt, nihil uoto concipi, nihil felicitate consummari, quod non Augustus, post reditum in Vrbem, reip. populoq. Rom. terrarumq. orbi repraesentauit. Finita uicesimo anno bella ciuilia, sepulta externa, reuocata pax, sopitus ubique armorum furor; restituta uis legibus, iudiciis auctoritas, senatui maiestas; imperium magistratuum ad pristinum redactum modum; tantummodo octo praetoribus allecti duo; prisca illa, & antiqua reip. forma reuocata; rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum possessio; leges emendatae utiliter, latae salubriter; senatus sine asperitate, nec sine seueritate lectus. Principes uiri, triumphisque & amplissimis honoribus functi, hortatu Principis, ad ornandam Vrbem illecti sunt. Consulatus tantummodo usque ad undecimum, quem continuaret Caesar, cum saepe obnitens repugnasset, impetrari potuit. nam dictaturam, quam pertinaciter ei deferebat populus, tam constanter repulit. Bella sub imperatore gesta, pacatusq. uictoriis terrarum orbis, & tot extra Italiam, domiq. opera, omne aeui sui spatium impensurum in id solum opus scriptorem fatigans.

Nos

Nos, memores professionis, uniuersam imaginem principatus eius oculis, animisq. subiecimus. Sepultis, ut praediximus, bellis ciuilibus, coalescentibusq. reip. membris, & coram altero, quae tam longa armorum series lacerauerat: Dalmatia XX. *&* CC. *rebellis, ad certam confessionem pacata est imperii; Alpes, feris, multisq. nationibus celebres, perdomitae; Hispaniae, nunc ipsius praesentia, nunc Agrippae, quem usque in tertium consulatum, & mox collegium tribuniciae potestatis, amicitia Principis euexerat, multo, uarioq. Marte pacatae. In quos prouincias cum initio, Scipione, & Sempronio Longo cos. primo anno secundi Punici, abhinc annos* CCL. *Romani exercitus missi essent, duce Cn. Scipione, Africani patruo, per annos* CC. *in his multo, mutuoq. ita certatum est sanguine, ut, amissis P. R. imperatoribus, exercitibusque, saepe contumelia, etiam nonnumquam periculum Romano inferretur imperio. Illae enim prouinciae Scipiones consumpserunt: illae contumelioso* XX. *annorum bello sub duce Viriatho maiores nostros exercuerunt: illae, terrore Numantini belli, populum R. concusserunt. in illis turpe Q. Pompeii foedus, turpiusq. Mancini senatus cum ignominia dediti imperatoris, rescidit: illa tot consulares, tot praetorios absumptit duces; patrumq. aetate, in tantum Sertorium armis extulit, ut per quinquennium diiudicari non potuerit, Hispanis, Romanis ne in armis* *

plus

plus esset roboris, & uter populus alteri pariturus foret. Has igitur prouincias, tam diffusas, tam frequentes, tam feras, ad eam pacem abhinc annos ferme L. perduxit Caesar Augustus: ut, quae maximis bellis numquam uacauerant, eae sub C. Antistio, ac deinde P. Silio legato, ceterisque, postea etiam latrociniis uacarent. Dum pacatur Occidens, ab Oriente, ac Rege Parthorum signa Romana, quae Crasso oppresso Orodes, quae Antonio pulso filius eius Phraates ceperant, Augusto remissa sunt: quod cognomen illi uiro Planci sententia consensu uniuersi senatus, populiq. R. indidit. Erant tamen, qui hunc felicißimum statum odissent. quippe L. Murena, & Fannius Caepio, diuersis moribus, (nam Murena sine hoc facinore potuit uideri bonus, Caepio & ante hoc erat pessimus) cum inissent occidendi Caesaris consilia, oppreßi auctoritate publica, quod ui facere uoluerant, iure paßi sunt. neque multo post Rufus Egnatius, per omnia gladiatori, quam senatori, propior, collecto in aedilitate fauore populi, quem exstinguendis priuata familia incendiis in dies auxerat, in tantum quidem, ut ei praeturam continuaret, mox etiam consulatum petere ausus; cum esset omni flagitiorũ, scelerumq. conscientia mersus; nec melior illi res familiaris, quam mens, foret; aggregatis simillimis sibi, interimere Caesarem statuit, ut, quo saluo, saluus esse non poterat, eo sublato, moreretur. Quippe ita se mores habent, ut publi-

ca quisque ruina malit occidere, quam sua proteri, & ,idem passurus, minus conspici. Neque hic prio ribus in occultando felicior fuit: abditusq. carceri, cum consciis facinoris, mortem, dignißimam uita sua, obijt. Praeclarum excellentis uiri factum, C. Sentii Saturnini, circa ea tempora consulis, ne fraudetur memoria. Aberat in ordinandis Asiae, Orientisq. rebus Caesar, circumferens terrarum orbi praesentia sua pacis suae bona: tum Sentius forte & solus, & absente Caesare cos. cum alia, prisca seueritate, summaq. constantia, uetere con sulum more, ac seueritate geßisset, protraxisset publicanorum fraudes, punisset auaritiam, regessisset in aerarum pecunias publicas, tum in comitiis habendis praecipuum egit consulem. nam & quaesturam petentes, quos indignos iudicauit, profiteri uetuit; &, cum, id facturos se, perseuerarent, consularem, si in campum descendissent, uindictam minatus est. et Egnatium, florentem fauore publico, sperantemque, ut praeturam Aedilitati, ita consulatum praeturae se iuncturum, profiteri uetuit; & cum id non obtinuisset, iurauit, etiam si factus esset consul suffragiis populi, tamen se eum non renunciaturum. Quod ego factum cuilibet ueterum consulum gloriae comparan dum reor, nisi quod naturaliter, Audita uisis lau damus libentius; et praesentia, inuidia; praeterita, ueneratione prosequimur; & his nos obrui, illis instrui credimus. Ante triennium fere, quam Egna-

tianum

tianum scelus erumperet, circa Murenae, Caepionisq. coniurationis tempus, abhinc annos L. M. Marcellus, sororis Augusti Octauiae filius, quem homines ita, si quid accidisset Caesari, successorem potentiae eius arbitrabantur futurum, ut tamen id per M. Agrippam secure ei posse contingere nõ existimarent; magnificentissimo munere aedilitatis edicto, decessit, admodum iuuenis, sane, ut aiunt, ingenuarum uirtutum, laetusq. animi, & ingenii, fortunaeque, in quam alebatur, capax. Post cuius obitum Agrippa, qui, sub specie ministeriorum principalium profectus in Asiam, ut fama loquitur, ob tacitas cum Marcello effensiones, praesenti se subduxerat tempori; reuersus inde, filiam Caesaris Iuliam, quam in matrimonio Marcellus habuerat, duxit uxorem; feminam neque sibi, neque reip. felicis uteri. Hoc tractu temporum, Ti. Claudius Nero, quo primo, ut praediximus, Liuia, Drusi Claudiani filia, desponden te Nerone, cui ante nupta fuerat, Caesari nupserat, innutritus caelestium praeceptorum disciplinis, iuuenis, genere, forma, celsitudine corporis, optimis studiis, maximoq. ingenio instructissimus, qui protinus quantus est, sperari potuerat, uisusq. praetulerit principem; quaestor, undeuicesimum annum agens, capessere coepit remp. maximamq. difficultatem annonae, ac rei frumentariae inopiam ita Ostiae, atque in urbe, mandato uictrici, moderatus est; ut per id, quod agebat,

quando

quantus euasurus esset, eluceret. Nec multo post missus ab eodem uitrico cum exercitu ad uisendas, ordinandasque, quae sub Oriente sunt, prouincias, praecipuis omnium uirtutum experimẽtis in eo tractu editis, cum legionibus ingressus Armeniam, redacta ea in potestatem P. R. regnum eius Artauasdi tradidit. cuius rex quoque Parthorum tãti nominis fama territus, liberos suos ad Caesarem misit obsides. Reuersum inde Neronem, Caesar haud mediocris belli molem experiri statuit, adiutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Caesaris penates enixa erat Liuia. quippe uterque, diuisis partibus, Raetos, Vindelicosq. adgreßi, multis urbium, & castellorum oppugnationibus, necnon directa quoque acie feliciter functi, gentes, locis tutißimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, maiore cum periculo, quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine, perdomuerunt. Ante quae tempora censura Planci, & Paulli acta inter discordiam, neque ipsi honori, neque reip. usui fuit: cum alteri uis censoris, alteri uita deesset: Paullms uix posset implere censorem, Plancus timere deberet, ne quidquam obiicere posset adolescentibus, aut obiicientes audire, quod non agnosceret senex. Mors deinde Agrippae (qui nouitatem suam multis rebus nobilitauerat, atque in hoc perduxerat, ut & Neronis esset socer; cuiusq. liberos, nepotes suos, D. Augustus, praepositis

sitis Caii, ac Lucii nominibus, adoptauerat) admouit propius Neronem Caesari. quippe filia eius Iulia, quae fuerat Agrippae nupta, Neroni nupsit. Subinde bellum Pannonicum, quod, inchoatum Agrippa, Marcoq. Vinicio, auo tuo, cos. magnum, atroxque, & perquam uicinum imminebat Italiae, per Neronem gestum est. Gentes Pannoniorum, Dalmatarumq. nationes, situmq. regionum, ac fluminum, numerumque & modum uirium, excelsissimasque, & multiplices eo bello uictorias tanti imperatoris, alio loco explicabimus. Hoc opus seruet formam suam. Huius uictoriae compos Nero, ouans triumphauit. Sed, dum in hac parte imperii omnia gerũtur prosperrime, accepta in Germania clades sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniae, quam recte faciendi, cupidiore, & inter summam uitiorum dissimulationem uitiosissimo; amissaq. legionis v. Aquila uocauit ab Vrbe in Gallias Caesarem. Cura deinde, atque onus Germanici belli delegata Druso Claudio, fratri Neronis, adolescenti tot tantarumq. uirtutum, quot & quantas natura mortalis recipit, uel industria percipit; cuius ingenium utrum bellicis magis operibus, an ciuilibus suffecerit artibus, in incerto est. Morum certe dulcedo, ac suauitas, & aduersus amicos aequa, ac par sui aestimatio inimitabilis fuisse dicitur. nam pulchritudo corporis proxima fraternae fuit. Sed illum, magna ex parte domitorem Germaniae, plurimo eius
gentis

gentis uarijs in locis profuso sanguine, fatorum iniquitas, consulem, agentem annum tricesimum, rapiat. Moles deinde eius belli translata in Neronem est, quod is sua & uirtute, & fortuna administrauit; peragratusq. uictor omnes partes Germaniae, sine ullo detrimento commissi exercitus, quod praecipue huic duci semper curae fuit; sic perdomuit eam, ut in formam paene stipendiariae redigeret prouinciae. Tum alter triumphus, cum altero consulatu, ei oblatus est. Dum ea, quae praediximus, in Pannonia, Germaniaq. geruntur, atrox in Thracia bellum ortum, omnibus eius gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieq. diligentissimum, atque eundem lenissimum securitatis urbanae custodem habemus, uirtus compressit. Quippe, legatus Caesaris, triennio cum his bellauit; gentesq. ferocissimas, plurimo cum earum excidio, nunc acie, nunc expugnationibus, in pristinum pacis redegit modum; eiusq. patratione, Asiae securitatem, Macedoniae pacem reddidit. De quo uiro hoc omnibus sentiendum ac praedicandum est, esse mores eius uigore, ac lenitate mixtissimos, & uix quemquam reperiri posse, qui aut otium ualidius diligat, aut facilius sufficiat negotio, & magis, quae agenda sunt, curet sine ulla ostentatione agendi. Breui interiecto spatio, Ti. Nero, duobus consulatibus, totidemq. triumphis actis, tribuniciae potestatis consortione aequatus Augusto, ciuium, post unum, (& hoc,

quia uolebat) eminentißimus, ducum maximus, fama fortunaq. celeberrimus, & uere alterum reip. lumen, & caput, mira quadam, & incredibili, atque inenarrabili pietate, (cuius caussae mox detectae sunt) cum C. Caesar sumpsisset iam uirilem togã, Lucius itẽ maturus esset uiris, ne fulgor suus orientium iuuenum obstaret initijs, dißimulata caussa cõsilij sui, commeatum ab socero, atque eodem uitrico, acquiescendi a continuatione laborum, petijt. Quis fuerit eo tempore ciuitatis habitus, qui singulorum animi, quae digredientium a tanto uiro omnium lacrymae, quam paene ei patria manum iniecerit, iusto seruemus operi. Illud etiam in hoc transcursu dicendum est, ita septem annos Rhodi moratum, ut omnes, qui procoss. legatique, in transmarinas profecti prouincias, uisendi eius gratia, ad quem cõuenientes, semper pri-
* uatos illa maiestas priuata numquam fuit, fasces suos summiserint, faßique sint, otium eius honoratius imperio suo. Sensit terrarum orbis, digressum à custodia Neronem Vrbis. nam & Parthus, desciscens a societate Romana, adiecit Armeniae manum, & Germania, auersis domitoris sui oculis, rebellauit. At in Vrbe, eo ipso anno, quo, magnificentißimi gladiatorij muneris, naumachiaeq. spectaculis, D. Augustus, abhinc annos XXX. se, & Gallo Caninio cos. dedicato Martis templo, animos, oculosq. P. R. repleuerat, foeda dictu, memoriaq. horrenda in ipsius domo tempestas erupit.

Quippe

Quippe filia eius Iulia, per omnia tãti parentis, ac uiri immemor, nihil, quod facere, aut pati turpiter poſſet femina, luxuria, libidine infectum reliquit; magnitudinemq. fortunae ſuae peccandi licentia metiebatur; quidquid liberet, pro licito iudicans. Tum Iulius Antonius, ſingulare exemplum clementiae Caeſaris, uiolator eius domus, ipſe ſceleris à ſe commiſſi ultor fuit; quem, uicto eius patre, non tantum incolumitate donauerat, ſed ſacerdotio, praetura, conſulatu, prouincijs, honoratum etiam matrimonio ſororis ſuae filiae, in artiſſimam affinitatem receperat. Quinctiusq. Criſpinus, ſingularem nequitiam ſupercilio truci protegens, & Appius Claudius, & Sempronius Gracchus, ac Scipio, alijq. minoris nominis, utriusque ordinis uiri, quaſi cuiuſlibet uxore uiolata, poenas pependere; cum Caeſaris filiam, & Neronis uiolaſſent coniugem. Iulia relegata in inſulam, patriaeque, & parentum ſubducta oculis. quam tamen comitata mater Scribonia, uoluntarij exſilij permanſit comes. Breue ab hoc interceſſerat ſpatium, cum C. Caeſar, ante alijs prouincijs adſidendum obitis, in Syriam * miſſus, conuento prius Ti. Nerone, cui omnem honorem, ut ſuperiori, habuit, tam uarie ſe ibi geſſit, ut nec laudaturum magna, nec uituperaturum mediocris materia deficiat, cum rege Parthorum iuuene excelſiſſimae inſulae, quam amnis Euphrates ambiebat, aequato utriusque partis numero, coijt. Quod ſpectaculum ſtantis ex diuerſo

hinc Romani, illinc Parthorum exercitus, cum duo inter se eminentißima imperiorum, & hominum coirent capita, perquam clarum, & memorabile, sub initia stipendiorum meorum, tribuno militum mihi uisere contigit. quem militiae gradum ante sub patre tuo, M. Vinicio, & P. Silio auspicatus, in Thracia, Macedoniaque, mox Achaia, Asiaque, & omnibus ad Orientem usus prouincijs, & ore, atque utroque maris Pontici latere, haud iniucunda tot rerum, locorum, gentium, urbium recordatione perfruor. Prior Parthus apud Caium in nostra ripa, posterior hic apud regem in hostili epulatus est. Quo tempore M. Lollij, quem ueluti moderatorem iuuentae filij sui Augustus esse uoluerat, perfida, & plena subdoli, ac uersuti animi consilia, per Parthum indicata, Caesaris ira euulgauit: cuius mors intra paucos dies fortuita, an uoluntaria fuerit, ignoro. Sed, quam hunc deceßisse laetati homines, tam paullo post obisse Censorinum in iisdem prouincijs, grauiter tulit ciuitas, uirum demerendis hominibus genitum. Armeniam deinde ingressus, prima parte introitus prospere geßit; mox in colloquium (cui se temere crediderat) circa Artageram grauiter a quodam, nomine Adduo, uulneratus, ex eo, ut corpus minus habile, ita animum minus utilem reip. habere coepit. Nec defuit conuersatio hominum, uitia eius assentatione alentium. etenim semper magnae fortunae comes adest Adulatio: per quae eo duc-

ctus erat, ut in ultimo, ac remotißimo terrarum orbis angulo consenescere, quam Romam regredi, mallet. Diu reluctatus, inuitusq. reuertens in Italiam, in urbe Lyciae (Limyram nominant) morbo obijt; cum ante annum ferme quinquagesimũ Caesar, frater eius, Hispanias petens, Maßiliae deceßisset. Sed fortuna, quae subduxerat spem magni nominis, iam tum reip. sua praesidia reddiderat. quippe ante utriusque horum obitum, patre tuo P. Vinicio cos. Ti. Nero, reuersus Rhodo, incredibili laetitia patriam repleuerat. Non est diu cunctatus Caesar Augustus. neque enim quaerendus erat, quẽ legeret; sed legendus, qui eminebat. Itaque, quod post Lucij mortem, adhuc Caio uiuo, facere uoluerat, eoq. uehementer repugnante Nerone, erat inhibitus, post utriusque adolescentiũ obitum facere perseuerauit, ut & tribuniciae potestatis consortionem Neroni constitueret, multum quidem eo cum domi, tum in senatu recusante, & eum Aelio Cato Sentio cos. V. Kalend. Iul. post V. C. annis DCCLIV. abhinc annis XXVII. adoptaret. Laetitiam illius diei, concursumq. ciuitatis, & uota paene inserentium caelo manus, spemq. conceptae perpetuae securitatis, aeternitatisq. Romani imperij, uix in illo iusto opere abunde persequi poterimus, nedum hic implere tẽtemus. id unũ dixisse iuuat, quã ille omnibus fuerit carus. tũ refulsit certa spes liberorũ parentibus, uiris matrimoniorum, dominis patrimonij, omnibus homi-

nibus, salutis, quietis, pacis, tranquillitatis; adeo, ut nec plus sperari potuerit, nec spei respon deri felicius. Adoptatus eadē die etiam M. Agrip pa, quem, post mortem Agrippae, Iulia enixa erat. sed in Neronis adoptione illud adiectum, his ipsis Caesaris uerbis: Hoc, inquit, reip. caussa fa cio. Non diu uindicem, custodemq. imperij sui morata in Vrbe patria, protinus in Germaniam mi sit; ubi ante triennium sub M. Vinicio, auo tuo, cla rißimo uiro, immensum exarserat bellum. erat & ab eo quibusdam in locis gestum, quibusdam su- stentatum feliciter, eoq. nomine decreta ei cum speciosißima inscriptione operum ornamenta trium phalia. Hoc tempus me, functum ante tribunatu castrorum, Ti. Caesaris militem fecit. quippe, pro tinus ab adoptione missus cum eo praefectus equi tum in Germaniam, successor officij patris mei, cae lestißimorum eius operum per annos continuos IX. praefectus, aut legatus, spectator, &, pro captu mediocritatis meae, adiutor fui. Neque illi specta culo, quo fructus sum, simile condicio mortalis re- cipere uidetur mihi; cum per celeberrimam Italiae partem, tractum omnem Galliae prouinciarum, ue terem imperatorem, & ante meritis, ac uiribus, quam nomine, Caesarem reuisentes, sibi quisque, quam illi, gratularentur plenius. At uero militum conspectu eius elicitae gaudio lacrymae, alacritas que, & salutationis noua quaedam exsultatio, & contingendi manum cupiditas, non continentium

protinus,

protinus, quin adijcerent, Videmus te, imperator, saluum recepimus; ac deinde, Ego tecum, imperator, in Armenia, ego in Raetia fui: ego a te in Vindelicis, ego in Pannonia, ego in Germania donatus sum; neque uerbis exprimi, & fortasse uix mereri fidem potest. Intrata protinus Germania, subacti Caninefates, Attuari, Bructeri, recepti Cherusci gentes, & amnis, mox nostra clade nobilis, transitus Visurgis: penetrata ulteriora, cum omnem partem asperrimi, & periculosißimi belli Caesar uindicaret, in ijs, quae minoris erant discriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris eius in Germania fuerat, praefecisset; uirum multiplicem in uirtutibus, nauum, agilem, prouidum, militariumq. officiorum patientem, ac peritum pariter, sed eundem, ubi negotia fecissent locum otio, liberaliter, lauteq. eo abutentem; ita tamen, ut eum splendidum, ac hilarem potius, quam luxuriosum, aut desidem, diceres. de cuius uiri claro, celebriq. consulatu praediximus. Anni eius aestiua, usque in mensem Decembrem perducta, immanis emolumentum fecere uictoriae. Pietas sua Caesarem, paene obstructis hieme alpibus, in urbem traxit, ad tutelam imperij: eum ueris initio reduxit in Germaniam; in cuius medijs finibus, ad caput Iuliae fluminis, hiberna digrediens princeps locauerat. Pro dij boni, quanti uoluminis opera insequenti aestate, sub duce Tiberio Caesare, geßimus. Perlustrata armis tota Germania est.

Victae gentes, paene nominibus incognitae. Receptae Cauchorum nationes. omnis eorum iuuentus, infinita numero, immensa corporibus, situ locorum tutissima, traditis armis, una cum ducibus suis, saepta fulgenti, armatoq. militum nostrorum agmine, ante imperatoris procubuit tribunal. Fracti Langobardi; gens, etiam Germana feritate ferocior, Denique, quod numquam antea spe conceptum, nedum opere tentatum erat, ad quadringentesimum miliarium, a Rheno usque ad flumen Albim, qui Senonum Hermundorumq. fines praeterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus, & eodem, mira felicitate, & cura ducis, temporum quoque obseruantia, classis, quae Oceani circumnauigauerat sinus, ab inaudito, atque incognito ante mari flumine Albi subuecta, plurimarum gentium uictoria, cum abundantissima rerum omniũ copia exercitui, Caesariq. se iunxit. Non tempero mihi, quin tantae rerum magnitudini hoc, qualecumque est, inseram. Cum citeriorem ripam praedicti fluminis castris occupassemus, & ulterior armata hostium iuuentute fulgeret, sub omnem motum nostrarum nauium protinus refugientium, unus e barbaris, aetate senior, corpore excellens, dignitate, quantum ostendebat cultus, eminens, cauatum, ut illis mos est, ex materia conscendit alueum, solusq. id nauigii genus temperans, ad medium processit fluminis; & petiit, liceret sibi, sine periculo, in eam, quam armis tenebamus, egredi

ripam,

ripam, ac uidere Caesarem. Data petenti facultas. Tum, appulso lintre, & diu tacitus contemplatus Caesarem, Nostra quidem, inquit, furit iuuentus, quae cum uestrum numen absentium colat, praesentium potius arma metuit, quam sequitur fidem. sed ego, beneficio, ac permissu tuo, Caesar, quos ante audiebam, hodie uidi deos: nec feliciorem ullum uitae meae aut optaui, aut sensi diem. Impetratoque, ut manum contingeret, reuersus in nauiculam, sine fine respectans Caesarem, ripae suorum appulsus est. Victor omnium gentium, locorumque, quos adierat, Caesar, cum incolumi, inuiolatoque, & semel tantummodo, magna cum clade hostium, fraude eorum tentato exercitu, in hiberna legiones reduxit; eadem, qua priore anno, festinatione urbem petens. Nihil erat iam in Germania, quod uinci posset, praeter gentem Marcomannorum; quae, Maroboduo duce, excita sedibus suis, atque in inferiora refugiens, incinctos Herciniae siluae campos incolebat. Nulla festinatio huius uiri mentionem transgredi debet. Maroboduus, genere nobilis, corpore praeualens, animo ferox, natione magis, quam ratione, barbarus, non tumultuariū, neque fortuitum, neque mobilem, & ex uoluntate parentium cōstantem inter suos occupauit principatum; sed, certum imperium, uimq. regiam cōplexus animo, statuit, auocata procul a Romanis gente sua, eo progredi; ubi, cum propter potentio

ra arma refugisset, sua faceret potentißima. Occupatis igitur, quos praediximus, locis, finitimos omnes aut bello domuit, aut condicionibus iuris sui fecit. Corpus suum custoditum, imperium, perpetuis exercitiis, paene ad Romanae disciplinae formam redactum, breui in eminens, & nostro quoque imperio timendum perduxit fastigium; gerebatq. se ita aduersus Romanos, ut neque bello nos lacesseret, &, si lacesseretur, superesse sibi uim, ac uoluntatem resistendi declararet. Legati, quos mittebat ad Caesares, interdum ut supplicem commendabant, interdum ut pro pari loquebantur. Gentibus, hominibusq. a nobis desciscentibus erat apud eum perfugium; totumq. ex male dißimulato agebat aemulum; exercitumque, quem LXX. millium peditum, quattuor equitum, fecerat, aßiduis aduersus finitimos bellis exercendo, maiori, quam quod habebat, operi praeparabat. Eratq. etiam eo timendus, quod, cum Germaniam ad laeuam, & in fronte, Pannoniam ad dextram, a tergo sedium suarum haberet Noricos, tanquam in omnes semper uenturus, ab omnibus timebatur. Nec securam incrementi sui patiebatur esse Italiam: quippe cum a summis Alpium iugis, quae finem Italiae terminant, initium eius finiũ haud multo plus CC millibus passuum abesset. Hunc uirum, & hanc regionem proximo anno diuersis e partibus Ti. Caesar aggredi statuit. Sentio Saturnino mandatum, ut per Cattos, excisis

conti-

cōtinētibus Herciniae siluis, legiones Boiohoemū (id regioni, quam incolebat Maroboduus, nomen est) ipse a Carnunto, qui locus Norici Regni proximus ab hac parte erat, exercitum, qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomānos orsus est. Rūpit, interdum moratur proposita hominum, Fortuna. Praeparauerat iam hiberna Caesar ad Danubium, admotoq. exercitu non plus, quam v. dierum iter a primis hostium, Saturninum admoueri placuerat. paene aequali diuisae interuallo ab hoste, intra paucos dies in praedicto loco cum Caesare iuncturae erant; cum uniuersa Pannonia, insolens longe pacis bonis, & adulta uiribus Dalmatia, omnibus tractus eius gentibus in societatem adductis, ex constituto arma corripuit. Tū necessaria gloriosis praeposita; neque tutum uisum, abdito in interiora exercitu, uacuam tam uicino hosti relinquere Italiam. Gentium, nationumque, quae rebellauerant, omnis numerus amplius DCCC. millibus explebat. CC. fere peditum colligebantur, armis habilia, equitum VIIII. cuius immensae multitudinis, parentis acerrimis, ac peritißimis ducibus, pars petere Italiam decreuerat, iunctam sibi Nauporti, ac Tergestis confinio; pars in Macedoniam eruperat; pars suis sedibus praesidium esse destinauerat. Proxima duobus Batonibus, ac Pinneti ducibus auctoritas erat. In omnibus autem Pannoniis non disciplinae tantummodo, sed linguae quoque notitia Romanae; ple-

risque etiam litterarũ usus, & familiaris animorum erat exercitatio. Itaque, hercules, nulla umquam natio tam mature consilio belli bellum iunxit, ac decreta patrauit. oppreßi ciues Romani, trucidati negotiatores, magnus uexillariorum numerus, ad internecionem, ea in regione, quae plurimum ab Imperatore aberat, caesus. occupata armis Macedonia; omnia, & in omnibus locis, igni, ferroq. uastata: quia tantus etiam huius belli metus fuit, ut stabilem illum, & firmatum tãtorum bellorum experientia, Caesaris Augusti animum quateret, atque terreret. Habiti itaque delectus, reuocati undique omnes ueterani, uiri, feminaeq. ex censu libertinum coactae dare militem. Audita in senatu uox principis, Decimo die, ni caueretur, posse hostem in urbis Romae uenire conspectum. Senatorum, equitumq. Romanorum exactae ad id bellum operae pollicitae. Omnia haec frustra praeparassemus, nisi, qui illa regeret, fuisset. Itaque, ut praesidium militũ, resp. ab Augusto ducem in bellum poposcit Tiberium. Habuit in hoc quoque bello mediocritas nostra speciosi ministri locum. Finita equestri militia, designatus quaestor, necdum senator aequatus senatoribus, & iam designatis tribunis pl. partẽ exercitus ab Vrbe, traditi ab Augusto, perduxi ad filium eius: in quaestura deinde, remissa sorte prouinciae, legatus eiusdem ad eundem missus, quas nos primo anno acies hostium uidimus? quantis,

pru-

prudentia ducis, opportunitatibus, furentes eorum uires uniuersas euasimus artibus? quanto cum temperamento simul utilitatis res auctoritate Imperatoris agi uidimus? qua prudentia hiberna disposita sunt? quãto opere, inclusus custodiis exercitus nostri, ne qua posset erumpere, inopsq. copiarum, & intra se furens, uiribus hostis elangue sceret? Felix euentu, forte conatu, prima aestate belli Messallini opus mandandum est memoriae; qui uir, animo etiam, quam gente, nobilior, dignißimus, qui & patrem Coruinum habuisset, & cognomen suum Cottae fratri relinqueret, praepositus Illyrico, subita rebellione, cum semiplena legione uicesima, circumdatus hostili exercitu, amplius XX. hostium fudit, fugauitque, & ob id ornamentis triumphalibus honoratus est. Ita placebat barbaris numerus suus, ita fiducia uirium, ut, ubicumque Caesar esset, nihil in se reponerent. pars exercitus eorum proposita ipsi duci, & ad arbitrium, utilitatemq. nostram macerata, perductaq. ad exitiabilem famem, neque instantem sustinere, neque facientibus copiam pugnandi, dirigentibusq. aciem, ausa congredi, occupato monte Claudio, munitione se defendit. At ea pars, quae obuiam se effuderat exercitui, quem A. Caecina, & Siluanus Plautius consulares ex transmarinis adducebant prouinciis, circumfusa v. legionibus nostris, auxiliaribusque, & equitatu regio, (quippe magna Thracũ manu iunctus prae-

dictis

dictis ducibus Moetalces, Thraciae rex, in adiutorium eius belli secum trahebat) paene exitiabilem omnibus cladem intulit. Fugata regiorum equestris acies, fugatae alae, conuersae cohortes sunt. apud signa quoque legionum trepidatum, sed Romana uirtus militis plus eo tempore uindi-
* catum gloriae, quam ducibus, reliquit: qui, multum amore imperatoris sui crepantes, ante in hostem inciderunt, quam per exploratores, ubi hostis esset, cognoscerent. Iam igitur, in dubiis rebus semetipsae legiones adhortatae, iugulatis ab hoste quibusdā tribunis militum, interempto praefecto castrorum, praefectisq. cohortium, non incruentis centurionibus, quibus etiam primi ordines cecidere, inuasere hostes: nec sustinuisse contenti, perrupta eorum acie, ex insperato uictoriam uindicauerunt.

Hoc fere tempore Agrippa, qui eodem die, quo Tiberius, adoptatus ab auo suo naturali erat, & iam ante biennium, qualis esset, apparere coeperat, mira prauitate animi, atque ingenii in praecipitia conuersus, patris, atque eiusdem aui sui animum alienauit sibi; moxque, crescentibus in dies uitiis, dignum furore suo habuit exitum. Accipe nunc, M. Vinici, tantum in bello ducem, quantum in pace uides principem. Iūctis exercitibus, quiq. sub Caesare fuerant, quiq. ad eum uenerant, contractisq. in una castra decem legionibus, LXX. amplius cohortibus, XIV. sed pluribus, quam de-
cem

cem ueteranorum millibus, ad hoc magno uoluntariorum numero, frequentiq. equite regio; tanto denique exercitu, quãtus nullo umquam loco post bella fuerat ciuilia, omnes eo ipso laeti erant, maximamq. fiduciam uictoriae in numero reponebãt. At imperator optimus, eorum, quae agebat, iudex, & utilia speciosis praeferens, quodq. semper eum facientem uidi, in omnibus bellis, quae probanda essent, non quae utique probarentur, sequens, paucis diebus exercitum, qui uenerat ad refouendas ex itinere eius uires, moratus; cum eũ maiorem, quam ut temperari posset, neque habilem gubernaculo cerneret, dimittere statuit: prosecutusq. longo, & perquam laborioso itinere, cuius difficultas narrari uix potest, ut neque uniuersos quisquam auderet aggredi, & partẽ digredientiũ suorũ quisque metu finiũ uniuersi tẽtare nõ possent, remisit eo, unde uenerant. & ipse, asperrimae hiemis initio regressus Sisciã, legatos, inter quos ipsi fuimus, partitis praefecit hibernis. O rem dictu non eminentem, sed solida, ueraq. uirtute, atque utilitate maximam, experientia suauissimam, humanitate singularem. Per omne belli Germanici, Pannoniciq. tempus, nemo e nobis, gradum ue nostrum aut praecedentibus, aut sequentibus, imbecillus fuit, cuius salus, ac ualetudo non ita sustẽtaretur Caesaris cura, tamquã distractissimus ille tantorũ onerũ mole huic uni negotio uacaret animus. Erat desiderãtibus paratum iũctũ uehiculũ;

lectica

lectica eius publicata, cuius beneficium cum alii, tum ego sensi. Iam medici, iã apparatus cibi, iam in hoc solum importatum instrumentum balinei, nullius non succurrit ualetudini. Domus tantum, ac domestici deerant; ceterum nihil, quo d ab illis aut praestari, aut desiderari posset. Adiic iam il lud, quod, quisquis illis temporibus interfuit, (ut alia, quae retuli) agnosceret protinus. Solus sem per equo uectus est; solus cum ijs, quos inuitaue-rat, maiore parte aestiuarum expeditionum, ce-nauit sedens; non sequentibus disciplinam, qua-tenus exemplo non nocebatur, ignouit; admoni tio frequens inerat, & castigatio, uindicta rarissi ma; agebatq. medium, plurima dissimulantis, ali-qua inhibentis. Hiems emolumentum patrati bel-li contulit. sed insequenti aestate omnis Panno-nia, reliquiis totius belli in Dalmatia manenti-bus, pacem petiit. Ferocem illam tot millium iu-uẽtutem, paullo ante seruitutem minatam Italiae, conferentem arma, quibus usa erat apud flumen nomine Bathinum, prosternentemq. se uniuersam genibus imperatoris, Batonemque, & Pinetem, excelsissimos duces, captum alterum, alterum de-ditum, iustis uoluminibus ordine narrabimus, ut spero. Autumno uictor in hiberna reducitur exer citus, cuius omnibus copiis a Caesare M. Lepidus praefectus est, uir nominis, ac fortunae eorũ pro-ximus, quem in quantum quisque aut cognoscere, aut intelligere potuit, in tantum miratur, ac dili-

git,

git, tantorumq. nominum, quibus ortus est, ornamentum iudicat. Caesar ad alteram Belli Delmatici molem animum, atque arma contulit. in qua regione quali adiutore, legatoq. fratre meo, Magio Celere Velleiano, usus sit, ipsius, patrisq. eius praedicatione testatum est, & amplissimorum honorum, quibus triumphans eum Caesar donauit, signat memoria. Initio aestatis Lepidus, educto hibernis exercitu, per gentes integras, immunesq. adhuc clade belli, & eo feroces, ac truces tendens ad Tiberium imperatorem, & cum difficultate locorũ, & cũ ui hostiũ luctatus, magna cũ clade obsistẽtiũ, excisis agris, exustis aedificiis, caesis uiris, laetus uictoria, praedaq. onustus, peruenit ad Caesarem; & ob ea, quae si propriis gessisset auspiciis, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus, consentiente cum iudicio principum uoluntate senatus, donatus est. Illa aestas maximi belli cõsummauit effectus. quippe Daorisi, & Desitiates Delmatae, situ locorum, ac montium, ingeniorum ferocia, mira etiam pugnandi scientia, & praecipue angustiis saltuum paene inexpugnabiles, non iam ductu, sed manibus, atque armis ipsius Caesaris tum demum pacati sunt, cum paene funditus euersi forent. Nihil in hoc tanto bello, nihil in Germania aut uidere maius, aut mirari magis potui, quam quod imperatori numquã adeo ulla opportuna uisa est uictoriae occasio, quã damno amissi pensaret militis. semperq. uisum est gloriosum, quod esset

tutißimum; & ante conscientiae, quã famae, consultum; nec umquam consilia ducis iudicio exercitus, sed exercitus prouidentia ducis rectus est. Magna in Bello Delmatico experimenta uirtutis, in multos, ac difficiles locos praemissus Germanicus dedit; celebris etiã opera diligenti Q. Iulius Postumus, uir consularis, praepositus Delmatiae, ornamenta meruit triũphalia: quẽ honorem ante paucos annos Paßienus, & Cossus, uiri quibusdam diuersis uirtutibus celebres, in Africa meruerant. Sed Cossus uictoriae testimoniũ etiam in cognomẽ filij contulit, adolescẽtis in omniũ uirtutũ exempla geniti. At Postumi operũ L. Apronius particeps, illa quoque militia eos, quos mox cõsecutus est, honores excellenti uirtute meruit. Vtinam non maioribus experimentis testatũ esset, quantum in omni re Fortuna posset; sed in hoc quoque genere abunde agnosci uis eius potest. nam & Seianus, uir antiquißimi moris, & priscam grauitatem semper humanitate temperans, in Germania, Illyricoque, & mox in Africa, splendidißimis functus ministerijs, non merito, sed materia adipiscendi triumphalia, defectus est. Et A. Licinius Nerua Silianus, P. Silij filius, quem uirum, ne qui intellexit quidẽ, abunde miratus est, ne nihil optimo ciui, simplicißimo duci perisset, praereptus immature, & fructu amplißimae principis amicitiae, & cõsummatione euectae in altißimum, paternumq. fastigium imaginis, defectus est. Horum uirorũ mentione si quis quae-

sisse

fisse me dicet locum, fatentem arguet. neque enim iu
stus sine mendacio Candor apud bonos crimini est.
Tantum quod ultimã imposuerat Pannonico, ac Del
matico Bello Caesar manum cum, intra quinque con-
summati tanti operis dies, funestae ex Germania epi
stolae, caesi Vari, trucidatarũq. legionũ trium, toti-
demq. alarum & sex cohortium, uelut in hoc saltẽ
tantummodo indulgente nobis fortuna, ne occupato
duce, et caussa persona moram exigit. Varus Quincti
lius, illustri magis, quam nobili, ortus familia, uir in
genio mitis, moribus quietus, ut corpore, & animo
immobilior, otio magis castrorũ, quam bellicae assue
tus militiae; pecuniae uero quam non cõtemptor, Sy
ria, cui praefuerat, declarauit; quã pauper diuitẽ in
gressus, diues pauperem reliquit: is cum exercitui,
qui erat in Germania, praeesset, concepit esse homi-
nes, qui nihil, praeter uocẽ, mẽbraque, haberent ho-
minũ; quiq. gladijs domari nõ poterãt, posse iure mul
ceri. Quo proposito mediã ingressus Germaniã, uelut
inter uiros, pacis gaudentes dulcedine, iurisdictio
nibus, agẽdoq. pro tribunali ordine, trahebat aestiua.
At illi, quod, nisi expertus, uix credebat, in summa
feritate uersutissimi, natũq. mẽdacio genus, simulan
tes fictas litiũ series, et nũc prouocãtes alter alterũ
iniuria, nũc agẽtes gratias, quod eas Romana iusti-
tia finiret, feritasq. sua, nouitate incognitae discipli
nae, mitesceret, et solita armis discerni iure termina
rẽtur, in summã socordiã perduxere Quinctiliũ, usq.
eo, ut se praetorẽ urbanũ in foro iusdicere, nõ in me

diis Germaniae finibus exercitui praeesse crederet. Tum iuuenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio nomine Arminius, Sigimeri, principis gentis eius, filius, ardorē animi uultu, oculisq. praeferēs, assiduus militiae nostrae prioris comes, & iam ciuitatis Romanae ius, equestrēq. consecutus gradum segnitia ducis in occasionem sceleris usus est; haud imprudenter speculatus, neminem celerius opprimi, quā qui nihil timeret; & frequentissimum initium esse calamitatis, Securitatem. Primo igitur paucos, mox plures in societatem consilii recipit; opprimi posse Romanos, & dicit, & persuadet; decretis facta iungit; tempus insidiarum constituit. Id Varo per uirum eius gentis fidelē, clariq. nominis Segesten indicatur: sed praeualebant iam fata consiliis, omnemq. animi eius aciem praestinxerāt. Quippe ita se res habet, ut plerūque, qui fortunam mutaturus est, consilia corrumpat, efficiatque, quod miserrimū est, ut, quod accidit, id etiā merito accidisse uideatur, & casus in culpam transleat. Negat itaque se credere, spemq. in se beneuoētiae ex merito aestimare profitetur. Nec diutius, post primum indicem, secundo relictus locus. Ordinē atrocissimae calamitatis, qua nulla, post Crassi in Parthis damnū, in externis gentibus grauior Romanis fuit, iustis uoluminibus, ut alii, ita nos conabimur exponere. Nunc summa deflenda est. Exercitus omniū fortissimus, disciplina, manu, experientiaq. bellorum inter Romanos milites princeps, marcore

ducis,

ducis, perfidia hostis, iniquitate fortunae circumuentus; cum ne pugnandi quidem egregie occasio, in quantum uoluerant, data esset miseris, castigatis etiam quibusdam graui poena, quia Romanis & armis, & animis usi fuissent, inclusus siluis, paludibus, insidijs ab eo hoste ad internecionẽ trucidatus est, quem ita semper more pecudum trucidauerat, ut uitam, aut mortem eius nunc ira, nunc uenia temperaret. Duci plus ad moriendum, quam ad pugnandũ, animi fuit. quippe, paterni, auitiq. exempli successor, se ipse trãsfixit. At e praefectis castrorum duobus quam clarum exemplum L. Eggius, tam turpe Ceionius prodidit; qui, cum longe maximã partẽ absumpsisset acies, auctor deditionis, supplicio, quam proelio, mori maluit. At Volumnius, legatus Vari, cetera quietus, ac probus, diri auctor exempli, spoliatum equite peditem relinquẽs, fuga cum alis Rhenũ petere ingressus est; quod factũ eius Fortuna ulta est. non enim desertis superfuit, sed desertor occidit. Vari corpus semiustum hostilis lacerauerat feritas; caput eius, abscissum, latumq. ad Maroboduũ, & ab eo missum ad Caesarem, gentilicij tandẽ tumuli sepultura honoratum est. His auditis, reuolat ad patrẽ Caesar: perpetuus patronus Romani Imperij, assuetã sibi caussam suscipit. Mittitur ad Germaniam, Gallias confirmat, disponit exercitus, praesidia munit, se magnitudine sua, non fiducia hostium, metiens, qui Cimbricã, Teutonicamq. militiam Italiae minabantur; ultra Rhenum, cum exercitu, transgreditur. Arminio territo,

quem arguisse pater, & patria contenti erant. penetrat interius, aperit limites, uastat agros, urit domos, fundit obuios; maximaq. cum gloria, incolumi omniũ, quos transduxerat, numero, in hiberna reuertitur. Reddatur uerum L. Asprenati testimoniũ; qui, legatus sub auunculo suo Varo militans, naua, uirili q. opera duarum legionum, quibus praeerat, exercitum immunẽ tanta calamitate seruauit; matureq. ad inferiora hiberna descendẽdo, uacillantium etiã cis Rhenum sitarum gentium animos confirmauit. Sunt tamen, qui, ut uiuos ab eo uindicatos, ita iugulatorũ sub Varo occupata crediderint patrimonia, hereditatemq. excisi exercitus, in quãtum uoluerit, ab eo aditam. Lucij etiã Caeditij, praefecti castrorũ, eorumque, qui, una circũdati Alisone, immensis Germanorum copijs obsidebantur, laudanda uirtus est; qui, omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, uis hostium faciebat inexsuperabiles, nec temerario consilio, nec segni prouidentia usi, speculatiq. opportunitatẽ, ferro sibi ad suos peperere reditum. Ex quo apparet, Varum, sane grauem, & bonae uoluntatis uirum, magis imperatoris defectum consilio, quam uirtute destitutum militum, se, magnificentissimumq. perdidisse exercitum. Cum in captiuos saeuiretur a Germanis, praeclari facinoris auctor fuit Caldus Coelius, uetustate familiae suae dignissimus; qui, complexus catenarum, quibus uinctus erat, seriem, ita illas inlisit capiti suo, ut protinus pariter sanguinis, cerebriq. profluuio exspiraret.

ret. Eadem & uirtus, & fortuna subsequenti tēpore ingressa animam Imperatoris Tiberij fuit, quae initio fuerat; qui, concußis hostium uiribus, claßicis, peditumq. expeditionibus, cū res Galliarum maximae molis, accensasq. plebis Viennensium dissensiones, coercitione magis, quam poena, mollisset; & senatus populusq. Rom. postulante patre eius, ut aequum ei ius in omnibus prouincijs, exercitibusq. esset, quam erat ipsi, decreto complexus esset: (etenim absurdum erat, nō esse sub illo, quae ab illo uindicabantur; &, qui ad opem ferendam primus erat, ad uindicandum honorem non iudicari parem) in Vrbem reuersus, iampridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum, ex Pannonijs, Delmatisq. egit triumphum. cuius magnificentiam quis miretur in Caesare? fortunae uero quis non miretur indulgētiam? quippe omnes eminentißimos hostium duces occisos fama narrauit, sed uinctos triumphus ostendit. quem mihi, fratriq. meo, inter praecipuos, praecipuisq. donis adornatos uiros, comitari contigit. Quis non inter reliqua, quibus singularis moderatio Ti. Caesaris elucet, atque eminet, hoc quoque miretur, quod, cū sine ulla dubitatione septem triumphos meruerit, tribus contentus fuerit? Quis enim dubitare potest, quin ex Armenia recepta, & ex rege ei praeposito, cuius capiti insigne regiū sua manu imposuerat, ordinatisq. rebus Orientis, ouans triumphare debuerit? &, Vindelicorum, Raetorumq. uictor, curru Vrbē ingredi? fractis deinde post adoptionē,

continua triennij militia, Germaniae uiribus, idem illi honor & deferendus, & recipiendus fuerit? &, post cladem sub Varo acceptam, ocius prosperrimo rerum euētu, eadē excisa Germania, triumphum summi ducis adornare debuerit? Sed in hoc uiro, nescias, utrum magis mireris, quod laborum, periculorumq. semper excesßit modum, an quod honorum tēperauit. Venitur ad tempus, in quo fuit plurimum metus. quippe Caesar Augustus, cum Germanicum, nepotem suum, reliqua belli patraturum, misisset in Germaniam, Tiberium autem filiū missurus esset in Illyricū, ad firmāda pace, quae bello subegerat, prosequens eum, simulq. interfuturus athletarum certaminis ludicro, quod eius honori sacratum a Neapolitanis est, procesßit in Campaniam: quamquam iam motus imbecillitatis, inclinataeq. in deterius principia ualetudinis senserat; tamen obnitente ui animi, prosecutus filium, digressusq. ab eo Beneuenti, ipse Nolā petiit; &, ingrauescente in dies ualetudine, cum sciret, quis, uolenti omnia post se salua remanere, accersendus foret, festināter reuocauit filium. ille ad patrem patriae exspectato reuolauit maturius. Tum securū se Augustus praedicans, circūfususq. amplexibus Tiberij sui, commendans illi sua, atque ipsius opera, nec quidquam iam de fine, si fata poscerent, recusans, subrefectus primo conspectu, alloquioq. carisßimi sibi spiritus, mox, cum omnē curam fata uincerēt, in sua resolutus initia, Pompeio, Appuleioq. cos. septuagesimosexto anno, animā caele-

stem

ſtem caelo reddidit. Quid tunc homines timuerint, quae ſenatus trepidatio, quae populi confuſio, quis orbis metus, in quam arto ſalutis, exitiiq. fuerimus confinio, neque mihi, tam feſtinanti, exprimere uacat; neque, cui uacat, poteſt. Id ſolum uoce publica dixiſſe habeo: Cuius urbis ruinam timueramus, eam ne commotã quidem ſenſimus. tantaq. unius uiri maieſtas fuit, ut nec bonis, neque contra malos opus armis foret. Vna tamen ueluti luctatio ciuitatis fuit, pugnantis cum Caeſare ſenatus populiq. Romani, ut ſtationi paternae ſuccederet; illius ut potius aequalem ciuem, quam eminentem liceret agere principem. tandem magis ratione, quam honore, uictus eſt; cum, quidquid tuendum non ſuſcepiſſet, periturum uideret. ſoliq. huic contigit, paene diutius recuſare principatum, quam, ut occuparent eum, alij armis pugnauerant. Poſt redditum caelo patrem, et corpus eius humanis honoribus, nomen diuinis honoratum, primum principalium eius operũ fuit, Ordinatio comitiorum; quam, manu ſua ſcriptam, D. Auguſtus reliquerat. Quo tempore mihi, fratriq. meo, candidatis Caeſaris, proxime a nobiliſsimis, ac ſacerdotibus uiris, deſtinari praetoribus contigit, conſecutis, ut neque poſt nos quemquam D. Auguſtus, neque ante nos Caeſar commendaret Tiberius. Tulit protinus & uoti, & conſilij ſui pretium reſp. neque diu latuit, aut quid, non impetrando, paſſuri fuiſſemus; aut quid, impetrando, profeciſſemus. quippe exercitus, qui in Germania militabat, praeſentisq.

Germanici imperio regebatur, simulq. legiones, quae in Illyrico erant, rabie quadam, & profunda confundendi omnia cupiditate, nouum ducem, nouũ statum, nouã quaerebant remp. quinetiam ausi sunt minari, daturos senatui, daturos principi leges; modum stipendij, finem militiae sibi ipsi constituere conati sunt. processum etiam in arma, ferrumq. strictũ est; & paene in ultimum gladiatorum erupit impunitas. defuitque, qui contra remp. duceret, non qui sequerentur. Sed haec omnia ueteris Imperatoris maturitas, multa inhibentis, aliqua cum grauitate pollicentis, inter seueram praecipue nostrorum ultionem, mitis aliorum castigatio, breui sopiit, ac sustulit. Quo quidem tẽpore, ut pleraque ignaue Germanicus, ita Drusus, qui a patre in id ipsum, plurimo quidem igne emicans, incendium militaris tumultus missus erat, prisca, antiquaq. seueritate usus, ancipitia sibi tam re, quam exemplo, perniciosa, & his ipsis militũ gladiis, quibus obsessus erat, obsidentes coercuit, singulari adiutore in eo negotio usus, Iunio Blaeso, uiro nescias utiliore in castris, an meliore in toga. qui, post paucos annos proconsul in Africa, ornamenta triumphalia, cum appellatione Imperatoria, meruit. ac Hispanias, exercitumq. uirtutibus, celeberrimaq. in Illyrico militia, ut praediximus, cum imperio obtineret, in summa pace, quiete continuit; cum ei pietas rectißima sentiendi, & auctoritas, quae sentiebat, obtinendi, superesset. cuius curã, ac fidem Dolabella quoque, uir simplici-

tatis

tatis generosissimae, in maxima parte Illyrici per omnia imitatus est. Horũ XVI. annorum opera quis, cũ incerta sint oculis, animisq. omniũ, in partibus eloquatur? Sacrauit parentem suum Caesar non imperio, sed religione. non appellauit eum, sed fecit deũ. reuocata in forũ fides, summota e foro seditio, ambitio campo, discordia curia, sepultaeque, ac situ obsitae; iustitia aequitas, industria, ciuitati redditae; accessit magistratibus auctoritas, senatui maiestas, iudiciis grauitas; compressa theatralis seditio; recte faciendi omnibus aut incussa uoluntas, aut imposita necessitas. honorãtur recta, praua puniuntur. suspicit potentem humilis, non timet. antecedit, non contemnit, humiliorem potens. quando annona moderatior? quando pax laetior? Diffusa in Orientis, Occidentisq. tractus, & quidquid meridiano, aut septẽtrione finitur, pax Augusta per omnes terrarũ orbis angulos a latrociniorũ metu seruat immunes. Fortuita non ciuium tantummodo, sed Vrbium damna Principis munificentia uindicat. Restitutae urbes Asiae. uindicatae ab iniuriis magistratuũ prouinciae. honor dignis paratissimus. poena in malos sera, sed aliqua. superatur aequitate gratia, ambitio uirtute. nam, Facere recte ciues suos, Princeps optimus, faciendo, docet; cumq. sit Imperio maximus, exemplo maior est. Raro eminentes uiri non magnis adiutoribus ad gubernandã fortunam suam usi sunt; ut duo Scipiones duobus Laeliis, quos per omnia aequauerũt sibi; ut D. Augustus M. Agrippa,

pa,

pa, &, maxime ab eo, Statilio Tauro. quibus nouitas familiae haud obstitit, quo minus ad multiplices consulatus, triumphosque, & complura eniterētur sacerdotia. etenim magna negotia magnis adiutoribus egent. Neque in paruo paucitas ministeria defecit. Interestq. reip. quod usu necessarium, & dignitate eminere; utilitatemq. auctoritate muniri. Sub his exemplis Tiberius Caesar Seianum Aeliū, principe equestris ordinis patre natum, materno uero genere clarißimas, ueteresque, & insignes honoribus complexum familias, habentem consulares fratres, consobrinos, auunculum, ipsum uero laboris, ac fidei capacißimū, sufficiente etiā uigori animi compage corporis, singularem principaliū onerū adiutorē in omnia habuit, atque habet, uirū seueritatis laetißimae, hilaritatis priscae, actu otiosis simillimum, nihil sibi uindicātem, eoq. assequentem omnia, semper infra aliorum aestimationes se metientem, uultu, uitaq. tranquillum, animo exsomnem. In huius uirtutum aestimatione iampridē iudicia ciuitatis cum iudiciis principis certant. neque nouus hic mos senatus populiq. R. est, putandi, quod optimum sit, esse nobilißimum. nam & illi antiqui, ante primum Bellū Punicū, abhinc annos CCC. T. Coruncaniū, hominē nouum, cū aliis omnibus honoribus, tum pontificatu etiā maximo, ad principale extulere fastigiū; & equestri loco natum Sp. Caruilium, & mox M. Catonem, nouū etiā, Tusculo, Vrbis inquilinum, Mummiumq. Achaicum in consulatus, censuras, & triū

phos

phos prouexere. &, qui C. Mariũ, ignotae originis, usque ad sextum consulatum sine dubitatione Romani nominis habuere principem; &, qui M. Fuluio tãtum tribuere, ut paene, assentatione sua, quibus uellet, principatus conciliaret; quiq. nihil Asinio Pollioni negauerunt, quod nobilißimis, summo cum sudore, consequendum foret; profecto hoc senserunt, In cuiuscumque animo uirtus inesset, ei plurimum esse tribuendum. Haec naturalis exempli imitatio ad experiendum Seianum, Caesarem; ad iuuanda uero onera principis, Seianum protulit; senatumque, & pop. Rom. eo perduxit, ut, quod usu optimum intelligit, id in tutelam securitatis suae libenter aducet. Sed, proposita quasi uniuersa Principatus Ti. Caesaris forma, singula recenseamus. Qua ille prudẽtia Rhascupolim, interemptorem fratris sui filij Cotys, consortisq. eiusdem Imperij, euocauit? singulari in eo negotio usus opera Flacci Pomponij, consularis uiri, nati ad omnia, quae recte facienda sunt, simpliciq. uirtute merentis semper, quam captantis gloriã. Cum quanta grauitate, ut senator, & iudex, non ut princeps, & caussas preßius audit? quã celeriter Libonẽ ingratum, & noua molientẽ, oppreßit? Quibus praeceptis instructum Germanicum suum, imbutũq. rudimentis militiae secum actae, domitorem recepit Germaniae? Quibus iuuentam eius exaggerauit honoribus, respondente cultu triumphi rerum, quas gesserat, magnitudini? Quoties populum congiarijs honorauit, senatorumq. censum, cũ id senatu

auctore

auctore facere potuit, quam libenter expleuit, ut neque luxuriam inuitaret, neque honestam paupertatem pateretur dignitate destitui? Quanto cum honore Germanicum suum in transmarinas misit prouincias? Qua ui, consiliorum suorum ministro, & adiutore usus Druso, filio suo, Marobuduum, inhaerentem occupati Regni finibus, pace maiestatis eius dixerim, uelut serpentem, abstrusam terrae, salubribus consiliorum suorum medicamentis coegit egredi? quam illum & honorate, nec secure continet? Quantae molis Bellum, principe Galliarum ciente Sacrouiro, Floroq. Iulio, mira celeritate, ac uirtute cõpressit, ut ante populus Rom. uicisse se, quam bellare, cognosceret; nunciosq. periculi uictoriae praecederet nuncius. Magni etiam terroris Bellum Africum & quotidiano auctu maius, auspiciis, cõsiliisq. eius breui sepultum est. Quanta sua, suorumq. nomine, exstruxit opera? Quam pia munificẽtia, superq. humanam euecta fidem, Templum patri molitur? Quam magnifico animi temperamento Cn. quoque Pompeii munera absumpta igni restituit? qui, quidquid umquam claritudine eminuit, id ueluti cognatum censet tuendũ. Qua liberalitate, cum alias, tum proxime, incensõ monte Coelio, omnis ordinis hominum iacturae, patrimonio succurrit suo? Quanta cũ quiete hominum, rem perpetui, praecipuiq. timoris, supplementum, sine trepidatione delectus, prouidet? Si aut natura patitur, aut mediocritas recipit hominum, apud aures deorum de his queri; quid hic meruit?

ruit? primum, ut scelerata Drusus Libo iniret consilia? deinde, ut Silius, & Piso; quorum alterius dignitatem constituit, auxit alterius? Ut ad maiora transscendā, quamquam & haec ille duxit maxima; quid, ut iuuenes amitteret filios? quid, ut nepotē ex Druso suo? Dolenda adhuc retulimus: ueniendū ad erubescenda est. Quātis hoc triennium, M. Vinici, doloribus lacerauit animū eius? quamdiu abstruso, quod miserrimum est, pectus eius flagrauit incēdio? quod ex nuru, quod ex nepote, dolere, indignari coactus est. Cuius tēporis aegritudinem auxit amissa mater eminentissima, & per omnia deis, quam hominibus, similior femina; cuius potentiam nemo sensit, nisi aut leuatione periculi, aut accessione dignitatis. Voto finiendum uolumen sit. IVPPITER Capitoline, et auctor, ac stator Romani nominis, Gradiue Mars, perpetuorūq. custos Vesta ignium, & quidquid numinum hanc Romani Imperij molem in amplissimum terrarum orbis fastigium extulit, uos publica uoce obtestor, atque precor, custodite, seruate, protegite hunc statum, hanc pacem; eique, functo longissima statione mortali, destinate successores quamserissimos, sed eos, quorum ceruices, tā fortiter sustinendo terrarum orbis Imperio sufficiant, quam huius suffecisse sensimus; consiliaq. omnium ciuium aut pia, ❧ ❧ ❧

SCHOLIA
LDI . MANVTII
PAVLLI. F.
ALDI . N.
I. C. VELLEIVM. PATERCVLVM

EXPLICATOR ueteris historiae luculentus, & pressus, & efficax in primis, fuit hic, quocumque uel praenomine, uel nomine appelletur, non dubio tamen cognomine Paterculus. Nam Priscianus lib. VI. M. Velleium nominat. Tacitus autem, lib. III. P. Vellaei mentionem facit. Ipse se C. Velleium appellat. Vt nescias, Marcus, an Publius, an Caius, ei praenomen fuerit. Quod ad nomen attinet, Velleia gens nusquam, quod sciam, nominatur. Tacitus, ut ostendi, Vellaeum agnoscit: itemq. antiquus lapis, cuius uerba subscribam.

Canusij.

C. VELLAEVS. C. LIB. VRSIO. AVG
SIBI. ET. TVTORINAE. FILIAE
TREBELLIAE. FELICVLAE. VXSORI
TREBELLIAE. ARESCVSAE
ET. TREBELLIA. FELICVLA. SIBI. ET
LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. MEIS
C. IN. CVLTV. MONVMENTVM. CVM. P. XV
ET. ITER

Beatus Rhenanus hunc esse putat, quem Tacitus P. Vellaeum uocat. De quo mihi non constat. Nec rationes afferuntur ab eo, cur persuadeat. Priscianus quidem hunc ipsum designat. affert

enim testimonium ex libro primo eius historiae, quae scilicet pars desideratur. Id huiusmodi est: Nec minus clarus ea tempestate fuit Miltiadis filius Cimon.

5 Philippus Ephyram in Thesprotia.) *Enumerat, ex Graecis ducibus ad bellum Troianum profectis quam quisque urbem, euerso Ilio, condiderit. horum in numero neque ab Homero, neque a Darete Phrygio, Philippus nominatur. itaque facile crediderim, Phidippus, esse reponendum, de quo sic Homerus* ἐν τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ:

" Τῶν δ' αὖ Φείδιππός τε, καὶ Ἄντιφος ἡγησάσθην,
" Θεσσαλοῦ υἷε δύω ἡρακλείδαο ἄνακτος.

5 Agamemnon, tempestate in Cretam insulam reiectus, tres ibi urbes statuit, a patriae nomine unam, a uictoriae memoria, Mycenas, Tegeam, Pergamum.) *aliquid deesse constat. nam Mycenae ab Agamemnonis patria, Pergamum ab urbe Troia nomen accepit: de Tegea nihil additum esse miror. ut omittam, quod Tegeam non ab Agamemnone, sed ab eius praecone Talthybio, in Cretam exstructam, Stephanus docet in libro de Vrbibus.*

5 Pactae eius,) *usitatior loquendi modus, Pactae ei.*

8 Paullo ante Haletes, sextus ab Hercule, Hippotis filius, Corinthum, quae antea fuerat Ephyre, in Isthmo condidit.) *id confirmat Pindari scholiastes in Isthmijs: unde &* Ἀλητίδαι, *inquit uocantur Corynthij. quo nomine usus est & Callimachus*

chus in ſequentibus uerſibus, qui leguntur apud Plutarchum in V. *Sympoſiacω̃n.*

Καὶ μιν Αλητίδαι πυλὺ γερειότερον.
Νῦδε, παρ Αἰγαιῶνι θεῷ τελέοντες ἀγῶνα,
Θήσουσιν νίκης σύμβολον Ισθμιάδος,
Ζήλῳ τῶν νεμέηδε, πίτυν δ' ἀποτιμήσουσιν,
Η πρὶν ἀγωνιςὰς ἔςεφε τὺς Εφύρη.

9 Quo nomine, nō eſt mirandū, quod ſaepe illud uſurpat.) *Homeri locus hic eſt.* ιλ. ε. *pag.* 53. *&* ιλ. μ. *pag.* 136. *&* ιλ. υ. *pag.* 224: οἷοι νῦν βροτοί εἰσι. *Quod acceptum referre debemus doctiſſimo, ſummaeq. induſtriae uiro, Fuluio Vrſino.*

10 Pharnaces Medus) *Arbaces a Iuſtino nominatur, lib.* I.

10 Diſciplinae conuenientiſsmae) *Continentiſſimae, poſtulat uſus Latini ſermonis.*

10 Ante annos V & LX,) *diſſentit a Liuio, & alijs, qui, Carthaginem eſſe conditam ante Aeneae aduentum in Italiam, tradiderunt: idque, opinor, uerius. quos Virgilius quoque ſecutus eſt.*

10 A quo Magnus Alexander cum fuerit ſeptimusdecimus,) *decimum numerat Iuſtinus, non, ut hic, ſeptimumdecimum.*

10 Aemilius Sura de annis populi Rom.) *hoc totum, uſq. ad illud, Inter hoc tempus, & initium Nini &c. tollendum eſſe putat Petrus Delbenius, acerrimi iudicij, ſummaeq. doctrinae adoleſcens. Putat autem additum eſſe ex gloſſemate alicuius ſtudioſi, qui ad illud, Qui princeps rer. potitus,*

in margine annotarit, Aemilium Suram eodem loquendi genere usum esse. nam in eius uerbis haec leguntur: Assyrij, principes omnium gentium, rer. potiti sunt.

11 Circa CXX annos distinctus ab Homeri aetate,) *Cicero, de Senectute, pag. 205. Homerum multis saeculis fuisse ante Hesiodum significat. Dio tamen Chrysostomus in secunda oratione de Regno, aequales facit. Gellius neutrum affirmat, sed potius in dubium uocat, lib. III. cap. XI. Et lib. XVII.*
,, *cap. 21. De Homero, inquit, & Hesiodo, inter o-*
,, *mnes fere scriptores constitit, aetatē eos egisse uel*
,, *ijsdem fere temporibus, uel Homerum aliquanto*
,, *antiquiorem. Plutarchus in* Παραμ. *perspicue po-*
,, *steriorem Homero Hesiodum facit.* Ὁ δὲ, *inquit,*
,, *de Homero iam locutus,* μετὰ τοῦτον καὶ τῇ δόξῃ, καὶ
,, τῷ χρόνῳ Ἡσίοδος. *Vide & Tzetzem in Lycophronis Cassandram.*

12 Quamquam, iam Asylo facto inter duos lucos, auxit.) *Planius, commodiusque, si legatur, Quam, iam Asylo facto inter duos lucos, auxit.*

13 L. Aemilium Paullū, qui & praetor, & consul triumphauerat,) *Ex Liuio, Plutarcho, Frontino, semel, ante bellum Macedonicū, triumphasse, Paullum, constat, de Liguribus, cum aduersus eos in consulatu profectus esset. itaque puto legendum: Qui & priore consulatu triumphauerat. non quod consul triumphasset, sed quod ex ea prouincia, in quam consul ierat, triumphum duxit anno sequenti. Eo*

dem modo locutus est is, qui scripsit de uiris illustri
,, *bus, L. Paullum priore consulatu de Liguribus*
,, *triumphasse. In quo uidetur Plutarchum secutus.*
Quod si Liuium sequi malumus, legendum erit, Qui
& proconsul triumphauerat.

14 Bis millies centies HS aerario contulerit,) *si ad usum nostratis pecuniae ratio subducatur, erunt sexagies ter centena scutatorum millia. aliter Antias apud Liuium lib.* XLV. *Plutarchus totam summam non definit. Plinius lib.* XXXIII. *cap.*
,, *3. non carere mendo uidetur, cum ait: Intulit &*
,, *Paullus Aemilius, Perseo, rege Macedonico, deui*
,, *cto praedam pondo trium millium: a quo tempore*
,, *populus R. tributum pendere desiit. Nam, Pondo trium millium, longe distat a Bis millies centies HS. Cicero de Officijs, opinor, lib.* II. *praedae magnitudinem significat, modum non exprimit.*

14 Cum Antiochus Epiphanes ,, qui Athenis Olympicum inchoauit, tum regem Syriae Ptolemaeum puerum Alexandriae obsideret;) *rex Aegypti fuit Ptolemaeus, Syriae autem Antiochus: quod historiae significant. Itaque Rex, non, Regem, omnino legendum. quod Liuij indicat epitome lib.* XLV. *Ptolemaeus autem hic est, cui Philometori cognomen fuit. Et C. Popillium, qui uirgula Antiochum circumscripserit, non Marcum, Liuius nominat.*

15 Alterum ex iis,) *legerem, Duobus, ita postulante sententia.*

16 Cum pars magna, eiusdem Metelli Macedonici uirtute, armisque, tracta erat,) *Repone, Cuius, pro Cum; Fracta, pro Tracta. sententiam, ut puto, restitues egregie, mutatione parua.*

17 Ac sensit.) *lege, Aut sensit.*

17 L. Censorino, M. Manlio Cos.) *M. Manilio, ex Fastis Capitolinis, & uniuersa historia.*

18 Omnisq. doctrinae & auctor, & admirator fuit,) *Hic ego nihil mutarem. est enim Auctor, quasi caussa. quia primus ipse & pauci praeterea doctrinas in urbem Romam induxerunt. Propterea*
„ *dixit Cic. in 1. Tusc. Galbam, Africanum, Laelium,*
„ *doctos fuisse memoriae traditum est; studiosum au-*
„ *tem eum, qui hos aetate anteibat, Catonem.*

19 Sutrium deducta colonia) *Satrium Liuius, Pliniusq. nominant: Silius tamen Sutrium agnoscit, lib. IIX.*

-Sabatia quiq.
Stagna tenent, Ciminiq. lacum, qui Sutria tecta.

In antiqua quoque inscriptione Sutria colonia nominatur. Eius exemplum uide in ORTHOGRAPHIA, *in Apulia, 3.*

DISSENTIT *a Liuio, & alijs, Velleius, in annorum ratione: si quis tempora distinguit ordine consulum, qui a Velleio nominantur.*

19 Setina,) *lege, Setia.*

20 Postq. XXII. annos) *lege, XVII.*

21 Cui in demoliendo eximia ciuitatis seueritas, & consul Caepio restitere.) *In demoliendo, dixit,*

xit, pro, Vt demoliretur. Vel lege, Moliendo. Vt sit: Molienti theatrum Cassio consul Scipio, ciuitatisq. summa seueritas restitit. historia patet ex Valerio, Appiano, Epitome Liuiana, Augustino de Ciuitate Dei, Orosio. Quod tamen Scipioni consuli (sic enim legendum puto, non Caepioni) Velleius, & Appianus tribuunt, id ex Epitome, & Fastis Capitolinis, post consulatum esse factum, plane constat.

21 Sallues) *Gryphij liber, Sallyes. nos, Salyes, e Strabone lib. IV. & Obsequente. Plinius tamen lib. III. cap. 4. Salyos nominat; Florus, & epitome Liuiana Saluios.*

31 Post tres, & uiginti annos) *lege, XIIX.*

22 Ac nouam comicam.) *lege, At.*

22 Nequiuerint) *lege, Nequiuerit.*

24 Vna urbs Attica pluribus annis eloquentiae, quam uniuersa Graecia, operibusq. floruit;) *Si legas, Eloquentia, hoc totum minima mutatione restitues.*

IN. LIBRVM. II

25 Haec urbs numquam x. plura, quam propriae iuuentutis, armauit.) *legendum, Haec urbs numquam plura, quam x. millia, propriae iuuentutis armauit.*

27 Pronepos autem Cn. Scipionis, celeberrimi uiri, P. Africani patruus,) *manifestum mendum. nam, si est pronepos Cn. Scipionis, qui cum Publio*

fratre,

fratre, Africani maioris patre, Hasdrubalis insidiis in Hispania oppressus, interijt; non uideo, qui possit esse patruus P. Africani minoris: qui cum ab Africani maioris filio fuerit adoptatus, ita pronepos fuit P. Scipionis, quē in Hispania caesum diximus, ut hic Nasica eius Cn. Scipionis, qui cum fratre suo Publio occisus est. Puto igitur legendum: P. Africani patrui, is priuatus, & togatus, &c. Vt intelligatur de Africano superiore: cuius patruus fuit Cn. Scipio, hic, qui a Velleio uir celeberrimus appellatur, abauus huius Scipionis, quo auctore Ti. Gracchus est interfectus. Nam, quod ad loquendi genus attinet, quod, cum dixisset Velleius, P. Scipio Nasica, aliquot uerbis interpositis, de eodem intulerit, Is priuatus: usitatum est non Velleio tātum, uerum etiam Ciceroni. Velleius quidem paucis post
" *uersibus, Aristonicus, inquit, qui mortuo rege Atta*
" *lo, a quo Asia populo R. hereditate relicta erat, sic*
" *uti relicta postea est a Nicomede Bithynia, men-*
" *titus regiae stirpis originem, armis eam occupaue-*
" *rat, is uictus a M. Perperna. Ciceronis autem tale*
" *illud est ep. 28. lib. XIII. Illud, quod supra scripsi, id*
" *tibi confirmo, in meq. recipio. Et in I. Tusculana: Il*
" *lud, quod non modo facile credendum est, sed, eo cō*
" *cesso, quod uolunt, consequens, id certe non dant,*
" *ut, cum animus diu permanserit, ne intereat.*

27 Ob eas uirtutes primus omnium absens pontifex max. factus est, cum data laeuo brachio togae lacinia, &c.) *Vt haec tota uerborum com-*

prehensio apte congruat, legendum existimo: Ob quas uirtutes. Quod scilicet talis esset, ea mente erga patriam praeditus; quam antea quoque multis in rebus testificatus, propterea pontificatum absens, quasi suae praemium integritatis, accepisset. Quod autem sequitur, Cum data laeuo brachio togae lacinia; mendo non uacat. nec difficilis correctio uidetur. ipsa enim sententia, Circumdata, reponendum ostendit. Quod Valerij, lib. III. cap. 2. hanc historiam recitantis, confirmat auctoritas.

28 Sed M'Aquillio) Sed a M' Aquillio, legendum e Strabone lib. XIV. Val. Max. & Iustino lib. XXXVII.

29 Abhinc annos CL.) CLIIX, reponendum.

29 A. Bruti) is est, qui de Gallaecis, & Lusitanis ex ulteriore Hispania triumphauit; Decimus, non Aulus, a Cicerone, & alijs nominatus. Vt uel mendum sit hic in praenomine; uel, adoptatus ab A. Postumio Albino, praenomen adoptantis, ex uetere consuetudine, sumpserit. quod nummus indicat argenteus patricij Veneti nobilissimi, Andreae Lauretani, sic inscriptus: A. POSTVMIVS. ALBINVS. COS. BRVTI. F.

32 Haruspex Tuscus,) Herennius Siculus. Sed aliter Valerius lib. IX. cap. 12.

32 Pontem lapideum) legendum, Postem lap.

32 Rutilium,) Rupilium, repone.

32 Celeberrimum Opimiani uici nomen;) Vini, pro Vici, reposui. quam mihi coniecturam attulit

antiqui-

antiquitatis obseruatio. nam Cicero in Bruto, Si quis, inquit, Falerno uino delectetur, sed eo nec ita nouo, ut proximis consulibus natum uelit, nec rursus ita uetere, ut Opimium, aut Anicium consulem quaerat. Accedit Plinij testimonium, his uerbis, lib. XIV. *cap.* 4. *L. Opimio consule ea caeli temperies fulsit, quam cocturam uocant, solis opere, natali urbis* DCXXXIII. *durantq. adhuc uina ducentis fere annis, iam in speciem redacta mellis asperi: (etenim haec natura uinis in uetustate est) nec potari per se queunt, si nõ peruincat aqua, usque in amaritudinem carie indomita. Et eodem libro, cap.* 14. *Apothecas fuisse, & diffundi uina solita, anno* DCXXXIII. *urbis, apparet indubitato Opimiani uini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. nondum tamen ista genera in claritate erant. itaque omnia, tunc genita, unum habent consulis nomen. Vide & Plutarchum in C. Gracco.*

32 Anni CLI.) *lege,* CL.

32 Cos. Cato consularis,) *Gryphij liber, M. Cato cons. C. Cato cons. ex Ciceronis in Verrem actionis* V. *lib.* IV. *& ex Bruto. Gessit consulatum cum M' Acilio Balbo, anno* V. DCXXXIX.

33 M. Metelli fratres uno die triumphauerunt.) *foedum mendum sententiam contaminauit. qui enim antiquas notas,* II, *quibus, Duo, significatur, ignorarunt, M reposuere. Duos porro Metellos fratres simul triumphasse, Marcum de Sardis post*

annum,

annum, quam consul fuerat, Caium, cui Caprario cognomen fuit, ex Thracia in consulatu, testatur Eutropius, his uerbis: C. Caecilio Metello, & Cn. Carbone cos. duo Metelli fratres triumpharunt, alter ex Sardinia, alter ex Thracia.

3 Adoptiuus in Acidiani Manlii familiam datus.) *Acidini, legendum uidet, quicumque sit paullo humanior. Quod etiam Fasti Capitolini declarant, anno* V. DLXXIV.

3 Quod solis contigerat Scipionibus.) *an, ut fratres germani duo Scipiones censuram simul gererent; quod proxima uidentur indicare superiora uerba? nulla mentio, nullum omnino uestigium in historiis. Quid igitur? hoc fortasse. Cum Velleius colligat fratres, eundem simul honorem assecutos; fieri potest, ut, quemadmodum de triumphantibus Metellis, consulibus Q. Fuluii filiis, censoribus rursus Metellis, postremo narrationem suam cõcludat, exemplo duorum fratrum germanorum, qui aedilitatem eodem anno administrarint. hi fuere, P. Scipio, qui postea Hannibalem deuicit, & Lucius eius frater. quod Polybius initio libri* x. *plane declarat. Hoc notandum putaui, falsa quarundam admonitus coniectura, qui, Caepionibus, legendum existimant; quorum fratrum alter ante Metellos, alter post, censuram gessit: cum Velleius eos commemoret, qui eodem anno simul honorem eundem adepti sunt.*

33 Namque Mucius) *Erratum hoc: illud recte:*

Nam

Nam Q. Mucius.

34 Abhinc annos CLVII.) *lege*, CLIV.

34 Lepidum Aelium,) *Cui dubium est, Aemiliae gentis, non Aeliae, cognomen Lepidum fuisse? Magna haec olim uidebantur: nunc, illustrata Romanarum rerum scientia, paene contemnuntur. sic uita fert. noua placent, & expetuntur: communicata floccifiunt.*

34 Vti ante hunc, nobilissimae simplicitatis iuuenem, Cn. Domitium, fuere, singulis omnino parentibus geniti,) *saepe loco locus explanatur, aut emendatur: ut hic, pro Vti,* VII, *legendum esse, si quis Tranquilli uerba in Nerone de Domitijs animaduertat; facile coniiciet. sunt autem haec:*
,, *Functi consulatibus* VII, *triumpho censuraq. dupli*
,, *ci, & inter patricios allecti.*

35 Et meritum, uirtutiq. cognomen Numidici inditum.) *inducta copula, Que, sententiam patefacit.*

35 Abhinc annos CXXXIIX.) *lege*, CXXXIV.

36 Manliumq. consulem,) *Manilium, repono, ex Cassiodoro, & Obsequente.*

36 Scaurumq. Aurelium cos.) *Legatum fuisse, cũ captus, & occisus est, M. Scaurum, ostendit epitome Liuiana. Itaque legendum puto, Consularem. triennio enim ante cõsulatũ gesserunt, anno* V. DCXLV.
,, *Et Orosius, In ea, inquit, pugna M. Aurelius consu*
,, *laris captus, atque interfectus est.*

38 Abhinc annos CXX.) *lege*, CXIX.

Cum

38 Cum id malum in uniuersa Italia ab Asculanis esset,&c.) *hoc totum, si restitueretur hoc modo, planum esset: Vniuersa Italia, cum id malum ab Asculanis ortum esset. Vt illud, Vniuersa Italia, ad illud referatur, quod pone sequitur, Arma aduersus Romanos cepit. Quod alioqui, unde pendeat, non habet, nec potest ipsum per se consistere. Hanc opinor Velleio mentem fuisse: in uerbis fortasse non nihil potuit a nostra coniectura dissentire. nec mihi, a ueteribus libris destituto, affirmare quidquam licet. tantum, quid sentiam, ostendo, studio, & propensione quadam animi ad litteras adiuuandas.*

38 Seruium praetorem,) *lege, Seruilium.*

39 Duplici numero) *Petrus Delbenius legendum putat, Duplici munere.*

39 Expulsum ciuitate L. Saturnino tribuno pl.) *lege, Expulsum ciuitate a L. Sat. tr. pl.*

39 Auctoritate senatus, consensu reip. restituit patrem.) *nemo, uel mediocriter in Romanis rebus uersatus, non intelligit, Consensu populi Romani, legendum esse. Natus error ex litterarum similitudine, ut alibi quoque. nam Resp. sic, R. P. Populus autem Romanus, P. R. scribebatur. quod iam pueris quoque notum est.*

39 Insteius Cato,) *Vettium nominat Cicero Phil. XII. & alij.*

42 Circa paludem Maricae,) *fortasse nomen siluae prope Minturnas. nam Meningem postea se contulit,*

tulit,

tulit, ut ex Plutarcho liquet.

44 Spes maior affuisset potentiae,) *libentius legerem, Affulsißet.*

45 Excellentissimi quique eminentissimae ciuitatis uiri) *Alias, Excelsißimi quoque, atque eminẽtißimae ciuitatis uiri. Putarem legendum, Excelsissimi quique, atque eminentissimi ciuitatis uiri.*

46 Quadrantem solui iusserat:) *ut usura annua quadrante solueretur. erat autem quadrans centesimae tres. ternos igitur nummos ex centenis pendi, usurae nomine, Flaccus uoluit.*

47 P. Laenas) *puto, Popillius Laenas.*

49 Scipionem Norbanumq. consules) *lege, Caepionem, Norb. q. c.*

49 Propinquanti mox bello facem,) *editio Basileensis, Pro quãti mox belli facem? Quod uolui te statũ relinquere; cũ ferri tamen poßit uetus lectio.*

49 Gratus Dianae, cuius numini regio illa sacrata est, soluit; aquas salubritate in medendisq. corporibus nobiles ut potius agros omnes adduxit deae, huius gratae religionis memoria, & inscriptio, templi affixa posti, hodieq. testatur aerea tabula.) *tantum abest, ut doleam, alios in hoc loco emendando feliciter laborasse, ut etiam summopere laeter, meam coniecturam aliorum coniectura comprobari. Sic igitur legendum putat Claudius Puteanus, doctrina, ingenio, modestia uero, probitateq. in primis excellens: Grates Dianae, c. n. r. i. s. e, s; a. s. m. q. c. n. agr. o, a. Deq. h. g. r. m, & i, t. a. p, h.*

q. &

q.& tabula test. aerea intra aedem. Ego autem illud amplius: nã ex illis uerbis, Vt potius, quae a Puteano omissa sunt, legebam, In propinquos.
49 Damasippus praetor Domitium Scaeuolam etiam pontificem maximum, &c.) addenda distinctionis nota post uerbum, Domitium. occidit enim Damasippus, ut historiae testãtur, L. Domitium, Q. Mucium Scaeuolam, & alios. Posset etiam legi: D. pr. Q. Mucium Sc. & pont. max. Verum distinctio, cum nihil mutet, magis etiam placet.
50 Abhinc annos XL.) Alias, XI. Repone, CXI. Quod Fasti consulares docent.
51 Magnificis proeliis) Magnis, magis placet.
52 In ea iugulati ciuis reip. constitueretur auctoramentum.) idem Puteanus legit: In ea iugulati ciuis R. publice constitueretur auctoramentum. Sic, supra, pag. 31. ait de re non dissimili: Quod capitis
„ non dicam Gracchi, sed ciuis R. pretium se datu-
„ rum, idq. auro repensurum proposuit.
53 Sed ex dignitate, constantiaq. in illam conu. ampl. &c.) omissum uerbum sententiam perturbat. Legendum autem: Sed ex dignitate, constantiaque, quae in illam conu. amp. Alij: Sed ex dignitate constanti, quae in illam conu. ampl.
53 Paene omnium uotorum expers,) Velleium scripsisse, Paene omnium uitiorum expers, facile mihi persuadeo.
53 Sertorium inter cenam Etoscae interemit,) Potuit esse loci nomen, Etoscae, a librarijs postea

 corruptum:

corruptum: potuit, Et escas: id quod sententia nō respuit: potuit etiam aliter. Quod ut aßequi coniectura, felicitatis est; sic, affirmare sine ueterum librorum, aut historiae testimonio, temeritatis. Mihi, loci nomen fuisse, probabilius uidetur. Et, quoniā in emendando litterarum maxime similitudinem sequi oportet, placeret, Oscae: quae fuit urbs Hispaniae, inter eas, quarum ope Sertorius usus est. In fidem Romanam, ait Florus, uenere urbes, Osca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima. Meminit etiā Plinius, lib. III. cap. 3. & Ptolemaeus lib. II. c. 6.

54 LXIV. fugitiui) LXXIV, in Epitome Liuiana.

54 Per omnia maiore ui habebatur:) legendum puto: Per omnia maior euehebatur. Aut: Paene homine maior habebatur. Idem enim Velleius, infra, pag. 38. de M. Catone similiter locutus: Per omnia ingenio dijs, quam hominibus, propior. Et, pag. 63. de Pompeio: Per omnia fortunam hominis egressus. Et, pag. 143. de Tiberij matre: Per omnia deis, quam hominibus, similior femina. Sallustius quoque, in Iugurtha, pag. 145. de Mario: Numidae magis, quam mortalem, timere.

55 Per idem tempus Cotta) immo biennio ante, Pompeio, & Crasso cos. quod actiones in Verrem, aliaq. testantur exempla. Itaque cogor hic, nisi uitiosi libri sunt, Velleij diligentiam requirere.

55 Inter utrumque ordinem) dissentit a Pediano, & alijs: qui, inter tres ordines a Cotta communicata iudicia, tradunt.

Horoscius

55 Horoſcius lege ſua equitibus in theatro loca reſtituit.) *Legem Roſciam theatralem quis iam, qui modo hiſtoriam quamuis leuiter attigerit, ignorat? teſtis Cicero, Pedianus, Plinius, alij. Vt, monere lectorem de reponendo L. Roſcij nomine, extruſo Horoſcio, putidum paene uideatur. Id etiam adulterinum puto, Loca reſtituit: quaſi eadem equites antea habuiſſent. quod falſum eſt. primus enim Roſcius hoc ſua lege induxit. Itaque uel, Cōſtituit, uel, Diſtribuit, rectius opinor. Nec diſplicet, quod Puteanus pro Horoſcius, Otho Roſcius reponit. familiare enim eſt Velleio, cognomina praeponere nomini gentilicio. Vt, Mancinus Hoſtilius, Carbo Papirius, Lepidus Aemilius, Scaurus Aemilius, Saturninus Appuleius, Oſella Lucretius, Marcellus Claudius.*

56 Pecuniae expellebatur cupidine) *ſcripſit aliter Velleius: quod facile poſſum affirmare: quid autem ſcripſerit, uix poſſum. Placuit aliquando, Explebatur, ob ſimilitudinem litterarum: nunc uideo, cum pecuniae cupidine, quae in Lucullo nimia ſignificatur, ſatis non congruere. Vitium enim auaritiae perſpicue notat in Lucullo Velleius.*

57 Quod arguebatur,) *ſi diligenter attendatur, patebit, Arguebat, eſſe rectius. Alij: Quo arguebatur.*

57 Conuictibuſque,) *Planius eſſet, Conuiuijſque.*

57 Vſura gloriae) *ita repoſui; cum antea legeretur: Vſurae gloria.*

58 Eripuit.) *forſitan ita ſcripſit Velleius: ut ſit, Eripuit e rep. Sed aptius uidebatur, & uſitatius, Exſtinxit, aut, Oppreſſit. Quod attingendum putaui, ne quis me gloriae cauſſa putet inſignia tantum perſequi, humiliora contemnere. Alij: Aperuit.*

59 At Catilina non ſegnius nota obiit, quam ſceleris conandi conſilia inierant:) *Ego, Mortem obijt; uel, Vita abijt. Sed, Obire mortem, Velleio familiarius. Sic enim locutus eſt pag.* 13. 17. 29. 46. 83. 109.

59 Abhinc annos LXXXII.) *lege,* XCII.

59 Ciceronem, Hortenſium, ſaneq. Craſſum, Catonem, Sulpicium,) *tres de Oratore Ciceronis libri, magis etiam is, qui, Brutus, inſcriptus eſt, quantum eloquẽtiae laude floruerint Antonius, et Craſſus, deinde Cotta & Sulpicius, plane demonſtrant. Itaque Velleium puto tria oratorum paria coniuncte poſuiſſe; primo loco, Ciceronem, Hortenſium; ſecundo, Antonium, Craſſum; tertio, Cottam, Sulpicium. Locus igitur emendandus.*

59 Et conſecutus Salluſtium Liuius,) *opinor, haec uerba e ſuo loco in alienum detruſa. Cur enim poetis admiſceatur hiſtoriarum ſcriptor Liuius? Quod ſi poſt illud, paullo ante dictum, Aemulumq. Thucydidis Salluſtium, ponantur, ſuam ſedem obtinebunt. Quo in loco requirit antecedentium uerborum ordo, ut legatur, Et conſecutum Salluſtium Liuium; uel, Et, qui conſecutus Salluſtium, Liuius. Cũ enim nec unum oratorem, nec unum poetam, ſed*

multos

multos simul Velleiut nominet, de uno Sallustio historico mentionem ab eo factam esse, uerisimile non uidetur. Quod si quis cum Sallustio in historiae Romanae laude coniungendus; quem Liuio anteponamus, aut etiam conferamus, prorsus non habemus. Ipse etiam Velleius in extrema parte libri 1. pag. 23. perhonorifice eum appellauit.

59 Et Naso, perfectissime in forma operis sui.) *corruptum hoc uidetur. sincerum fortasse illud: Perfectißimae metamorphosis. Quo maxime in opere Nasonis enituit ingenium. Quod si licentiae nimiũ in corrigendo assumimus; ne quis adscribat temeritati. opinantes enim scribimus, non affirmantes: & haec, quae scribimus coniectura ducti, tamquam dubia iudicari, non ut explorata, ac certa laudari, uolumus.*

60 Tigranemq. socerum petit,) *Librarij erratum, non Velleij. quis enim nescit, Mithridatis generũ, non socerum, Tigranem fuisse?*

60 Cuius se societati commissurus foret,) *proprietas Latinae linguae magis exigit, Committere se potestati, quam Societati: idq. comprobãt hoc in loco, quae supra proxime, quaeq. infra dicuntur. Alij: Cuius se fidei c.f.*

60 Notauimus facilius, ut quae partibus simul uniuersa conspici posśint.) *distinguendum, & legendum puto sic: Notauimus, facilius ut e partibus simul uniuersa conspici posśint. & si uereor, ne quid desit, quod cum uerbo, Notauimus, coniungatur. so-*

lum enim male consistit. *Alij: Vt quae facilius, quam partibus, simul uniuersa conspici poßint.*

61 Gallias primum Domitio Fabio nepote Paulli, &c.) *lege, Gallias primum a Domitio, & Fabio nepote P.*

62 Ignauum conferunt stipendium.) *non displicet, In aerarium conferunt stipendium.*

62 Ab eodem facta Numidicus Ciliciam perdomuit, uisa uicisset post bellum Antiochinum Vulso Manlius Gallograeciam.) *mendosa omnia. Ego totum hunc locum ita legerem, ex Epitome Liuij lib.* XCIII. *Et eodem tractu Ciliciā perdomuit Isauricus, & post bellum Antiochinum Vulso Mālius Gallograeciam. Vel: Et eodem tractu P. Seruilius Ciliciam perdomuit: cum desciuisset post bellū Antiochinum, Vulso Manlius Gallograeciam.*

63 Cuius reditum fauorabilem opinio fecerat.) *Reditum formidabilem, quae proxime sequuntur uerba, legendum significant.*

63 Praeterquām a Paullo,) *recte. Male alij: Praeterquam Capitolio.*

65 Cum idem enim Asiam eam quam obtinebat) *ego hic, quid plane scripserit Velleius, assequi coniectura non facile possum: sententia uero, non dubito, quin haec fuerit: Is enim Asiam prouinciā obtinebat.* *Alij: Is enim Asiam tum obtinebat.*

67 Ius ab his restitutum) *Puteanus legendum putat, Ius ciu. his restitutum. Vt errori caussam dederit similitudo scripturae, ci, & a; & migratio* τοῦ

b, in

b, in u: quo mendo nullum est frequentius in scriptis libris. Quod obseruatum a nobis est in Scholijs ad Caesarem.

68 Qui ciuem R. damnatum interemisset,) *M. Ciceronem praecipue lex Clodia notabat, qui coniuratos indicta caussa necauerat. quod cum omnes historiae, tum ipse Cicero in epistolis, & orationibus commemorat. Itaque, reponendum, Indemnatum, pro, Damnatum, omnes, opinor, aut uident, aut, si a uidentibus doceantur, probabunt.*

68 Inter xx. uiros diuidendo agro Campano) *a Cicerone ep. 2. lib. IX. ad Att. xx uiri, ut hic, nominantur: item ep. 6. lib. 2. ad eundem: cum quo consentit Dio. lib. XXXIIX. Contra, de V uiris, de prouincijs cons. & ep. 7. lib. 2. ad Att. Et in oratione*
„ *in Pisonem, cum dixit, Eorum honorum, quos cum*
„ *proximis communicauit, me socium esse uoluit: uidetur significare quinque potius, quam uiginti uiros. quid enim honoris Pompeius, & Piso, consulares, ac Cicero ipse consecutus esset, accepto inter uiginti uiros loco? Haec igitur, manifeste inter se pugnantia, difficultatis afferunt plurimum in dijudicanda ueritate. Quamobrem relinquo, quod ij, qui iudicio, ingenioq. praestant, accuratius considerent: quibus aliquid afferentibus, quo uideamur in alterutram partem impelli, libenter assentiemur.*

68 Intra biennium,) x. *exsilij mense. Plutarchus.*

68 Sera Cn. Pompeii cura, uerum & cupito interitu,) *corruptum opinor, Et cupito interitu. Proba-*

rem, si scripti libri consentient, Excupito reditu.

68 Quaestor) libentius legerem, Quaesitor. Cato enim multo antea quaestor fuerat.

69 Cuius integritatem laudari, nefas est:) hoc in Catonem conferri, credibile non est, cuius per omnẽ uitam laudata a bonis omnibus integritas. Addendum igitur puto, Non: ut sit: Non laudari, nefas est.

69 Is egressus est,) lego, Iis egressus est.

72 Accepto centies HS.) exiguum corrupti Curionis pretium, immani aere alieno oppressi. nam, Centies HS, scutatorum modo sunt treceta millia. Trecenties, igitur, pro, Centies, omnino legendum existimo, adductus in hanc opinionem Appiani testimonio, qui lib. I. de Bel ci. Paullum Aemilium consulem emptum a Caesare ait talentis D, Curionem aliquanto etiam maiore mercede, utpote qui Caesaris caussae utilior, quã Paullus, esse posset. quod res ipsa declarauit. nam Paullus, Marcello collega Caesarem oppugnante, non restitit, sed tantum tacuit. at Curio tribunus pl. ne fieret S.C. de Galliarũ successione intercessit.

73 Nihil relictum a Caesare, &c.) uide, quam dissentiat Plutarchus in Antonio.

73 Tantummodo contentus, &c.) hoc, usque ad uerbum, Decreuerat, parenthesi seiungendum opinor a reliqua periodo, adhibita etiam correctione quadam. alioqui tota comprehensio satis apte non cohaeret. quod ut iudicari comodius possit, uerba ip

sa,

ſa, qua mihi probantur & diſtinctione, & correctione, recitabo. Vt deinde, ſpretis omnibus, quae Caeſar poſtulauerat, (tantummodo enim contentus cum una legione titulum retinere prouinciae, priuatus in urbem uenire, & ſe in petitione conſulatus ſuffragijs P.R. committere decreuerat) ratus bellandum Caeſar, cum exercitu Rubiconem tranſijt: Cn. Pompeius, conſuleſque, & maior pars ſenatus, relicta urbe, ac deinde Italia, tranſmiſere Dyrrhachium.

74 Quibus non Hiſpaniae ſuae natus,) *ſubobſcurum hoc uidetur: quod ſi legas, Natus eſset, ideſt, Conſuleret, & ſplendorem afferret, ipſeq. Caeſaris gratia potens & clarus non dico in Hiſpania ſua fieret; ſed homo Hiſpanus & pontificatum & conſulatum poſtea adipiſceretur: planius erit.*

75 Effuſumq alterum Romani imperii lumen,) *Effuſum lumen, Latinae linguae ratio reſpuit; Extinctum, probat. nec tamen affirmare de mendo auſim; qui, Velleium non optimum eſse Latinitatis auctorem, probe nouerim.*

76 Quos uictores darent comites ei fortuna aggregauerat,) *hoc equidem, ut nunc legitur, tam intelligo, quam ſi natus numquam eſſem. Quod ſi ſic: Quos, uictore Caeſare, comites ei fortuna aggregauerat: nihil erit apertius. Audax coniectura: fateor: aliquãto tamen eorum audacior, qui illud, Victores darent, delent.*

77 Vbique Iubae nomine;) *ut ſagittario ſcopus,*

item

item nobis, ubi quid cupimus emendare, proposita debet esse sententia, operaq. danda, ut eam ita attingamus, ne litterae corrigentes longius a corruptis, quas ob similitudinem falsa quaedam ueritatis imago peperit, recessisse uideantur. quod ego, quantum licet, retinere institutum decreui. nec tamen is sum, qui, si quis a me dissentiat, continuo ei, quod nonnulli solent, inimicitias indicam. Decet enim eos, qui sese honestissimis liberalium doctrinarum studijs dediderunt, multo magis de litterarum utilitate, cõmuniq. commodo, quã de sua laude, laborare. Itaque meas opiniones, ut olim suas tabulas Apelles, patere omnibus uolo: reprehendentibus, & meliora ostendentibus, non modo assentiar, uerum etiam gratiam habebo, eoq. maiorem, quo magis id fieri non obtrectandi consilio, sed studio excitandae uirtutis, intelligam. Ego hic, quam recte, aliorum esto iudicium, pro, Iubae, restituo, Viuens, uel, Vigens. Vt aliquid tamen aptius excogitari posse, non diffitear.

77 Primo uaria fortunam expugnauit uia,) *muto pauca, & meliorem, ut opinor, apertiorem certe sententiam restituo: hoc modo: Primo uaria fortuna, mox pugna uicit.*

78 Acies restitutae, C. A. duce, quam a milite, fortius.) *si diuinatio locum habet, emendo, Ceterum a duce.*

78 Plus quinque mensium) *Cicero ad Att. lib. x. ep. 7. dixit, eius Regnum uix semestre esse posse.*

Cuius

79 Cuius cum fortunam) *quo diligentius animad uerto, eo magis abundare, Cum, intelligo. Alij: Cuiuscumque fort.*

80 Nepotem sororis suae Iuliae,) *filium sororis falso nominat Plutarchus in Antonio.*

80 Etiam si praeuentis & pauca dicenda sunt.) *legerem, Etiamsi praeuentis, tamen pauca dicenda sunt.*

81 Paratis bellis ciuilibus,) *lego, Patratis. Alij, Peractis.*

82 Insertis falsis, ciuitatibusque) *sic antiqua editio. non obscuro mendo. Ego sic: Insertis falsis, sublatisq. nam illud, Corruptis, ad Commentarijs, refero: ut sit, Actorum eiusdem corruptis cõmentarijs. Corrupit autem Antonius duobus modis, quia falsa & inseruit, &, quae Caesar pro rep. scripserat, ipse sustulit.*

82 XIX. annum ingressus,) *Alij legunt, XIIX. male. uide Tacitum lib. XIII.*

83 Laudati, quicumque his se exercitus tradidissent.) *non displicet. interdum tamen in mentem uenit, scripsisse Velleium: Laudati, quicumque hisce exercitus tradidissent.*

84 Caesarem laudandum, & tollendum censebat;) *uide Ciceronem, Fam. ep. 20. lib. XI. & ad. Att. ep. 5. lib. XV.*

84 Per auersa castrorum proruto uallo militibus receptus est:) *aut, Auersa, simpliciter enunciatum, Auersam castrorum partem significat; aut ad*

dendum,

dendum, Partem; legendumque, Per auersam castrorum partem eruto uallo militibus receptus est.

85 Tribunus Canutius) *tribunus pl. fuit hoc anno. interdum tamen, Ti. Canutius, (id ei praenomen fuit) legendum esse cogitaui. Quod quia nihil affert ad sententiam, ualde non laboro.*

86 Annis DCCIX,) *lege*, DCCXI.

86 Consularem praetextam iungentem praetoria.) *cum enim praetor esset, consul factus est. uide Dionem lib.* XLVII. *& Fastos.*

86 Coactus est;) *uideo te, Vellei, seruire temporibus. uerius enim Suetonius, de Octauij crudelitate contra proscriptos.*

87 Citiusque in mundo genus hominum, quam cadet.) *mendosum hoc esse, omnes fatentur. Alij alia addunt. Pater, nihil addendo, minima fere mutatione, ita legit: Citiusq. in mundo genus hominum concidet.*

88 Cum in modica quidem seruari posset,) *alij aliter. Ego quoque, si est indulgendum coniecturae, legerem: Cum ne modica quidem re seruari posset. Nulla enim ei res erat. quod ostendunt uerba, quae sequuntur.*

89 Imperatoribus, qui praeualidis &c.) *lege, Imperatoribusq. praeualidis.*

89 Laodicea expugnat;) *lege, Expugnarat.*

89 Vatinius nulli nomini non esset postferendus.) *Puteanus legit, Nulli minimo. Aliquando putaui legendum, Nulli homini. Posset & illud*

Nomini

Nomini deleri, tamquam glossema ad τὸ Nulli; cũ prius glosema esset, Nemini; ex quo factum sit, Nomini.

89 Aqua, igniq. damnatis interdictum erat.) *Petrus Delbenius tollit, Damnatis.*

91 Iuliae Augustae pater,) *Liuiae, reponendum puto. uide pag. 94. & 110.*

92 Corrupto animo eius in diem,) *commodius, si legatur, Corrupto animo eius una die, &c.*

94 Quam transgressi ad eos sacerdotem, ac filiam, &c.) *Vtramque Liuiae fortunam notat. Quae bimum, inquit, filium sinu gestans, uno tantum comitante, deuijs itineribus, fugiebat iram Caesaris, eam postea ipsius Caesaris coniugem uidimus, quin etiam, postquam ad superos migrauit, sacerdotem paene habuit, ac flaminem. Legi igitur, incolumi sententia, posset: Quin transgressa ad deos, sacerdotem paene habuit, ac flaminem. Nam Tacitus, Suetonius, Dio, noluisse Tiberium caelesti religione matrem honorari, nulla controuersia tradiderunt. Quam tamen postea Claudius Imp. consecrauit, Suetonio teste.*

94 Cuius bimum) *alij, Vix bimum. Non displicet.*

95 Ac Tironis) *lege, Ti. Neronis.*

95 Comes esse non poss.) *lego, Cum com. esse non poss.*

100 Hoc M. Antonio acto, illis legionibus sal. fuit.) *legerem, Hoc M. Antonij octo illis leg. sal. fuit.*

101 Mox autem hunc mox auunc.) *dele alterũ Mox.*

Illam

102 Illam arcebant omnia.) *lege, In illa iacebant, uel, marcebant omnia.*

102 Nauium haec magnitudo, modica ne celeritate, &c.) *lege, Nauium hic magnitudo modica, cum celeritate.*

103 Temperaturus fuerat,) *lege, Temperaturus fuerit.*

103) Ex quo in quem ſtatum peru. &c.) *lege, Ex eoq. in q. ſt. p.*

104 Ad ſolium alarunt, in priſca grauitate celeberrimi fides, mox diu clem. &c.) *locus mendoſus. Quem ita emendandum opinabar: At filium Meſſallae in priſca grauitate celeberrimi, non diu clem. &c. Petrus autem Delbenius aliter eum corrigit: At Iulium Antonium, (uel, At filium Antonij) in priſca grauitate creberrime inſiſtẽs, (uel, In priſca grauitate celeberrima fide) mox diu clem. Hanc autem ſibi opinionem peperit alius Velleij locus, pag. 115. Quod uero attinet ad genus loquendi, Celeberrima fide, ſic locus eſt idem Velleius, ſupra, pag. 84. Plancus deinde, dubia, ideſt ſua fide, diu, quarum eſſet partium, ſecum luctatus, ac ſibi difficile conſentiens, & nunc adiutor D. Bruti, & mox eiuſdem proditor.*

105 Vt dederat Trebonius.) *lege, ex Ciceronis Philippicis, & ex Latini ſermonis obſeruatione, Vt dederat primus Trebonius.*

105 Equeſtris, & ſplendido genere natus,) *lege, Equeſtri, & ſplend. gen. nat.*

Et

107 Et coram altero,) *haec si tollentur, constabit sensus; si relinquuntur, sententiam perturbant.*

110 Quo primo, ut praediximus,) *nemo non uidet, legendum esse, Trimo : ex loco superiore, pag. 94. nam, etsi bimum nominauit, tamen ab eo tempore ad nuptias annus fere intercessit.*

110 Mandato uictrici,) *Vitrici, legendum esse, quae sequuntur proxime, perspicue docent.*

111 Neque ipsi honori, &c.) *lege, Neque ipsis hon.*

113 Mores eius uigore, ac lenitate mixt.) *Puteanus legendum putat, Rigore.*

114 Vt omnes, qui procoss. legatique, in transmarinas profecti prouincias, uisendi eius gratia, ad quem conuenientes, semper priuatos illa maiestas priuata numquam fuit,) *totus hic locus si, quo modo sequitur, emendetur, sententia elicietur satis commoda: Vt omnes procoss. legatique, in transmarinas profecti prouincias, uisendi eius gratia ad eũ conuenientes semper priuatum, etsi illa maiestas priuata numquam fuit, &c. Vel, Si illa maiestas priuata umquam fuit.*

115 Adsidendum obitis) *non displicet, quod alij reponunt, Ad sedandum obitis.*

115 Cum rege Parthorum iuuene excelsissimae insulae &c.) *probo eorum coniecturã, qui legunt: Cũ rege Parthorum iuuene excelsissimo, in insula, etc.*

116 M. Vinicio,) *legendum proculdubio, M. Vinici. nam pater eius Publius dicebatur. quod patet infra, pag. 117.*

Cum

117 Cum ante annum ferme quinquagesimum Caesar, frater eius, Hispanias petens, Massiliae decessisset.) *lege, Cum ante annum ferme L. Caesar, &c. Vt de Lucio Caesare intelligamus. Suetonius in Augusto: Caium, inquit, & Lucium, in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos.*

117 Aelio Cato Sentio cos.) *lege, Sex. Aelio, C. Sentio cos.*

117 DCCLIV.) *lege,* DCCLVI.

117 Abhinc annis XXVII.) *lege,* XXVI.

119 Caninefates,) *Cannenufates, apud Plinium, lib.* IV. *cap.* 15.

121 Nostra quidem, inquit, furit iuuentus,) *Fugit, legit Petrus Delbenius. Quod pag. superiore,* 120. *dixerit, Sub omnem motum nostrarum nauium protinus refugientium.*

123 Batonibus,) *Petrus Delbenius legit, Batoni. nā infra, pag.* 128. *Batonem, & Pinetem, excelsissimos duces, nominat. De eo uide & Suetonium in Augusto.*

124 Et iam designatis tribunis pl.) *lego, Etiam designatus tribunus plebi.*

125 Magna Thracum manu) *uerborum structura legendum docet: Magnam Thracum manum.*

131 Et caussa persona moram exigit.) *Petrus Delbenius legendum putat: Sed caussa personae morā exigit. Ait enim, indulsisse in hoc fortunam Romanis, quod hoc bellum non accidit occupato duce, s. Caesare, quem proxime dixit imposuisse ultimam*

manum

manum Delmatico bello. Deinde, quia de Varo mentionem fecerat, ait, Caussam personae moram exigere. Ideoq. digreditur in Vari moribus describendis, more suo.

133 L. Eggius,) alij, Egilius. Ego, Eggius, retineo. quod hanc familiam ex inscriptione antiqui lapidis notam habeam. Cuius exemplum sequitur.

In Opido D. Germani, ad Cathedralem Ecclesiam.

HERCVLI
SANCTO . SACR
D . POMPONIVS . NOE
TVS . VOTVM . SOL
AMICOS . ACC . BENE
. . . .
M . EGGIO . MARVLLO . ET
M . PAPIRIO . AELIANO . COS
L . D . D . D . K . IVL

135 Quam erat ipsi, decreto complexus esset:) ineptum loquendi genus, nec ullo confirmatum exemplo, Aequum ei ius, quam erat ipsi. Haec me ratio adducit, ut glossema fuisse putem. non enim necesse est hoc addere, cum satis aperta sententia sit. nam ad Aequum ei ius, subauditur, Cum Patre: quod ideo non addidit Velleius, quia dixerat iam, Postulante patre.

139 Facere recte ciues suos, Princeps optimus, faciendo, docet;) *Cicero, Fam. lib. I. ep. 9. pag. 25.*
,, *Quales in Rep. principes essent, tales reliquos sole*
,, *re esse ciues. Sumptum autem ex Platone, lib.*
,, *IV. de Leg.* Μηδεὶς ὑμᾶ, πειθέτω ὦ φίλοι· ἄλλη θᾶττον,
,, καὶ ῥᾷον μεταβάλλειν ἂν ποτὲ πόλιν τοὺς νόμους, ἢ τῇ τῶν
,, δυναστευόντων ὑγεμονίᾳ.

141 Et caussas pressius audit.) *dele particulam, Et.*

143 Iuppiter Capitoline, & auctor, ac stator Romani nominis, Gradiue Mars, &c.) *Puteanus legendum putat: Iupp. Cap, & Stator, ac auctor R. n, G. M.*

FINIS.

INDEX
RERVM. ET. VERBORVM
MEMORABILIVM

A

Arun-

B

Carseoli

Patriae

Creta

D

Domitius

Germa-

I

M. Metelli

O

Plancus

Sex.

Staius

T

V

Valerius

FINIS.

